

BISERICA ȘI SOCIETATEA

SAU

FUNDAMENTELE CONCEPȚIEI SOCIALE A BISERICII ORTODOXE RUSE

**Sinodul episcopal jubiliar al Bisericii Ortodoxe Ruse
Moscova, 13-16 august 2000**

PREFAȚĂ

„Biserica” și „Societatea”, care în mentalitatea unora reprezintă realități diferite și chiar contrarii, au de fapt același subiect - comunitatea de oameni și Același Cap - Hristos, „Calea, Adevărul și Viața” (Ioan 14,6). Problemele cu care se confruntă omenirea astăzi sunt aceleași cu cele ale omului antic sau medieval, numai că, în condiții istorice și culturale diferite, ele iau o altă amploare și par a fi cu totul speciale. Tocmai de aceea, societatea secularizată și ruptă de Dumnezeu propune omului modern niște soluții „moderne”, diferite de cele ale Bisericii despre care se spune că are „învățături învechite”, dar de multe ori acestea devin distructive pentru ea însăși. Și Biserica încearcă să-și actualizeze limbajul și atitudinea față de „noile probleme” ale omului de astăzi. Deosebirea mare între ceea ce propune Biserica, pe de o parte, și Societatea, pe de altă parte, este că Biserica nu acceptă să treacă cu vederea sau să justifice în vreun fel păcatele oamenilor. În baza Revelației neschimbabile pe care o posedă creștinismul în și prin Biserică, Ea nu are decât să facă cunoscute oamenilor aceleași învățături veșnice ca esență care mustră păcatul și îndeamnă la virtute și împăcare cu Dumnezeu și cu aproapele. „Duhul lumii” de care vorbește Sfânta Scriptură și care se manifestă printr-o mentalitate și atitudine de om pătimăș și mândru, se pare că face contrariul, coborând idealul moralei creștine la un nivel inferior antiuman și antisocial.

Acum, la începutul unui nou secol și mileniu, omenirea trece printr-o criză spirituală foarte mare din care se poate ieși pe o singură cale, cea a împlinirii voinii lui Dumnezeu. Acest imperativ are însă o mulțime de nuanțe greu de înțeles mai ales în zilele noastre în care adevărul este pervertit. Biserica - „stâlp și temelie a Adevărului” (I Timotei 3,15) vine astăzi cu o „adaptare” a mesajului ei neschimbat, încercând să prezinte nu punctul de vedere al unor oameni, ci Adevărul inspirat al sobornicității și plinătății Bisericii. Este adevărat că, o astfel de încercare a Bisericii Ortodoxe Ruse, cum este actualul document, nu a primit o confirmare oficială din partea altor Biserici Ortodoxe locale, dar totuși este un act ce poate fi considerat normativ pentru noi. Mai mult decât atât, Biserica Rusă este prima care și-a făcut cunoscută atitudinii Ei față de problemele societății de azi într-o formă atât de sistematică. Ceva similar se poate găsi și în Biserica Greciei și în cea Română, dar într-o manieră mai puțin oficială și, în cele din urmă, mai puțin fermă.

Documentul numit „*Fundamentele concepției sociale a Bisericii Ruse*” elaborat de o Comisie Teologică a Sinodului Bisericii Ruse și aprobat de Marele Sinod Episcopal (Soborul Arhieresc) reprezintă concepția unei Bisericii Locale față de diversele raporturi ale Bisericii cu Societatea luată în ansamblu, cât și cu fiecare membru al ei în parte. Această concepție nu a fost numită nici „doctrină” și nici „învățătură” și nici altfel, pentru că problemele dezbătute în acest document nu se referă la dogme și nu sunt nici măcar teologumene, ci sunt păreri conceptuale de morală și atitudine civică, elaborate și prezentate în baza principiului dinamic al Tradiției Bisericii.

După cum s-a hotărât la respectivul Sinod Episcopal, toți clericii, monahii și mireni aflați sub jurisdicția Bisericii Ruse, trebuie să se supună principiilor călăuzitoare ale acestui act de Legislație Bisericească, renunțând la părerile subiective pe care poate le au în legătură cu anumite subiecte mai delicate din document.

Ieromonah Petru (Pruteanu)
Edineț, 2005

I. Poziții teologice fundamentale

I.1. Biserica este adunarea celor care cred în Hristos și în care El Însuși îi cheamă pe fiecare să intre. În ea, „toate cele cerești și pământești”, trebuie să fie unite în Hristos pentru că El este Capul „Bisericii, care este Trupul Său, plinătatea Celui ce plinește totul în toate” (Efeseni 1, 22-23). În Biserică, prin Duhul Sfânt, se săvârșește îndumnezeirea creației, se împlinește planul dintru început cu privire la lume și om.

Biserica e atât rezultatul operei mântuitoare a Fiului trimis de Tatăl, cât și al lucrării sfințitoare a Duhului Sfânt pogorât în ziua cea mare a Cincizecimii. Potrivit expresiei Sfântului Irineu de Lyon, Hristos a recapitulat umanitatea Lui, a devenit Capul umanității îndumnezeite – trupul Său, în care avem acces la izvorul Duhului Sfânt. Biserica este unitatea „omului nou în Hristos”, „unitatea harului lui Dumnezeu care viază în mulțimea creaturilor raționale care se supun harului” (A. S. Homiakov). „Căci mulți și aproape infiniți la număr fiind cei ce sunt în ea și sunt renăscuți și recreați de ea prin Duhul: bărbați, femei și copii, divizați și diferind foarte mult între ei prin obârșie și înfățișare, prin neamuri, limbi, vieți, vârste, socotințe, meșteșuguri, moduri de comportare și obiceiuri, aptitudini și științe, demnități și destine, caractere și deprinderi, li se dă și li se dăruiește de către Biserică o singură formă și un singur nume egale pentru toți: faptul de a-și avea existența și a primi numele de la Hristos¹, de a avea prin credință o singură afecțiune simplă, neîmpărțită și nedivizată care nu mai îngăduie să fie cunoscute, chiar dacă există, multele și nespusele diferențe care sunt în jurul fiecăruia din pricina raportării și reunirii universale a tuturor spre ea, prin care nimeni nu mai e deloc separat nici în el însuși de ceea ce este comun, toți fiind concreșcuți în chip natural și uniți unii cu alții prin harul și puterea unică, simplă și nedivizată a credinței” (Sfântul Maxim Mărturisitorul).

I.2. Biserica este un organism divino-uman. Fiind trupul lui Hristos, ea unește în sine cele două naturi, divină și umană, cu lucrările și voințele lor firești. Biserica este legată de lume prin natura ei omenească, creată. Totuși, ea interacționează cu ea nu ca un organism pur pământesc, ci în întreaga ei plinătate tainică. Tocmai natura divino-umană a Bisericii face posibilă transfigurarea și curățirea harică a lumii, săvârșite în istorie prin conlucrarea, „sinergia”, creatoare a mădularelor cu Capul trupului Bisericii.

Biserica nu este din lumea aceasta, așa cum Domnul ei, Iisus, nu este din lumea aceasta. Dar El a venit în lumea aceasta, S-a „smerit” pe Sine până la starea ei, a venit în lumea care trebuia mântuită și restaurată de El. În realizarea misiunii sale mântuitoare, Biserica trebuie să treacă prin procesul unei kenoze istorice. Scopul ei nu este numai mântuirea oamenilor în această lume, ci mântuirea și restaurarea lumii însăși. Biserica e chemată să lucreze în lume în modul lui Hristos, dând mărturie de El și de împărăția Lui. Membrii Bisericii sunt chemați să ia parte la misiunea lui Hristos, la slujirea lumii de către El, care e cu putință pentru Biserică

¹ Adică numele de „creștin”

numai ca o slujire a împăcării, pentru ca „lumea să creadă” (in 17, 21). Biserica e chemată să slujească mântuirea lumii, fiindcă Însuși Fiul Omului „a venit nu ca să I se slujească, ci să slujească și să-Și pună sufletul răscumpărare pentru mulți” (Marcu 10, 45).

Mântuitorul a spus despre Sine Însuși: „Iată Eu sunt în mijlocul vostru ca Unul Care slujește” (Luca 22, 27). Așa cum Domnul Însuși spune limpede în parabola samarineanului milostiv, slujirea în numele mântuirii lumii și a omului nu poate fi mărginită în limite naționale și religioase. Mai mult, când îl primesc pe cel flămând, pe cel fără casă, bolnav sau pe cel închis, membrii Bisericii îl întâlnesc pe Hristos Însuși, Care a luat asupra Sa toate păcatele și suferințele lumii. A-i ajuta pe cei în suferință înseamnă, în deplinul sens al cuvântului, a-L ajuta pe Hristos Însuși, iar destinul veșnic al fiecărui om depinde de împlinirea acestei porunci a Lui (Matei 25, 31-41). Hristos îi cheamă pe ucenicii Săi să nu se țină departe de lume, ci să fie „sarea pământului” și „lumina lumii” (Matei 5, 13.14)².

Fiind trupul Dumnezeu-om Hristos, Biserica e divino-umană. Dar dacă Hristos este Dumnezeu-om desăvârșit, Biserica nu este încă o divino-umanitate desăvârșită, pentru că, pe pământ, ea trebuie să se lupte cu păcatul și, deși unită lăuntric cu Dumnezeirea, umanitatea ei e încă departe de a o exprima și a-i corespunde întru toate.

I.3. Viața în Biserică, la care e chemat fiecare, e o neîncetată slujire a lui Dumnezeu și a oamenilor. La această slujire e chemat tot poporul lui Dumnezeu. Participând la slujirea comună, mădularele trupului lui Hristos își împlinesc și funcțiile lor specifice. Fiecăruia îi este dat un dar special pentru slujirea tuturor. „Fiecare după darul pe care l-a primit, slujiți unii altora ca niște buni economi ai harului celui de multe feluri al lui Dumnezeu (I Petru 4, 10). „Unuia i se dă prin Duhul cuvânt de înțelepciune; iar altuia cuvânt de cunoaștere, potrivit aceluiași Duh; și unuia într-același Duh i se dă credință; iar altuia darurile vindecărilor, într-același Duh; unuia faceri de minuni; iar altuia profeție; unuia deosebirea duhurilor; iar altuia felurimea limbilor; iar altuia tălmăcirea limbilor. Și pe toate acestea unul și același Duh le lucrează, fiecăruia în parte împărțindu-i după cum vrea El” (I Cor. 12, 8-11). Darurile de multe feluri ale harului lui Dumnezeu sunt dăruite fiecăruia în parte, dar pentru slujirea comună a poporului lui Dumnezeu (și de asemenea pentru slujirea lumii). Și aceasta e o slujire comună a Bisericii săvârșită pe temeiul nu a unuia, ci a multor daruri diferite. Diversitatea darurilor alcătuiește și o diversitate de slujiri, totuși, „sunt felurimi de slujiri, dar e același Domn; și felurimi de lucrări sunt, dar același Dumnezeu este Cel Care pe toate în toți le lucrează” (I Cor. 12, 5-6).

Biserica îi cheamă pe copiii săi credincioși să participe și la viața societății care trebuie întemeiată pe principiile moralei creștine. În Rugăciunea Sa arhierască, Domnul Iisus L-a rugat pe Tatăl Cereșc pentru cei care-I urmează: „Nu mă rog să-i iei din lume, ci să-i păzești de Cel Rău... Așa cum Tu M-ai trimis pe Mine în lume, tot astfel i-am trimis și Eu pe ei în lume” (in 17, 15-18). Disprețuirea maniheică a

² Aici această afirmație se prezintă ca un îndemn sau mai degrabă o conștientizare a datoriei preoților de a fi cât mai mult printre „poporul lui Dumnezeu”. Preoții nu trebuie să aștepte ca oamenii să vină la ei, ci ei să meargă pe la casele lor. Aceasta nu este un „obicei sectar”, cum cred unii, ci împlinirea misiunii apostolice. „Apostol” înseamnă „trimis”, mesager al lui Dumnezeu care merge în lume și vestește cuvântul Evangheliei.

vieții lumii înconjurătoare nu este permisă. Participarea creștină la ea trebuie să fie întemeiată pe conștiința faptului că lumea, **socium-ul**, Statul sunt obiecte ale iubirii lui Dumnezeu, fiindcă ele trebuie transformate și curățite după principiile iubirii poruncite de Dumnezeu. Creștinul trebuie să vadă lumea și societatea în lumina scopului lor ultim, în lumina eshatologică a Împărăției lui Dumnezeu.

Diversitatea darurilor în Biserică se manifestă îndeosebi în sfera slujirii ei sociale. Organismul nedespărțit al Bisericii participă la viața lumii înconjurătoare în deplinătatea ei, dar clerul, monahii și mireni realizează această participare în moduri și grade diferite.³

1.4. Împlinindu-și misiunea mântuirii neamului omenesc, Biserica lucrează aceasta nu numai prin predica ei directă, dar și prin fapte bune, menite să amelioreze starea spiritual-morală și materială a lumii înconjurătoare. În acest scop, ea intră în interacțiune cu Statul, chiar dacă acesta nu are un caracter creștin, precum și cu diferite asociații comunitare și de indivizi, chiar dacă acestea nu se identifică cu credința creștină. Fără să pună drept condiție a acestei conlucrări sarcina directă a întoarcerii tuturor la ortodoxie, Biserica speră că facerea de bine împreună îi va aduce pe colaboratorii ei și oamenii din jurul ei la cunoașterea Adevărului și-i va ajuta să păstreze sau să restaureze încrederea în normele morale date de Dumnezeu, inspirându-i spre pace, armonie și facere de bine, condiții în care Biserica își poate împlini în modul cel mai bun lucrarea ei mântuitoare.

II. Biserică și națiune

II.1. Poporul vechi-testamentar al lui Israel a fost prototipul Poporului lui Dumnezeu - Biserica nou-testamentară a lui Hristos. Fapta mântuitoare a Mântuitorului Hristos a pus începutul existenței Bisericii ca umanitate nouă, posteritatea duhovnicească a strămoșului Avraam. Prin sângele Său, Hristos „a răscumpărat lui Dumnezeu oameni din fiecare seminție și limbă și popor și neam” (Apocalipsa 5, 9). Prin însăși natura ei, Biserica are un caracter universal și, prin urmare, supranațional. În Biserică „nu mai există [diferență între] iudeu și elin” (Romani 10, 12). Așa cum Dumnezeu nu este Dumnezeu numai al iudeilor, ci și al celor ce provin din popoarele păgâne (Romani 3, 29), tot așa nici Biserica nu-i desparte pe oameni pe criterii naționale sau de clasă: în ea „nu mai este nici elin, nici iudeu, tăiere-împrejur sau netăiere-împrejur, barbar, scit, rob, liber, ci Hristos totul într-un toți” (Coloseni 3, 11).

În lumea contemporană, termenul de „națiune” e folosit în două sensuri, ca și comunitate etnică și ca și mulțime a cetățenilor dintr-un anumit Stat. Relațiile dintre Biserică și națiune trebuie privite în contextul ambelor sensuri ale acestui cuvânt.

³ Ca o observație la întreg acest subcapitol, se poate spune că foarte mulți mireni, cuprinși în diferite sfere ale societății desconsideră rolul Bisericii și mai ales al clericilor la viața comunitară. Din păcate însă, sunt și destui clerici care desconsideră rolul mirenilor în viața Bisericii. Pe fiecare Dumnezeu l-a chemat la o anumită slujire și nici una dintre ele nu trebuie disprețuite. Chiar și la Sfânta Liturghie slujește nu numai preotul, deși el are cea mai mare slujire în acest moment, ci și cântăreții și paracliserul și în cele din urmă toți oamenii și chiar întreaga creație.

În Vechiul Testament pentru a desemna noțiunea de „popor” sunt folosiți termenii 'am și goy. În Biblia ebraică, fiecare termen primește un sens foarte concret, primul desemnând poporul ales de Dumnezeu al lui Israel, celălalt, în forma sa de plural goyim desemnând popoarele păgâne. În Biblia greacă (*Septuaginta*), primul termen este tradus prin *laos* (popor) sau *demos* (popor sau entitate politică), iar ultimul prin *ethnos* (neam, pluralul *ethne* însemnând „păgâni”).

În toate cărțile Vechiului Testament, Israel, poporul ales al lui Dumnezeu, se opune celorlalte neamuri care au legătură într-un fel sau altul cu istoria lui Israel. Poporul Israel a fost ales de Dumnezeu nu pentru că le depășea pe celelalte neamuri prin număr sau într-alt fel, ci pentru că Dumnezeu l-a ales și l-a iubit (Deuteronom 1, 6-8). În Vechiul Testament, noțiunea de popor ales al lui Dumnezeu este o noțiune religioasă. Sentimentul de comunitate națională caracteristic pentru fiii lui Israel se înrădăcina în conștiința apartenenței lor la Dumnezeu printr-un legământ încheiat de părinții lor cu Domnul. Poporul Israel a devenit poporul ales al lui Dumnezeu a cărui chemare era de a păstra credința în singurul Dumnezeu adevărat și să dea mărturie de această credință înaintea celorlalte neamuri, ca prin el să se arate lumii Dumnezeul-om Iisus Hristos, Mântuitorul tuturor oamenilor.

Pe lângă împărtășirea unei singure religii, unitatea poporului lui Dumnezeu era asigurată de comunitatea lor de neam și de limbă și de înrădăcinarea într-un pământ anume – într-o patrie.

Comunitatea de neam a israeliților avea la bază descendența lor dintr-un singur strămoș – Avraam. „Părinte îl avem pe Avraam” (Matei 3, 9; Luca 3, 8), spuneau vechii iudei, subliniind apartenența lor la posteritatea celui pe care Dumnezeu l-a rânduit să devină „tată al multor neamuri” (Facere 17, 5). O mare importanță era atribuită păstrării purității sângelui: căsătoriile cu străini nu erau permise pentru că în acestea „sămânța sfântă” se amesteca cu „popoarele cele de alt neam” (Ezdra 9, 2).

Dumnezeu a dat poporului lui Israel ca să locuiască în Pământul Făgăduinței. Ieșind din Egipt, acest popor s-a dus în Canaan, pământul strămoșilor lui și, prin voia lui Dumnezeu, l-au cucerit. Din acel moment, pământul Canaanului a devenit pământul lui Israel, iar capitala sa – Ierusalimul – a devenit principalul centru politic și spiritual al poporului ales al lui Dumnezeu. Poporul Israel vorbea o limbă care nu era numai limba vieții de zi cu zi, ci și o limbă de rugăciune. Mai mult, ebraica veche era limba Revelației, pentru că în ea vorbea poporului lui Israel Dumnezeu Însuși. În epoca de dinaintea venirii lui Hristos, când locuitorii Iudeii vorbeau aramaica, limba greacă fusese ridicată la statutul de limbă de Stat, în timp ce ebraica continua să fie tratată ca o limbă sacră, în care se săvârșea cultul în templu.

Universală prin natura ei, Biserica este în același timp un organism, un trup (I Cor. 12, 12). Ea este comunitatea copiilor lui Dumnezeu, „o seminție aleasă, preoție împărătească, neam sfânt, popor agonisit de Dumnezeu... cei care odinioară nu erau popor, dar care acum sunt poporul lui Dumnezeu” (I Petru 2, 9-10). Unitatea acestui popor nou e asigurată nu de comunitatea sa națională, culturală sau lingvistică, ci de credința sa comună în Hristos și de Botez. Noul popor al lui Dumnezeu „nu are aici cetate stătătoare, ci o caută pe aceea ce va să fie” (Evrei 13, 14). Patria spirituală a tuturor creștinilor nu este Ierusalimul pământesc ci Ierusalimul „cel de sus” (Galateni 4, 26). Evanghelia nu este predicată într-o limbă sacră unui singur popor, ci la toate limbile (Fapte 2, 3-11). Evanghelia nu este predicată pentru un singur popor ales care să păstreze adevărata credință, ci pentru ca „întru Numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cerești, al celor pământești și al celor dedesubt, și să mărturisească toată limba că Domn este Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl” (Filipeni 2, 10-11).

II.2. Cu toate acestea, caracterul universal al Bisericii nu înseamnă că creștinii n-ar avea drept la identitate națională și exprimări de sine naționale. Dimpotrivă, Biserica unește în sine principiul universal și cel național. Astfel, deși universală,

Biserica Ortodoxă e alcătuită dintr-o mulțime de Biserici Naționale Autocefale. Conștienți că sunt cetățeni ai unei patrii cerești, creștinii ortodocși nu trebuie să uite de patria lor pământească. Domnul Iisus Hristos Însuși, Dumnezeuiescul întemeietor al Bisericii, nu avea nici un adăpost pe pământ (Matei 8, 20) și a arătat că învățătura pe care a adus-o nu are caracter local sau național: „Vine ceasul când nici pe muntele acesta, nici în Ierusalim nu vă veți închina Tatălui” (Ioan 4, 21). Cu toate acestea, El s-a identificat cu poporul căruia îi aparținea prin nașterea sa omenească. În convorbirea cu femeia samariteancă, El a subliniat apartenența lui la națiunea iudaică: „Voi vă închinați la ce nu știți; noi ne închinăm la ceea ce știm, pentru că de la iudei este mântuirea” (Ioan 4, 22). Iisus a fost un supus loial al Imperiului Roman și a plătit taxele în folosul cezarului (Matei 22, 16-21). Învățând în epistolele sale despre natura supranațională a Bisericii lui Hristos, Apostolul Pavel nu uita că prin naștere el era „evreu din evrei” (Filipeni 3, 5), iar prin cetățenie era roman (Fapte 22, 25-29).

Deosebirile culturale dintre popoare își găsesc expresia în creația liturgică și în celelalte arte bisericești, în particularități ale organizării vieții creștine. Toate acestea creează culturi creștine naționale.

Între sfinții venerați de Biserica Ortodoxă, mulți au devenit faimoși prin iubirea lor pentru patria pământească și prin dedicarea lor față de ea. Izvoarele hagiografice rusești îl laudă pe Sfântul Cneaz Mihail al Tverului care „și-a dat viața pentru patrie”, comparând faptele sale cu martiriul marelui mucenic Dimitrie al Tesalonicului: „Bunul iubitor al patriei sale, spunea despre orașul său natal, Tesalonic: «Doamne, dacă vei pierde acest oraș, voi pieri și eu odată cu el, dar dacă-l vei mântui, voi fi și eu mântuit»”, întotdeauna Biserica și-a chemat fiii să-și iubească patria pământească și să nu-și cruțe viețile pentru a o apăra atunci când este amenințată.

Biserica Rusă a binecuvântat de multe ori poporul pentru a lua parte la războaie de eliberare. Astfel, în 1380, înaintea bătăliei cu invadatorii tătaro-mongoli, Cuviosul Serghi, egumenul și făcătorul de minuni din Radonej, a binecuvântat oastea rusă condusă de Sfântul Cneaz Dimitri Donskoi. În 1612, Sfântul Ermoghen, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, a binecuvântat poporul să înceapă lupta cu invadatorii polonezi. În 1813, în timpul războiului cu agresorii francezi, Sfântul Filaret al Moscovei spunea turmei sale: „Dacă vă feriți să muriți pentru onoarea credinței și pentru libertatea patriei, veți muri criminali sau robi. Muriți pentru credință și patrie, și veți primi viață și cunună în ceruri”.

Sfântul **in** din Kronștadt scria astfel despre iubirea pentru patria pământească: „Iubește-ți patria pământească... ea te-a crescut, distins, onorat și înzestrat cu toate; dar iubește-ți mai ales patria cerească... aceasta este incomparabil mai scumpă decât aceea, pentru că este sfântă, dreaptă și nesticăcioasă. Această patrie ți-a câștigat-o neprețuitul sânge al Fiului lui Dumnezeu. Dar, pentru a avea parte de acea patrie, trebuie să respecti și să iubești legile ei, așa cum ești obligat să respecti cu adevărat legile patriei pământești.”

II.3. Patriotismul creștin se poate manifesta atât în raport cu o națiune în sens de comunitate etnică, cât și în sens de comunitate Statală de cetățeni. Creștinul ortodox este chemat să-și iubească patria care are o dimensiune teritorială și pe

frații săi de sânge care locuiesc în toată lumea. Această iubire e una din căile de împlinire a poruncii dumnezeiești a iubirii de aproapele, care include iubirea familiei proprii, a conaționalilor și a concetățenilor.

Patriotismul creștinului ortodox trebuie să fie activ. El se manifestă în apărarea patriei împotriva dușmanilor, în munca pentru binele ei și în buna organizare a vieții poporului, între altele pe calea participării la chestiunile legate de guvernarea Statului. Creștinul este chemat să păstreze și să dezvolte cultura națională și conștiința de sine a poporului.

Când o națiune, civilă sau etnică, manifestă în mod plener sau predominant o comunitate monoconfesională ortodoxă, ea poate fi privită într-un anume sens ca o comunitate de credință - un popor ortodox.

II.4. În același timp, sentimentele naționale pot deveni manifestări păcătoase precum naționalismul agresiv, xenofobia, exclusivismul național și dușmănia inter-etnică. Împinse la extrem, aceste manifestări conduc adeseori la restricționarea drepturilor persoanelor și popoarelor, la războaie și alte manifestări de violență.

Împărțirea națiunilor în mai bune și mai rele și desconsiderarea unei națiuni etnice sau civice sunt contrare eticii ortodoxe. Încă și mai contrare Ortodoxiei sunt doctrinele care pun națiunea în locul lui Dumnezeu sau reduc credința la un aspect al conștiinței naționale.

Opunându-se acestor manifestări păcătoase, **Biserica Ortodoxă își îndeplinește misiunea de reconciliere între națiuni ostile și reprezentanții lor. Astfel, în conflictele inter-etnice, ea nu se identifică cu nici o parte, cu excepția cazurilor când una din părți comite o agresiune sau nedreptate evidentă.**

III. Biserica și Stat

III.1. Ca organism divino-uman, Biserica nu are numai o ființă tainică care nu este supusă stihiiilor lumii, ci și o componentă istorică, iar aceasta vine în contact cu lumea exterioară, inclusiv cu Statul. Statul, care există pentru organizarea vieții lumești, vine și el în contact și în legătură cu Biserica. Relațiile dintre Stat și adepții adevăratei religii s-au schimbat continuu în cursul istoriei.

Celula inițială a societății omenești a reprezentat-o familia. Istoria sfântă a Vechiului Testament dă mărturie că Statul nu s-a format dintr-o dată. La ieșirea din Egipt a fraților lui Iosif, poporul Vechiului Testament nu avea nici un Stat. Statul s-a format treptat în epoca judecătorilor. Ca rezultat al unei dezvoltări istorice complexe călăuzite de Providența dumnezeiască, complicarea relațiilor sociale au dus la apariția Statului.

În vechiul Israel, în epoca Regilor, a existat o teocrație autentică, adică guvernarea lui Dumnezeu, unică în istorie. Totuși, pe măsură ce societatea s-a îndepărtat de ascultarea față de Dumnezeu ca Organizator al treburilor lumești, oamenii au început să se gândească la necesitatea de a avea un stăpânitor lumesc. Domnul a acceptat alegerea oamenilor și a sancționat noua formă de guvernare, dar în același timp a regretat respingerea de către ei a guvernării lui Dumnezeu. „Și a zis Domnul către Samuel: «Ascultă glasul poporului în toate câte îți grăiește; căci nu pe tine te-au lepădat, ci pe Mine M-au lepădat, ca să nu mai domnesc Eu peste ei. Cum s-au purtat ei cu Mine din ziua aceea, când i-am scos din Egipt, până astăzi, părăsindu-Mă și slujind la dumnezei străini, așa se poartă și cu tine. Ascultă deci glasul lor, dar să le spui și să le arăți drepturile regelui care va domni peste ei»” (I Regi 8, 7-9).

Astfel, apariția Statului pământesc trebuie înțeleasă nu ca o realitate instituită de la început de Dumnezeu, ci ca acordarea de către Dumnezeu oamenilor a posibilității de a-și orândui viața socială potrivit voinței lor libere, așa încât această orânduire, apărută ca răspuns la realitatea pământescă distorsionată de păcat, să ducă la evitarea unui păcat mai mare, opunându-i acestuia mijloacele puterii lumești. În același timp, Domnul spune limpede prin gura lui Samuel că așteaptă de la această putere fidelitate față de poruncile Sale și fapte bune: „Așadar, iată regele pe care l-ați cerut; iată, Domnul a pus peste voi rege. De vă veți teme de Domnul, de-I veți sluji Lui, de nu vă veți împotrivi poruncilor Domnului și de veți umbla și voi și regele care domnește peste voi în urma Domnului Dumnezeului vostru, atunci mâna Domnului nu va fi împotriva voastră. Iar, de nu veți asculta glasul Domnului, ci vă veți împotrivi poruncilor Lui, atunci mâna Domnului va fi împotriva voastră cum a fost împotriva părinților voștri” (I Regi 12, 13-15). Când Saul a încălcat porunca lui Dumnezeu, Dumnezeu l-a lepădat (I Regi 16, 1) și l-a însărcinat pe Samuel să-l ungă pe celălalt ales al Său, David, fiul unui om simplu pe nume Iesei.

Făcându-se om, Fiul lui Dumnezeu, Stăpân al cerului și al pământului (Matei 28, 18), s-a supus pe Sine Însuși ordinii pământesci a lucrurilor și deținătorilor puterii Statului. Răstignitorului său, Pilat, procuratorul roman al Ierusalimului, El îi spune „N-ai avea putere asupra-Mi dacă nu ți-ar fi fost dată de sus” (in 19, 11). Întrebării în scop de ispitire a fariseilor, dacă se cuvine să plătim taxe cezarului, Mântuitorul i-a răspuns astfel: „Da-ți cezarului cele ale cezarului” (Matei 22, 21).

Explicitând învățăturile lui Hristos despre dreapta atitudine față de puterea de Stat, Sfântul Pavel scria: „Tot sufletul să se supună înaltelor stăpâniri; că nu este stăpânire decât de la Dumnezeu; iar cele ce sunt, de la Dumnezeu sunt rânduite. Ca atare, cel ce se împotrivesc stăpânirii, rânduielii lui Dumnezeu i se împotrivesc. Iar cei ce se împotrivesc își vor atrage osândă. Că dregătorii sunt frică nu pentru fapta bună, ci pentru cea rea. Vrei dar să nu-ți fie frică de stăpânire? Fă binele și vei avea laudă de la ea; căci ea ție-ți este slujitoare a lui Dumnezeu spre bine. Dar, dacă tu faci rău, teme-te, că nu-n zadar poartă sabia; pentru că ea este slujitoare a lui Dumnezeu, răzbunare a mâniei Lui asupra celui ce săvârșește răul. Pentru aceasta e nevoie să vă supuneți, nu numai din pricina mâniei, ci și în virtutea conștiinței. Că de aceea și plătiți dări; căci dregătorii sunt slujitori ai lui Dumnezeu, ca-ntru aceasta să stăruiască. Dați-le tuturor cele datorate: celui cu darea, darea; celui cu vama, vama; celui cu teama, teama; celui cu cinstea, cinstea” (Romani 13, 1-7). Aceași idee a exprimat-o și Apostolul Petru: „Supuneți-vă, pentru Domnul, oricărei orânduieli omenești: fie împăratului, fiindcă este înalt stăpânitor, fie dregătorilor, ca unora ce sunt trimiși de el să-i pedepsească pe făcătorii de rele și să-i laude pe făcătorii de bine; căci așa este voia lui Dumnezeu: voi, făcând binele, să-nchideți gura necunoștinței proștilor. Traiți ca oameni liberi, dar nu ca și cum ați avea libertatea drept acoperământ al răutății, ci ca robi ai lui Dumnezeu” (I Petru 2, 13-16). Apostolii i-au învățat pe creștini să se supună autorităților indiferent de atitudinea lor față de Biserică. În epoca apostolică, Biserica lui Hristos era persecutată atât de autoritățile iudaice, cât și ale Statului roman. Ceea ce nu i-a împiedicat pe mucenici și pe ceilalți creștini din vremea aceea să se roage pentru persecutori și să le recunoască stăpânirea.

III.2. Căderea lui Adam a adus în lume păcate și vicii care au nevoie de opoziție din partea societății. Primul dintre acestea a fost uciderea lui Abel de către Cain (Facere 4, 1-16). Conștiinți de aceasta, oamenii din toate societățile cunoscute au început să instituie legi care să impună restricții răului și să susțină binele. Pentru poporul Vechiului Testament, Dumnezeu a fost Dătătorul unei Legi care reglementa nu numai viața religioasă, ci și viața socială (Ieșire 20-23).

Statul ca un element indispensabil al vieții într-o lume deformată de păcat, în care atât individul, cât și societatea trebuie protejate de manifestările primejdioase ale păcatului, e binecuvântat de Dumnezeu. În același timp, nevoia unui Stat a apărut nu din voința lui Dumnezeu pentru întâiul Adam, ci datorită căderii acestuia în păcat și datorită faptului că acțiunea pentru restrângerea dominației păcatului asupra lumii este conformă voii Sale. **Sfânta Scriptură invocă forța la care puterea de Stat poate recurge pentru restrângerea răului și sprijinirea**

binelui, în care vede sensul moral al existenței Statului (Rom. 13, 3-4). Din cele de mai sus rezultă că anarhia este absența organizării adecvate într-un Stat și societate, iar invocarea ei și încercarea de a o introduce contravine înțelegerii creștine a lumii (Rom. 13, 2).

Biserica nu numai că prescrie fiilor ei supunerea față de puterea de Stat, indiferent de convingerile și credința deținătorilor ei, ci se și roagă pentru acesta, „ca să petrecem viață pașnică și liniștită întru toată cuvioșia și bună-cuviința” (I Tim. 2, 2). În același timp, creștinii trebuie să se ferească de absolutizarea puterii, de ignorarea limitelor ei ce decurg din valoarea ei pur pământească, temporală și trecătoare, condiționată de prezența păcatului în lume și de nevoia restrângerii lui. Potrivit învățăturilor Bisericii, puterea însăși nu are dreptul de a se absolutiza extinzându-și limitele până la deplina autonomie față de Dumnezeu și de ordinea lucrurilor stabilită de El, ceea ce poate duce la abuz de putere și chiar la divinizarea deținătorilor ei. Chiar dacă există în vederea binelui, Statul, ca și alte instituții omenești, poate avea tendința de a se transforma într-o instituție de sine stătătoare. Numeroasele exemple istorice ale unei astfel de transformări arată că, în acest caz, Statul își pierde menirea lui autentică.

III.3. În relațiile dintre Biserică și Stat trebuie luată în considerare diferența lor de natură. Biserica a fost întemeiată direct de Dumnezeu Însuși, de Domnul nostru Iisus Hristos, pe când natura instituită de Dumnezeu a puterii de Stat se manifesta abia indirect, în procesul istoric. Scopul Bisericii este mântuirea veșnică a oamenilor, pe când scopul Statului e prosperitatea oamenilor pe pământ.

„Împărăția Mea nu este din lumea aceasta”, spune Mântuitorul (Ioan 18, 36). „Lumea aceasta” este numai în parte supusă lui Dumnezeu, cea mai mare parte ea încearcă să se autonomizeze față de propriul ei Creator și Domn. În măsura în care lumea nu se supune lui Dumnezeu, ea se supune „tatălui minciunii” și „zace în rău” (Ioan 8, 44; I Ioan 5, 19). Dar în ființa ei tainică, ca „trup al lui Hristos” (I Cor. 12, 27) și „stâlp și temelie a adevărului” (I Tim. 3, 15), Biserica nu poate avea în sine nici un rău și nici o umbră sau întuneric, întrucât Statul e o parte a „lumii acesteia”, el n-are parte în împărăția lui Dumnezeu, pentru că acolo unde Hristos este „totul în toate” (Coloseni 3, 11) nu este loc pentru constrângere, nici opoziție între uman și divin, și, prin urmare, nici Stat.

În lumea contemporană, Statul se prezintă de obicei secular, nelegat de nici un fel de angajamente religioase. Cooperarea sa cu Biserica se limitează la câteva domenii și se întemeiază pe neamestecul reciproc în treburile proprii fiecăruia. Totuși, Statul este conștient de principiul potrivit căruia proprietatea pământească este de neimaginat în absența unor norme morale - norme care sunt de asemenea indispensabile pentru mântuirea veșnică a omului. Prin urmare, sarcinile și acțiunea Bisericii și ale Statului pot coincide nu numai în atingerea unui folos pur pământesc, ci și în împlinirea misiunii mântuitoare a Bisericii.

Principiul Statului secular nu trebuie însă înțeles ca implicând scoaterea radicală a religiei din toate sferele vieții poporului, excluderea uniunilor religioase de la participarea la luarea deciziilor în probleme însemnate social, și privarea de dreptul de a evalua acțiunile autorităților. Acest principiu presupune numai o

anumită împărțire a sferelor Bisericii și puterii și neamestecul reciproc în treburile celuilalt.

Biserica nu trebuie să-și asume funcții rezervate Statului, cum ar fi opoziția față de păcat pe calea forței, folosirea unor puteri constrângătoare lumești și asumarea unor funcții ale puterii se Stat care presupun constrângere și limitare. **În același timp Biserica poate cere sau poate îndemna puterea de Stat să-și exercite puterea în unele cazuri**, dar decizia în această chestiune rămâne pe seama Statului.

Statul nu trebuie să intervină în viața Bisericii sau în guvernarea, învățătura credinței, viața ei liturgică, practica duhovniciei etc. nici în general în activitatea instituțiilor bisericești canonice, cu excepția acelor aspecte în care Biserica trebuie să acționeze ca o personalitate juridică obligată să între în anumite relații cu Statul, cu legislația și organele puterii. Biserica așteaptă de la Stat respect față de normele sale canonice și celelalte statute interne ale ei.

III.4. În decursul istoriei au apărut diferite modele ale relației dintre Biserica Ortodoxă și Stat.

În tradiția ortodoxă s-a format o propunere precisă despre forma ideală a relațiilor dintre Biserică și Stat. Dat fiind că relațiile biserică-stat sunt bidirecționale, forma istorică ideală menționată mai sus a putut fi elaborată numai într-un Stat care recunoștea Biserica Ortodoxă ca cel mai mare valoare sfântă a poporului, cu alte cuvinte, numai într-un Stat ortodox.

Încercări de a elabora o asemenea formă au fost întreprinse în Bizanț, unde principiile relațiilor între Biserică și Stat și-au găsit expresia în canoanele și legile Imperiului și s-au reflectat în scrierile Sfinților Părinți. În ansamblul lor, aceste principii au ajuns să se numească o „simfonie” între Biserică și Stat. Esența ei era alcătuită din conlucrare, sprijin și responsabilitate reciprocă, fără amestecul unei părți în sfera exclusivă de competențe a celeilalte. Episcopul se supunea puterii de Stat ca un supus, iar nu pentru că puterea sa episcopală ar proveni de la puterea de Stat oficială. Tot astfel, și puterea de Stat oficială se supunea episcopului ca parte a Bisericii, care-și caută în ea mântuirea, iar nu pentru că puterea ei derivă din puterea episcopului. În astfel de relații simfonice cu Biserica, Statul caută sprijinul ei duhovnicesc, rugăciunea pentru sine și binecuvântarea muncii sale pentru a atinge scopul bunăstării cetățenilor săi, pe când Biserica obține de la Stat sprijin în crearea condițiilor favorabile propovăduirii și griji duhovnicești față de copiii săi care sunt în același timp cetățeni ai Statului.

În novela VI, Sfântul împărat Iustinian formula principiul care stă la baza simfoniei între Biserică și Stat: „Cea mai mare binecuvântare dată oamenilor de harul înalt al lui Dumnezeu sunt preoția și imperiul, prima (preoția, puterea bisericească) îngrijindu-se de lucrurile dumnezeiești, în timp ce ultima (imperiul, puterea de Stat) îndrumă și se îngrijește de lucrurile omenești, și amândouă provin din unul și același izvor și înfrumusețează viața omenească. De aceea, nimic nu stă atât de mult la inima împăraților ca cinstea preoților care la rândul lor îi slujesc, rugându-se neconținut lui Dumnezeu pentru ei. Iar dacă preoția este bine rânduită și bine-plăcută lui Dumnezeu între toate, iar puterea de Stat își va exercita corect puterea încredințată ei, atunci va fi o armonie deplină între ei în tot ce slujește folosului și binelui neamului omenească. De aceea noi ne străduim din toate puterile să păzim dogmele adevărate ale lui Dumnezeu și cinstea preoției, nădăjduind să primim prin aceasta mare bine de la Dumnezeu și să ne ținem cu tărie cele pe care le avem”. Conformându-se acestei norme, împăratul Iustinian, în novelele sale, a recunoscut canoanelor [bisericești] puterea unor legi de Stat.

Formula bizantină clasică a relațiilor dintre puterea de Stat și puterea bisericească e cuprinsă în *Epanagoga* (a doua jumătate a secolului IX): „Puterea lumească și preoția stau între ele în raportul care există între trup și suflet; ele sunt indispensabile pentru constituția Statului așa cum trupul și sufletul sunt ambele necesare pentru ca omul să trăiască. Bunăstarea unui Stat stă în legătura și armonia lor”.

Totuși, în Bizanț această simfonie n-a existat într-o formă absolut pură. În practică, era adeseori violată și distorsionată. Biserica a fost de multe ori supusă pretențiilor cezaro-papiste din

partea puterii de Stat, în principal pretenției șefului Statului, împăratul, de a avea un cuvânt hotărâtor în soluționarea treburilor bisericești. Alături de păcatul omenesc al iubirii de putere, aceste pretenții aveau și o explicație istorică, împărații creștini ai Bizanțului erau succesorii direcți ai împăraților romani păgâni care, între multele lor titluri, îl aveau și pe acela de *pontifex maximus*, preot suprem. Tendința cezaro-papistă s-a manifestat mai direct și mai primejdios pentru Biserică în politica împăraților eretici, îndeosebi în epoca iconoclasmului.

Spre deosebire de bazileii bizantini, principii și țarii ruși au avut o altă moștenire. De aceea, precum și din alte motive istorice, în vechea Rusie relațiile dintre puterea bisericească și puterea de Stat au fost mai armonioase. Au existat însă și devieri de la normele canonice (sub Ivan cel Groaznic și în confruntările dintre țarul Aleksei Mihailovici și patriarhul Nikon).

În ceea ce privește perioada sinodală, evidenta distorsionare pe parcursul acestor două secole din istoria Bisericii Ruse a normei simfoniei a fost determinată de impactul deosebit pe care l-a avut asupra percepției rusești a legii și ordinii vieții politice doctrina protestantă a teritorialismului și Bisericii de Stat (a se vedea mai jos). În contextul prăbușirii Imperiului țarist, Soborul local din 1917-1918 a făcut o încercare de reafirmare a idealului simfoniei în noile condiții. În declarația care a precedat rezoluția despre relațiile dintre Biserică și Stat, pretenția de separație a Bisericii de Stat a fost asemănată dorinței ca „soarele să nu strălucească, iar focul să nu încălzească. Prin legea internă a ființei sale, Biserica nu poate renunța la chemarea sa de a lumina, de a transfigura întreaga viață omenească, de a o umple de razele ei”. În rezoluția Soborului cu privire la statutul legal al Bisericii Ortodoxe Ruse, Statul este chemat să accepte în special următoarele precizări: „Biserica Ortodoxă Rusă, care alcătuiește o parte a Bisericii Universale a lui Hristos, are în Statul rus un statut public și legal superior între celelalte confesiuni, care i se cuvine în calitate de cel mai mare lucru sfânt al majorității coplesitoare a populației și de mare forță istorică care a edificat Statul rus... Odată publicate, decretele și regulamentele proprii emise de Biserica Ortodoxă în ordinea stabilită de ea, precum și actele administrației și tribunalelor bisericești vor fi recunoscute de Stat ca având forță și semnificație juridică cu condiția să nu violeze legile Statului... Legile Statului privitoare la Biserica Ortodoxă vor fi emise numai cu acordul puterii bisericești.” Soboarele locale ulterioare s-au întrunit în condiții în care mersul istoriei făcea imposibilă întoarcerea la principiile prerevoluționare ale relațiilor dintre Biserică și Stat. Cu toate acestea, Biserica și-a afirmat rolul său tradițional în viața societății și și-a exprimat disponibilitatea de a activa în sfera socială. Astfel, Soborul local din 1990 constata: „De-a lungul istoriei sale milenare, Biserica Ortodoxă Rusă și-a educat credincioșii în spiritul patriotismului și iubirii de pace. Patriotismul ei se manifestă în preocuparea pentru moștenirea istorică a patriei, în cetățenia activă, în împărtășirea bucuriilor și necazurilor poporului său, în muncă plină de râvnă și conștiincioasă și în preocuparea pentru starea morală a societății și pentru conservarea naturii” (din mesajul Soborului).

În Occidentul european medieval a luat ființă, nu fără influența lucrării „Despre cetatea lui Dumnezeu” a Fericitului Augustin, doctrina „celor două săbii” potrivit căreia atât puterea Bisericii, cât și a Statului provin, prima direct, iar cea de-a doua indirect, de la episcopul Romei. Papii erau monarhi absoluți care domneau asupra Statului papal, o parte a Italiei a cărui rămășiță este Vaticanul de astăzi. Mulți episcopi, îndeosebi în fărâmițata Germanie feudală, erau prinți care aveau asupra teritoriilor lor jurisdicții Statale, cu guvern și armată proprie pe care le conduceau ei înșiși.

Reforma n-a lăsat loc papilor și episcopilor catolici pentru a-și păstra puterea Statală pe teritoriile țărilor care deveniseră protestante. În secolele XVII-XIX condițiile legale s-au schimbat și în țările catolice până într-atât încât practic Biserica Catolică a fost de fapt înlăturată de la puterea de Stat. Totuși, alături de Statul Vatican, doctrina „celor două săbii” a susținut continuarea practicii încheierii unor alianțe între curia romană și Statele pe teritoriile cărora existau comunități catolice sub forma concordatelor. Ca urmare a acestui fapt, statutul legal al acestor comunități era reglementat în multe țări nu doar de legi interne, ci și de legile care reglementează relațiile internaționale al căror subiect era Statul Vatican.

În țările unde a triumfat Reforma, iar mai târziu și în unele țări catolice, în relațiile dintre Biserică și Stat a fost instituit principiul teritorialismului care dă Statului suveranitate absolută asupra unui teritoriu și asupra comunităților religioase aflate pe el. Acest sistem de relații a fost

exprimat în formula *cujus est regio, ilius est religia* („a cui e stăpânirea, a aceluia e și religia”). Aplicat consecvent, acest sistem presupune exilarea din Stat a celor care au o confesiune diferită de cea a deținătorilor celei mai înalte puteri în Stat (o practică întâlnită nu o dată). În viața reală însă, acest principiu s-a consolidat într-o formă atenuată de realizare care poate fi numită sistemul Biserică de Stat. Acesta oferă comunității religioase majoritare din care face parte suveranul, și pe care el o conduce în mod oficial, privilegiile unei Biserici de Stat. O combinație între acest sistem al relației între Biserică și Stat și rămășițele simfoniei tradiționale moștenite din Bizanț a determinat particularitatea statutului legal al Bisericii Ortodoxe Ruse în așa-numita perioadă sinodală.

În Statele Unite ale Americii, care au constituit de la bun început un Stat multiconfesional, a fost instituit principiul separației radicale a Bisericii de Stat, în care sistemul puterii este pe deplin neutru față de toate confesiunile. Totuși, o neutralitate absolută, în general, e greu de atins. Nici un Stat nu poate să ignore structura religioasă reală a populației sale. Nici o denominațiune creștină luată separat nu alcătuiește majoritatea în Statele Unite ale Americii, deși majoritatea hotărâtoare a locuitorilor Statelor Unite o alcătuiesc creștinii. Această realitate se reflectă îndeosebi în faptul că președintele jură pe Biblie, că zilele libere sunt oficial duminicile etc.

Principiul separației Bisericii de Stat are însă și o altă genealogie. Pe continentul european el este un rezultat al binecunoscutei lupte anticlericale sau fățiș antibisericești, în special din istoria revoluției franceze. În aceste cazuri, Biserica este separată de Stat nu datorită multiconfesionalismului populației, ci pentru că Statul se identifică cu o anumite ideologie anticreștină sau total antireligioasă, astfel încât aici nu se mai poate vorbi de neutralitatea sa față de religie, nici măcar de natura sa pur seculară. Pentru Biserică, aceasta înseamnă desigur restricții, drepturi limitate, discriminare sau persecuție fățișă. Istoria secolului XX ne-a oferit în diferite țări ale lumii multe exemple ale unei asemenea atitudini a Statului față de religie și Biserică.

Mai există o formă a relațiilor dintre Biserică și Stat, cu un caracter intermediar între Biserica de Stat și separația radicală a Bisericii de Stat, unde Biserica are statutul unei corporații private. E statutul Bisericii ca și corporație publică legală. În acest caz, Biserica poate avea unele privilegii și i se pot încredința unele obligații delegate ei de către Stat, fără a deveni totuși Biserică de Stat în adevăratul sens al cuvântului.

Țări, cum ar fi Marea Britanic, Finlanda, Norvegia, Danemarca, Grecia, păstrează și astăzi sistemul Bisericii de Stat. Alte State, tot mai multe (SUA, Franța), își întemeiază relațiile cu comunitățile religioase pe principiul separației depline. În Germania, Biserica Catolică, Biserica Evanghelică și alte câteva Biserici au statutul de corporații publice legale, în timp ce alte comunități religioase sunt cu totul separate de Stat și privesc drept corporații private. În practică însă, în cele mai multe din astfel de comunități situația reală a comunităților religioase depinde foarte puțin de faptul că sunt sau nu sunt separate de Stat. În unele țări unde Bisericele și-au păstrat statutul statal, acesta s-a redus la perceperea de taxe pentru susținerea lor prin instituțiile fiscale ale Statului și în recunoașterea înregistrărilor religioase ale botezurilor și căsătoriilor ca fiind la fel de valide legal ca și certificatele de stare civilă eliberate de organele administrației de Stat.

Astăzi, Biserica Ortodoxă își săvârșește slujirea lui Dumnezeu și a oamenilor în diferite țări. În unele dintre ele, ea reprezintă confesiunea națională (Grecia, România, Bulgaria), în altele, multinaționale, ea este religia majorității națiunii (Rusia). În alte țări, membrii Bisericii Ortodoxe alcătuiesc o minoritate religioasă care trăiește fie printre creștini de alte confesiuni (Finlanda, Polonia, SUA), fie printre oameni având alte religii (Japonia, Siria, Turcia). În unele țări mici, Biserica Ortodoxă are statutul unei religii de Stat (Cipru, Grecia, Finlanda), în altele este separată de Stat. Există diferențe și între contextele legale și politice concrete în care trăiesc Bisericele Ortodoxe locale. Toate însă se întemeiază, atât în ordinea internă, cât și relațiile lor cu puterea de Stat, pe poruncile lui Hristos, pe învățăturile Apostolilor, pe sfintele canoane și pe o experiență istorică de două mii de ani; în cele mai diverse condiții, ele găsesc posibilitatea de a-și împlini scopurile poruncite

de Dumnezeu, revelându-și astfel natura lor supralumească și originea lor cerească, dumnezeiască.

III.5. Dată fiind diferența lor de natură, Biserica și Statul au la dispoziție mijloace diferite pentru a-și atinge scopurile. Statul se sprijină în principal pe Puterea materială, care include constrângerea, și pe sisteme de idei seculare corespunzătoare, în timp ce Biserica are la dispoziție mijloace religios-morale pentru călăuzirea duhovnicească a turmei sale și pentru atragerea de noi fii.

Biserica propovăduiește fără greșală Adevărul lui Hristos și predă oamenilor poruncile morale care vin de la Dumnezeu Însuși; de aceea, ea n-are puterea să schimbe nimic în învățătura sa. **Dar n-are puterea nici să tacă sau să se rețină de la propovăduirea adevărului, oricare ar fi învățăturile prescrise sau propagate de instituțiile de Stat. În această privință, Biserica este cu totul liberă față de Stat.** Pentru propovăduirea neîngrădită și liberă interior a adevărului Biserica a suferit nu o dată în istorie persecuții de la dușmanii lui Hristos. Dar Biserica persecutată e chemată să îndure cu răbdare persecuțiile, fără a refuza loialitatea față de Statul persecutor.

Suveranitatea legală pe teritoriul unui Stat aparține autorităților lui. Prin urmare, ele determină statutul juridic al Bisericii Locale, fie acordându-i posibilitatea de a-și împlini misiunea fără opreliști, fie îngădindu-i această posibilitate. Prin aceasta puterea de Stat se judecă pe ea însăși în fața Dreptății Veșnice și în cele din urmă își decide dinainte soarta. **Biserica își păstrează loialitatea față de Stat, dar porunca lui Dumnezeu, de a săvârși în orice condiții și în orice împrejurări lucrarea mântuirii oamenilor, este deasupra exigențelor acestei loialități.**

Dacă puterea îi obligă pe credincioșii ortodocși la apostazie față de Hristos și Biserica Lui și la păcate și fapte vătămătoare sufletului, Biserica trebuie să refuze să se supună Statului. Urmând glasului conștiinței sale, creștinul poate să nu împlinească poruncile Statului care-l împing la un păcat grav. În cazul imposibilității unei supunerii față de legile de Stat și dispozițiile puterii din partea plinătății Bisericii, ierarhia bisericească poate întreprinde, după o considerare adecvată a problemei, următoarele acțiuni: poate să intre în dialog direct cu puterea în problema respectivă, poate să facă apel la popor pentru ca acesta să facă uz de mecanismele democratice pentru a schimba legislația sau pentru a revizui decizia puterii, poate să facă apel la instituțiile internaționale, și la opinia publică mondială și poate să-și îndemne fiii la nesupunere civică pașnică.

III.6. Principiul libertății de conștiință, apărut ca noțiune juridică în secolele XVIII-XIX, a devenit unul din principiile fundamentale ale relațiilor interumane numai după primul război mondial. A fost confirmat de Declarația Universală a Drepturilor Omului și inclus în constituțiile celor mai multe State. Apariția acestui principiu atestă faptul că, în lumea contemporană, religia a devenit dintr-o chestiune „socială” chestiunea „privată” a omului. În sine, acest proces atestă dezintegrarea sistemului valorilor spirituale și faptul că cea mai mare parte a unei societăți, care afirmă libertatea de conștiință, nu mai aspiră la mântuire. Dacă inițial Statul a apărut ca un instrument al afirmării legii divine în societate, libertatea de conștiință a transformat în cele din urmă Statul într-o instituție exclusiv pământească, nelegată de angajamente religioase.

Afirmarea libertății de conștiință ca principiu juridic atestă pierderea de către societate a scopurilor și valorilor religioase, apostazierea în masă, indiferența față de misiunea Bisericii și față de biruința asupra păcatului. Dar acest principiu s-a

dovedit a fi unul din mijloacele existenței Bisericii într-o lume nereligioasă, făcând-o în stare să se bucure de un statut legal în Statul secular și de independență față de acea parte a societății care crede altceva sau nu crede deloc.

Neutralitatea religios-ideologică a Statului nu contrazice ideea creștină a vocației Bisericii în societate. Totuși, Biserica trebuie să arate Statului că este inadmisibil ca el să propage acte sau convingeri care pot duce la controlul total al vieții personale, al convingerilor și relațiilor cu alți oameni, precum și la eroziunea moralității personale, familiale sau publice, la ofensarea sentimentelor religioase, la vătămarea identității cultural-spirituale a oamenilor și la amenințarea darului sacru al vieții. În realizarea proiectelor sale sociale, caritabile, educaționale și a altor proiecte semnificative social, Biserica se poate baza pe sprijinul și asistența Statului. Ea mai are dreptul să aștepte de la Stat ca, în relațiile sale cu uniunile religioase, să ia în considerare numărul adeptilor săi și locul pe care ea îl ocupă în formarea imaginii istorice, culturale și spirituale a poporului și a poziției lor civice.

III.7. Forma și metodele de guvernare sunt condiționate în multe moduri de starea spirituală și morală a societății. Conștientă de acest lucru, Biserica acceptă opțiunea oamenilor sau cel puțin nu i se împotrivesc.

Sub **judcători**, sistemul social descris în *Cartea Judecătorilor*, putea acționa nu prin constrângere, ci în virtutea unei autorități sancționate de Dumnezeu. Pentru ca această putere să fie efectivă, credința în societate trebuia să fie foarte puternică. Sub *regi*, în **monarhie**, puterea rămâne darul lui Dumnezeu, dar exercitarea ei reală recurge nu atât la autoritatea spirituală, cât la constrângere. Trecerea de la judecători la monarhie atestă slăbirea credinței, ceea ce a făcut necesară înlocuirea Regelui Nevăzut cu un rege văzut. Democrațiile contemporane, inclusiv cele cu formă monarhică, nu caută sancționarea divină a puterii. Ele reprezintă forma puterii în societatea seculară care presupune dreptul fiecărui cetățean în stare de aceasta de a-și exprima liber voința în alegeri.

O schimbare a formei de putere într-una mai înrădăcinată religios fără spiritualizarea societății înseși va degenera inevitabil în falsitate și ipocrizie și va slăvi și face fără valoare această formă în ochii oamenilor. Totuși, posibilitatea unei astfel de renașteri spirituale a societății, care să producă în mod firesc o formă mai înaltă din punct de vedere religios de organizare Statală, nu poate fi exclusă cu totul. Dar, în condiții de robie, trebuie urmat sfatul Sfântului Pavel: „Iar de poți să fii liber, mai mult folosește-te” (I Cor. 7, 21). În același timp, Biserica trebuie să acorde atenția principală nu atât sistemului organizării exterioare a Statului, cât stării inimilor membrilor ei. De aceea, Biserica nu socotește posibil ca ea să devină inițiatorul vreunei schimbări a formei de guvernare. Pe aceeași linie, Sinodul episcopal al Bisericii Ortodoxe Ruse din 1994 a accentuat justetea poziției potrivit căreia „Biserica nu acordă preferință nici unei organizări Statale, nici uneia din doctrinele politice existente”.

III.8. Statul, inclusiv cel secular, este de regulă conștient de chemarea sa de a clădi viața poporului pe principiile binelui și dreptății, îngrijindu-se atât de bunăstarea materială, cât și de cea spirituală a societății. De aceea, Biserica poate coopera cu Statul în chestiuni de pe urma cărora beneficiază atât Biserica însăși, cât și individul și societatea. Pentru Biserica, o asemenea preocupare trebuie să facă parte din misiunea ei mântuitoare care implică și grija față de om. Biserica e

chemată să ia parte la edificarea vieții omenești în toate sferile unde acest lucru este cu putință și, astfel, să-și unească eforturile corespunzătoare cu reprezentanții puterii seculare.

Condițiile cooperării Biserică-stat trebuie să fie corespondența participării Bisericii la eforturile Statului cu natura și chemarea Bisericii, absența dictatului Statului în activitatea socială a Bisericii și neimplicarea Bisericii în sfere ale activității Statului unde acțiunea ei este imposibilă din motive canonice sau de alt fel.

Sferele conlucrării între Biserică și Stat în perioada istorică actuală sunt următoarele:

- a) realizarea păcii la nivel internațional, inter-etnic și civic și promovarea înțelegerii reciproce și a colaborării între oameni, popoare și State;
- b) preocuparea pentru păstrarea moralității în societate;
- c) educația și formarea spirituală, culturală, morală și patriotică;
- d) caritatea și binefacerea și dezvoltarea în comun a unor programe sociale;
- e) păstrarea, restaurarea și dezvoltarea moștenirii istorice și culturale, inclusiv preocuparea pentru conservarea monumentelor istorice și culturale;
- f) dialogul cu organismele puterii de Stat din toate domeniile și la toate nivelurile în chestiuni importante pentru Biserică și societate, inclusiv în elaborarea unor legi, regulamente, instrucțiuni și decizii adecvate;
- g) grija pentru forțele militare și de menținere a legii, pentru educația lor spiritual-morală;
- h) eforturile pentru combaterea profilactică a criminalității și grija față de persoanele ajunse în instituții cu privire de libertate;
- i) știința și cercetarea, inclusiv cele umaniste;
- j) îngrijirea sănătății;
- k) cultura și activitatea de creație;
- l) munca mediilor de informare în masă bisericești și seculare;
- m) activitatea pentru păstrarea mediului înconjurător;
- n) activitatea economică în folosul Bisericii, Statului și societății;
- o) sprijinirea instituției familiei, maternității și copiilor;
- p) opoziția față de activitățile structurilor pseudo-religioase care amenință individul și societatea.

Conlucrarea între Biserică și Stat este posibilă de asemenea și în alte sfere, atunci când acest lucru contribuie la împlinirea sarcinilor menționate mai sus.

În același timp, există domenii în care clerul și structurile canonice ale Bisericii nu pot să sprijine Statul sau să coopereze cu el. Acestea sunt următoarele:

- a) lupta politică, agitațiile electorale, campaniile în sprijinul unor partide politice sau persoane private și al unor lideri publici sau politici;
- b) promovarea războaielor civile sau de agresiune externă;
- c) participarea nemijlocită la acțiuni de spionaj sau la orice altă activitate care necesită, în conformitate cu legea Statului, păstrarea secretului.

Printre domeniile tradiționale ale eforturilor sociale ale Bisericii Ortodoxe este și mijlocirea pe lângă puterea de Stat pentru nevoile poporului, pentru drepturile și preocupările cetățenilor particulari sau ale grupurilor sociale. O astfel de mijlocire este o datorie a Bisericii și ea se realizează prin intervenții

verbale sau scrise la organele puterii de Stat de diverse ramuri și niveluri din partea instituțiilor corespunzătoare ale Bisericii.

III.9. În Statul contemporan, puterea este divizată de obicei în ramurile legislative, executivă și judiciară, și la niveluri național, regional și local. Fapt care determină specificitatea relațiilor Bisericii cu autoritățile din diferitele ramuri și niveluri.

Relațiile cu puterea legislativă se manifestă în dialogul dintre Biserică și legislatori în chestiuni legate de îmbunătățirea legilor naționale și locale care au legătură cu viața Bisericii, conlucrarea Biserică-stat și sferile preocupărilor sociale ale Bisericii. Acest dialog privește de asemenea rezoluțiile și deciziile puterii legislative care nu au legătură directă în legiferare.

În contactele sale cu puterea executivă, Biserica trebuie să aibă un dialog pe chestiuni legate de luarea de decizii privitoare la viața Bisericii, de cooperarea dintre Biserică și Stat și sfera preocupărilor sociale ale Bisericii. În acest scop, Biserica menține la nivel corespunzător contacte cu organismele puterii executive centrale și locale, inclusiv cu cele responsabile pentru rezolvarea unor probleme practice din viața și activitățile asociațiilor religioase, și cu cele responsabile pentru monitorizarea respectării legilor (organe ale justiției, procuraturii, afacerilor interne) de către organismele mai sus-menționate.

Relațiile Bisericii cu puterea judiciară la diferitele niveluri trebuie limitată la reprezentarea intereselor sale în tribunal, atunci când este cazul. Biserica nu intervine în exercitarea nemijlocită de către puterea judiciară a funcțiilor și prerogativelor ei. **În afara cazurilor de absolută necesitate, interesele Bisericii sunt reprezentate în tribunale de laici împuterniciți de autoritățile bisericești la nivelul corespunzător (Canonul 9, Sin. IV Ecumenic). Disputele bisericești interne nu vor fi aduse în tribunalele seculare (Canonul 12, Antiohia). Pot fi aduse în fața tribunalelor seculare numai conflicte interconfesionale sau conflicte cu schismaticii care nu ating chestiuni doctrinare (Canonul 59, Cartagina).**

III.10. Sfintele canoane interzic clerului să apeleze la puterea de Stat fără permisiunea conducerii bisericești. Astfel, canonul 11 al Sinodului din Sardica spune: „Dacă vreun episcop sau prezbiter (preot) sau, în general, oricine din cler îndrăznește să meargă la împărat fără permisiune și scrisoare de la episcopul provinciei și, mai mult, de la episcopul mitropoliei, să fie depus și lipsit nu numai de împărtășanie, dar și de demnitatea pe care o avea... Dacă o necesitate neapărată îl împinge pe cineva să se ducă la împărat, să o facă cu știrea și permisiunea episcopului mitropoliei și a celorlalți episcopi ai provinciei și să călătorească cu scrisori de la aceștia”.

Contactele și legăturile Bisericii cu cele mai înalte organe ale puterii de Stat se realizează direct de Patriarh și de Sfântul Sinod, sau prin reprezentanți delegați cu împuterniciri scrise. Contactele și legăturile lor cu organele regionale ale puterii de Stat sunt realizate de episcopii eparhiali sau prin reprezentanți împuterniciți, la rândul lor, în scris. Contactele și legăturile cu organele puterii de Stat locale se realizează de protopopiate și parohii cu binecuvântarea episcopilor eparhiali. Reprezentanții autorităților bisericești împuterniciți să

mențină contactul cu organele puterii de Stat pot fi desemnați fie pe o bază permanentă, fie printr-o consultație pe fiecare problemă în parte.

În cazul în care o chestiune considerată anterior la nivel local sau regional este deferită celor mai înalte organe ale puterii de Stat, episcopul eparhial va aduce aceasta la cunoștința Patriarhului și a Sfântului Sinod și le va cere să mențină contactul cu Statul în considerările ulterioare ale chestiunii în cauză. În cazul în care o afacere judiciară e transferată de la nivel local sau regional la cel mai înalt nivel, episcopul eparhial trebuie să informeze în scris Patriarhul și Sfântul Sinod cu privire la modul în care a decurs examinarea la tribunalul anterior. Cei care prezidează districte bisericești cu autogovernare și administratorii unor eparhii din alte State au o binecuvântare specială din partea Patriarhului și Sfântului Sinod să realizeze contacte cu conducătorii acestor State.

III.11. Pentru evitarea oricărei confuzii între chestiunile bisericești și cele de Stat și pentru ca puterea bisericească să nu dobândească un caracter lumesc, canoanele interzic clericilor să participe la chestiunile guvernării de Stat. Canonul apostolic 81 spune: „Nu se cuvine ca episcopul sau prezbiterul să se coboare la guvernarea poporului, ci să se dedice treburilor bisericești”. Același lucru se spune și în canonul apostolic 6 și în canonul 10 al Sinodului VII Ecumenic. În context contemporan, aceste prevederi se aplică nu numai participării la organele executive ale puterii administrative, ci și participării în organele reprezentative ale puterii (vezi și V.2).

IV. Etica creștină și dreptul secular

IV.1. Dumnezeu este desăvârșire, prin urmare lumea creată de El este desăvârșită și armonioasă. Respectarea legilor divine este viață, întrucât Dumnezeu Însuși este viață nesfârșită și deplină. Răul și păcatul au intrat în lume prin căderea protopărinților. În același timp însă, omul căzut și-a păstrat libertatea de a alege cu ajutorul lui Dumnezeu calea dreptății. Prin această respectare a poruncilor date de Dumnezeu este afirmată viața, dar abaterea de la acestea duce inevitabil la stricăciune și moarte, pentru că aceasta nu este altceva decât o abatere de la Dumnezeu și, prin urmare, de la ființă și viață, care pot fi numai în El: „Iată eu astăzi ți-am pus înaintea viața și moartea, binele și răul, poruncindu-ți astăzi să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău, să umbli în toate căile Lui și să împlinești poruncile Lui, hotărârile Lui și legile Lui, ca să trăiești și să te înmulțești și să te binecuvânteze Domnul Dumnezeuul tău pe pământul pe care-l vei stăpâni. Iar, de se va întoarce inima ta și nu vei asculta, și te vei lăsa ademenit și te vei închina la alți dumnezei și le vei sluji lor, vă dau de știre astăzi că veți pieri și nu veți trăi mult în pământul pe care Domnul Dumnezeu ți-l dă” (Deuteronom 30, 15-18). În ordinea pământească a lucrurilor, păcatul și răsplata acestuia nu urmează imediat una după alta, ci pot fi despărțite de mulți ani, ba chiar de generații: „Să nu te închini lor, nici să le slujești, căci Eu, Domnul Dumnezeuul tău, sunt Dumnezeu gelos, Care pedepsește vina părinților în copii până la al treilea și al patrulea neam pentru cei ce Mă urăsc. Și Mă milostivesc până la al miilea neam către cei ce Mă iubesc și păzesc poruncile Mele” (Deuteronom 5, 9-10). Pe de o parte, această distanță între

fărădelege și pedeapsă îi păstrează omului libertatea iar, pe de altă parte, îi face pe oameni înțelepți și cucernici să cerceteze cu deosebită atenție legea dumnezeiască, ca să învețe să deosebească între drept și nedrept, între legiuit și nelegiuit.

Printre cele mai vechi monumente scrise există multe culegeri de învățături și legi. Fără îndoială, ele coboară până în perioada cea mai veche, prealfabetică, a existenței umanității, fiindcă „lucrarea legii” este scrisă de Dumnezeu în inimile oamenilor (Rom. 2, 15). Legea există în societatea omenească din vremuri imemorabile. Primele legi au fost date omului încă pe când era în rai (Facere 2, 16-17). După căderea în păcat, care este călcarea de către om a legii dumnezeiești, legea a devenit hotar, iar încălcarea ei amenință cu distrugerea atât persoana omului, cât și comunitatea umană.

IV.2. Legea este chemată să manifeste în sfera socialului și politicului legea divină unică a universului. În același timp, fiind un produs al evoluției istorice, orice sistem legal elaborat de comunitatea umană poartă pecetea limitării și nedeșăvârșirii. Legea e o sferă specială, diferită de sfera înrudită a eticului; ea nu determină starea interioară a inimii omenești, fiindcă Dumnezeu este singurul Cunoșcător Cititor al inimilor.

Cu toate acestea, comportamentul și acțiunile oamenilor constituie obiectul reglementărilor legale care alcătuiesc și conținutul legislației. Legea oferă și măsuri constrângătoare pentru a obliga la supunere față de lege. Sancțiunile legislative pentru restaurarea ordinii și legii încălcate fac din lege un liant de nădejde al societății, cu condiția ca, lucru adeseori întâlnit în istorie, să nu fie răsturnat întregul sistem al legii în vigoare. Cu toate acestea, dat fiind că nici o comunitate omenească nu poate exista fără lege, în locul legii și ordinii distruse apare întotdeauna un nou sistem legislativ.

Legea cuprinde un minimum de norme morale obligatorii pentru fiecare om al societății. Sarcina legii seculare nu este transformarea lumii care zace în rău în Împărăția lui Dumnezeu, ci de a nu o lăsa să se transforme într-un iad. Principiul fundamental al legii este: „Nu face altuia ce nu vrei să ți se facă ție”. Dacă un om face față de altul o faptă nelegiuită, vătămarea adusă integrității legii și ordinii dumnezeiești poate fi înlăturată prin suferința criminalului sau prin iertare atunci când consecințele morale ale unei fapte păcătoase sunt asumate de persoana (guvernator, duhovnic, comunitate etc.) care dă iertarea. Suferința vindecă sufletul chinuit de păcat, iar suferința de bunăvoie a unui drept pentru păcatele unui vinovat reprezintă cea mai înaltă formă de ispășire, măsura ei cea mai înaltă fiind jertfa Domnului Iisus care a luat asupra Sa păcatul lumii (Ioan 1, 29).

IV.3. Înțelegerea locului unde se ivește „hotarul care rănește” și separă om de om diferă de la o societate la alta și de la o epocă la alta. Cu cât o comunitate umană este mai religioasă cu atât este mai mare și conștiința unității și integrității lumii. În societăți integral religioase oamenii sunt văzuți în două perspective, fie ca persoane unice, care stau sau cad înaintea lui Dumnezeu (Rom. 14, 4) și de aceea nu pot fi judecați de alți oameni, fie ca membri ai unui corp social unic, în care boala unui membru duce la îmbolnăvirea și chiar moartea întregului organism. În acest ultim caz, fiecare om poate și trebuie să fie judecat de întreaga comunitate, fiindcă acțiunile unuia au impact asupra multora. Dobândirea unui duh de pace de către

un singur om drept duce, potrivit Sfântului Serafim de Sarov, la mântuirea a mii de oameni în jurul lui, iar săvârșirea unui păcat de un singur nelegiuit poate să atragă moartea multora.

O astfel de atitudine față de manifestările păcătoase și criminale are temeuri ferme în Sfânta Scriptură și în Tradiția Bisericii. „Prin binecuvântarea oamenilor drepti cetatea merge înainte, iar prin gura celor nelegiuiți ajunge ruină” (Proverbe 11, 11). Sfântul Vasile cel Mare învăța pe locuitorii din Cezarea Capadociei care sufereau de foame și de sete: „Din pricina câtorva, nenorocirea se abate asupra unui întreg popor și datorită răutății unuia, mulți trebuie să guste roadele acesteia. Ahab a comis un sacrilegiu și carele sale de luptă au fost înfrânte toate; Zimri a desfrânat cu femeia madianită, iar Israel a fost pedepsit”. Sfântul Ciprian al Moscovei scrie același lucru: „Nu știi că păcatul poporului cade asupra prințului și păcatul prințului cade asupra poporului?”

Din acest motiv vechile coduri reglementau și acele aspecte ale vieții care astăzi sunt în afara unei reglementări prin lege. De exemplu, potrivit prevederilor legale ale Pentateuhului, adulterul era pedepsit prin moarte (Levitic 20, 10), pe când astăzi în cele mai multe State el nu este privit ca o încălcare a legii. Când se pierde viziunea lumii în integralitatea ei, sfera reglementărilor legale se reduce la cazurile vătămărilor evidente, iar limitele acestora devin tot mai restrânse o dată cu erodarea moralității publice și secularizarea conștiinței. De exemplu, vrăjitoria, care în comunitățile antice era considerată o crimă gravă, este privită de legea actuală ca o faptă imaginară și de aceea nu e pedepsită.

Natura căzută a omului care i-a deformat conștiința nu-l lasă să primească legea dumnezeiască în deplinătatea ei. În diversele epoci oamenii au fost conștienți numai parțial de această lege. Acest lucru se vede bine în convorbirea evanghelică a Mântuitorului despre divorț. Moise a îngăduit divorțul „din cauza împietririi inimilor voastre”, dar n-a fost așa „de la început”, pentru că în căsătorie bărbatul devine „un trup” cu femeia lui, și de aceea căsătoria este indisolubilă (Matei 19, 3-5).

Totuși, în cazurile în care **legea omenească respinge cu totul norma divină absolută, substituindu-i contrariul ei, aceasta încetează a mai fi o lege și devine fărădelege**, indiferent de veșmintele legale care ar îmbrăca-o. De exemplu, în Decalog se spune limpede: „Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta” (Ieșire 20, 12). Orice normă seculară care contravine acestei porunci îl face criminal nu pe cel ce o încalcă, ci pe legiuitorul însuși. Cu alte cuvinte, legea omenească n-a cuprins niciodată legea dumnezeiască în deplinătatea ei, dar, pentru a rămâne lege, este obligată să se conformeze principiilor instituite de Dumnezeu, iar nu să le erodeze.

IV.4. Din punct de vedere istoric, atât legile religioase, cât și cele seculare provin din aceeași sursă și multă vreme au fost doar două aspecte ale unei singure sfere legale. O astfel de reprezentare despre lege este caracteristică și pentru Vechiul Testament.

Chemându-i pe credincioși în Împărăția Sa care nu este din lumea aceasta, Domnul Iisus Hristos a separat (Luca 12, 51-52) Biserica, Trupul Său, de lumea care zace în păcat. În creștinism, legea internă a Bisericii e liberă de starea de decădere spirituală a lumii, ba chiar se opune ei (Matei 5, 21-47). Totuși, această opoziție nu este o încălcare a legii, ci împlinirea în deplinătatea ei a Dreptății divine pe care, prin căderea în păcat, umanitatea a respins-o. Comparând normele Vechiului Testament cu cele ale Evangheliei, Domnul cheamă în Predica Sa de pe Munte la identitatea deplină a vieții cu legea divină absolută, adică la îndumnezeire: „Fiți desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel din ceruri desăvârșit este” (Matei 5, 48).

IV.5. În Biserica întemeiată de Domnul Iisus, e în vigoare o lege specială a cărei bază este Revelația dumnezeiască. Aceasta este legea canonică. Dacă toate celelalte legislații și statute religioase au fost date unei umanități căzute din Dumnezeu și pot să fie prin natura lor o parte a legii civile, legea creștină este în principiu supra-socială. Ea nu poate fi o parte a legii civile, deși în societățile creștine ea poate avea o influență favorabilă asupra ei ca fundament moral al acesteia.

Statul creștin a folosit de obicei legea epocii păgâne modificată (de exemplu, legea romană din *Codex Justiniani*), întrucât cuprindea norme în acord cu adevărul divin. Totuși, încercarea de a edifica legea civilă, penală și publică numai pe baza Evangheliei nu poate fi eficientă pentru că, în absența unei îmbisericii a vieții în deplinătatea ei, adică fără biruința deplină asupra păcatului, legea Bisericii nu poate deveni legea lumii. Această biruință este posibilă, dar numai în perspectivă eshatologică.

Cu toate acestea, experiența încreștinării sub împăratul Iustinian a sistemului legal moștenit de la Roma păgână s-a dovedit a fi destul de reușită nu în ultimul rând pentru că, elaborând *Codexul*, legiuitorul a fost pe deplin conștient de granița care separă, chiar și în epoca creștină, ordinea acestei lumi marcată de cădere și erodată de păcat și de reglementările trupului haric al lui Hristos, Biserica, chiar și în cazul în care membrii ei și cetățenii unui Stat creștin sunt aceiași. *Codex Justiniani* a determinat timp de secole sistemul legal bizantin și a avut un impact considerabil asupra dezvoltării dreptului în Rusia și în unele țări vest-europene atât în Evul Mediu, cât și în epoca modernă.

IV.6. În conștiința contemporană seculară a dreptului, unul din principiile dominante a devenit ideea drepturilor inalienabile ale persoanei umane. Ideea acestor drepturi se bazează pe învățătura biblică despre om ca chip și asemănare a lui Dumnezeu, ca ființă ontologic liberă. „Privește ce este în jurul tău”, scrie Cuviosul Antonie Egipteanul, „și vezi că stăpânitorii și domnitorii au putere numai asupra trupului, nu și asupra sufletului, și ține pururea acest lucru în minte. De aceea, atunci când poruncesc să ucizi sau să faci altceva nepotrivit, nedrept și vătămător pentru suflet, nu se cuvine să te supui lor, nici chiar dacă ți-ar pune trupul la cazne. Dumnezeu a creat sufletul liber și stăpân pe sine, și el este liber să facă cum dorește, binele sau răul”.

Etica social-statală creștină cerea să-i fie păstrată omului o anumită sferă de autonomie în care conștiința lui să rămână stăpâna „de sine stătătoare”, fiindcă voința lui liberă e cea care determină în cele din urmă mântuirea sau moartea, ea este calea ce duce la Hristos sau care îndepărtează de Hristos. Dreptul la credință, la viață, la familie ocrotesc fundamentele ascunse ale libertății omenești de arbitrarul forței exterioare. Aceste drepturi interne sunt completate și garantate de altele, exterioare, cum ar fi dreptul la liberă mișcare, la informație, proprietate, de a deține și a dispune în mod liber de aceasta.

Dumnezeu îl păstrează pe om liber, nesilindu-i niciodată voința. Dimpotrivă, Satana caută să pună stăpânire pe voința omenească, să o robească. Dacă legea e conformă adevărului divin revelat de Domnul Iisus Hristos, atunci ea străjuiește în același timp și libertatea omenească: „și unde este Duhul Domnului, acolo este libertate” (II Cor. 3, 17). Prin urmare, ea păzește drepturile inalienabile ale persoanei. Dar tradițiile care ignoră principiul libertății lui Hristos năzuiesc adeseori să supună conștiința omului voinței exterioare a unui stăpânitor sau a unui colectiv.

IV.7. Pe măsură ce secularizarea a avansat, înaltele principii ale drepturilor inalienabile ale omului s-au transformat într-o concepție despre drepturile individului în afara legăturilor sale cu Dumnezeu. În acest proces, libertatea personală s-a transformat în ocrotirea voii proprii (atât timp cât aceasta nu este în detrimentul altora) și cu pretenția ca Statul să garanteze un anumit standard al existenței materiale pentru individ și familie. În sistemele înțelegerii contemporane seculare și umaniste a drepturilor civile, omul nu mai e tratat drept chip al lui Dumnezeu, ci drept un subiect auto-suficient și auto-satisfăcut. În afara lui Dumnezeu însă, există numai omul căzut, departe de idealul de desăvârșire la care aspiră creștinii, ideal revelat în Hristos („Iată omul!”). Pentru conștiința creștină a dreptului, ideea libertății și a drepturilor omului este legată de ideea slujirii. Creștinul are nevoie de drepturi înainte de toate pentru ca, exercitându-le, să poată împlini cât mai bine înalta sa chemare de a fi „ asemenea lui Dumnezeu”, și să-și poată împlini datoria sa înaintea lui Dumnezeu și a Bisericii, înaintea celorlalți oameni, a familiei, Statului, națiunii și altor comunități umane.

Ca rezultat al secularizării din epoca modernă, predomină teoria dreptului natural care n-a luat în considerare în constituția ei umanitatea căzută. Această teorie n-a pierdut totuși legătura cu tradiția creștină, fiindcă ea pornește de la convingerea că noțiunile de bine și rău sunt inerente naturii umane, drept pentru care dreptul crește din viața însăși, întemeindu-se pe conștiință („imperativul moral categoric”). Această teorie a dominat în societatea europeană până în secolul XIX. Consecințele ei practice includeau mai întâi principiul continuității istorice a domeniului legal (legea nu poate fi abolită așa cum nu poate fi abolită nici conștiința; poate fi doar îmbunătățită și adaptată legal noilor situații și cazuri) și, în al doilea rând, principiul precedenței (în conformitate cu conștiința și tradiția legală, tribunalul poate pronunța o sentință dreaptă, în consonanță cu Adevărul Divin).

În înțelegerea contemporană a dreptului domină puncte de vedere apologetice față de legea pozitivă în vigoare. Legea este văzută ca o invenție omenească, ca o construcție edificată de o societate în folosul ei propriu și pentru a-și împlini sarcinile pe care și le-a definit ea însăși. Prin urmare, orice schimbare a dreptului, dacă este încuviințată de societate, este legală. Legea scrisă n-are nici un temei legal absolut. Această perspectivă legalizează revoluția care înlătură cu forța legile „lumii vechi”, precum și respingerea deplină a normei morale, dacă această respingere este aprobată de societate. Astfel, dacă în societatea contemporană avortul nu este socotit crimă, el nu este astfel nici juridic. Apologeții dreptului pozitiv cred că, pe de o parte, societatea poate introduce norme foarte diferite, iar, pe de altă parte, socotesc legitimă orice lege în vigoare tocmai în virtutea existenței sale.

IV.8. Ordinea de drept a unei țări e o variantă specifică a concepției generale despre lege a unei națiuni oarecare. Legea națională exprimă principiile fundamentale ale relațiilor dintre persoane, dintre putere și societate și dintre instituții, în acord cu particularitățile concrete ale unei națiuni anume care evoluează în istorie. Dreptul național este imperfect, fiindcă orice națiune este imperfectă și păcătoasă. Totuși, dacă transpune și adaptează adevărurile absolute ale lui Dumnezeu în existența istorică și națională concretă, ea alcătuiește un cadru pentru viața poporului.

Astfel, în Rusia, ordinea de drept a evoluat treptat și tot mai complex timp de un mileniu, pe măsură ce societatea însăși a evoluat și a crescut în complexitate. Dreptul cutumiar slav, care și-a păstrat vechile forme ariene până în secolul X, a încorporat prin încreștinare elemente ale legislației bizantine prin *Codexul* lui Iustinian care trimite spre dreptul roman clasic și dreptul canonic bisericesc fuzionat atunci cu dreptul civil. Începând cu secolul XVII, dreptul rusesc a receptat activ normele și logica juridică a legislației Europei Occidentale, făcând aceasta într-un mod destul de organic, dat fiind că tradiția dreptului roman, fundamentală pentru Europa, fusese receptată de

Rusia de la Constantinopol o dată cu creștinismul în secolele X-XI. Vechiul drept rus, legislațiile și statutele princiare, documentele și cărțile legislative, Sinodul celor o sută de capitole și codul sinodal din 1649, articolele și decretele lui Petru cel Mare și actele legislative ale Ecaterinei cea Mare și ale lui Alexandru I, reformele lui Alexandru II și Legea fundamentală a Statului din 1906 – reprezentau, toate, un singur edificiu de drept constituit de organismul poporului. Unele norme au fost depășite, altele au fost înlocuite. Unele inovații în drept au eșuat, pentru că nu erau în acord cu alcătuirea vieții poporului și n-au mai fost aplicate. Fluxul ordinii de drept naționale rusești avându-și izvoarele în istoria îndepărtată a fost oprit în 1917. Pe 22 noiembrie a aceluiași an, Consiliul Comisarilor Poporului a anulat, în conformitate cu spiritul teoriei dreptului pozitiv întreaga legislație rusă. La începutul anilor '90 ai secolului XX, după prăbușirea Statelor sovietice, sistemul de drept din Comunitatea Statelor Independente și țările Baltice era încă în construcție. La baza acestuia stau ideile dominante ale conștiinței seculare contemporane despre drept.

IV.9. Păstrându-și propriul ei drept autonom bazat pe sfintele canoane și reieșind din limitele vieții bisericești proprii, Biserica lui Hristos poate exista în cadrul diferitor sisteme de drept față de care se raportează cu respectul cuvenit. Biserica își cheamă invariabil turma să respecte legea civilă a patriei pământești. În același timp însă, ea a subliniat întotdeauna limitele neclintite ale supunerii credinciosul față de lege.

În tot ceea ce ține de ordinea exclusiv pământească a lucrurilor, creștinul ortodox este obligat să se supună legii, indiferent cât de imperfectă și nenorocită ar fi. **Totuși, atunci când împlinirea cerințelor legii constituie o amenințare la adresa mântuirii sale veșnice și implică un act de apostazie sau comiterea unui păcat neîndoielnic față de Dumnezeu și față de aproapele său, creștinul este chemat la lupta mărturisirii de dragul adevărului dumnezeiesc și a mântuirii sufletului său pentru viața veșnică. El trebuie să pășească deschis și în mod legal împotriva încălcării incontestabile a legilor și poruncilor lui Dumnezeu comisă de societate sau Stat, iar dacă o astfel de acțiune legală este imposibilă sau inefficientă, el trebuie să ia poziția nesupunerii civice (vezi și III.5).**

V. Biserica și politica

V.1. În Statul contemporan, cetățenii participă la procesul guvernării țării prin vot. O parte însemnată din ei aparțin unor partide politice, mișcări, uniuni, blocuri și altor organizații asemănătoare create pe baza diferitor doctrine și viziuni politice. Aceste organizații, care năzuiesc să organizeze viața socială în acord cu convingerile politice ale membrilor lor, au între scopurile lor și susținerea sau reformarea puterii în Stat. Exercitându-și puterile primite prin votul popular în urma alegerilor, organizațiile politice pot participa la activitățile structurilor puterii legislative și executive.

Prezența în societate a unor convingeri politice diferite și uneori opuse, precum și a unor interese contrastante, determină lupta politică purtată atât prin metode legale și justificate moral, cât și prin metode care uneori contrazic normele dreptului public și ale moralității creștine și naturale.

V.2. Potrivit poruncii lui Dumnezeu, Biserica are sarcina de a purta de grijă de unitatea copiilor ei, de pacea și armonia în societate, de implicarea tuturor

membrilor ei în eforturi creative comune. Biserica e chemată să propovăduiască și să edifice pacea cu întreaga societate exterioară ei: „Dacă-i cu putință, pe cât ține de voi, trăiți în pace cu toți oamenii” (Rom. 12, 18); „Căutați pacea cu toți” (Evrei 12, 14). Și mai importantă pentru ea este însă unirea interioară în credință și iubire: „Vă rog, fraților, pentru numele Domnului nostru Iisus Hristos... să nu fie în sânul vostru dezbinări; ci să fiți cu totul uniți în același gând și-n aceeași dreaptă judecată” (I Cor. 1, 10). Pentru Biserică valoarea cea mai înaltă este unitatea ei ca trup tainic al lui Hristos (Efeseni 1, 23) de care depinde mântuirea veșnică a omului. Adresându-se membrilor Bisericii lui Hristos, Sfântul Ignatie Teoforul scrie: „Voi toți sunteți ca o singură Biserică, un singur Altar, un singur Iisus”.

În fața diferențelor, contradicțiilor și luptelor politice, Biserica propovăduiește pacea și conlucrarea între oamenii cu opinii politice diferite. Ea permite existența unor convingeri politice diferite și în rândul episcopilor ei, al clericilor și laicilor ei, cu excluderea celor care duc în mod limpede la fapte care contrazic credința și normele morale ale Tradiției Bisericii.

Participarea conducerii superioare a Bisericii și a clerului și, prin urmare, și a Plinătății Bisericii la activitățile unor organizații politice și la procesul electoral sprijinind în mod public organizații politice implicate în alegeri, candidați independenți, agitații electorale și așa mai departe, sunt imposibile. Clerului nu-i este îngăduit să accepte candidaturi pentru alegeri în nici un fel de organe ale puterii reprezentative, la nici un nivel. În același timp, nimic nu trebuie să împiedice participarea ierarhilor, clericilor și laicilor la exprimarea voinței populare prin vot, alături de ceilalți cetățeni.

În istoria Bisericii au existat nu puține cazuri în care întreaga Biserică a sprijinit diferite doctrine, opinii, organizații și lideri politici. În unele cazuri, acest sprijin era legat de nevoia Bisericii de a-și apăra interesele fundamentale în condițiile extreme ale persecuției antireligioase și acțiunilor distructive și restrictive ale unei puteri neortodoxe și necreștine. În alte cazuri, un asemenea sprijin a fost rezultatul presiunii Statului sau structurilor politice și a dus de regulă la diviziuni și controverse în interiorul Bisericii și la căderea din ea a unor membri ai ei slabi în credință.

În secolul XX, clerici și ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse au fost membri ai unor organe reprezentative ale puterii, îndeosebi în Duma de Stat a Imperiului Rus, în Sovietele Supreme ale URSS și Federației Ruse, în unele consilii și adunări legislative locale. În unele cazuri, participarea clericilor la activitatea organelor puterii de Stat a fost benefică pentru Biserică și societate. Cu toate acestea, uneori o asemenea participare genera confuzie și dezbinări. Aceasta a avut loc mai ales atunci când clerului i s-a îngăduit să-și depună candidatura pentru alegeri fără a avea binecuvântarea Bisericii. În general, practica acestei participări a clerului la activitatea organelor puterii a arătat că ea este imposibilă fără asumarea responsabilității unor decizii care să favorizeze interesele doar ale unei părți a populației în detrimentul intereselor altele, ceea ce complică serios lucrarea pastorală și misionară a clerului chemat să fie, potrivit Sfântului Pavel, „tuturor toate... pentru ca în orice chip să-i mântuiască pe unii” (I Cor. 9, 22). În același timp, istoria a demonstrat că decizia clerului de a participa sau nu în activitățile politice a fost luată și trebuie să fie luată în funcție de necesitățile fiecărei perioade concrete și de starea interioară a organismului Bisericii și de locul ei în Stat. Din punct de vedere canonic însă, răspunsul la întrebarea dacă un preot care deține un post în Stat își poate exercita și profesia este neîndoielnic unul negativ.

Pe 8 octombrie 1919, Sfântul Tihon făcea printr-o scrisoare apel la clerul Bisericii Ortodoxe Ruse să nu se amestece în lupta politică și arăta îndeosebi că slujitorii Bisericii „trebuie să fie în virtutea rangului lor deasupra și în afara oricăror interese politice. Ei trebuie să-și amintească regulile canonice ale Sfintei Biserici care interzic slujitorilor ei să se amestece în viața politică a

țării, aderând la un partid politic oarecare și, încă și mai mult, să facă din riturile liturgice un instrument al demonstrațiilor politice”.

Înainte alegerilor pentru deputații poporului din URSS, Sfântul Sinod a hotărât pe 27 decembrie 1988 ca „în cazul numirii și alegerii unor reprezentanți ai Bisericii noastre ca deputați ai poporului, această activitate să primească binecuvântare cu convingerea că ea va sluji binelui credincioșilor și întregii noastre societăți”. Pe lângă faptul că au fost aleși deputați ai poporului URSS, unii episcopi și clerici au ocupat posturi de deputat în sovietele republicane, regionale și locale. În octombrie 1989, noul context al vieții politice a determinat Sinodul episcopilor Bisericii Ortodoxe Ruse să acorde mai multă atenție la două întrebări: „1. Cât de departe poate să meargă Biserica în asumarea responsabilității pentru deciziile politice fără a arunca îndoiala asupra autorității ei pastorale, și 2. este îngăduit Bisericii să se abțină de la participarea la crearea legilor și de la posibilitatea de a avea o influență morală asupra procesului politic atunci când de adoptarea unei decizii depinde soarta țării?” Ca rezultat al acestei discuții, Sinodul episcopilor a recunoscut decizia Sfântului Sinod din 27 decembrie 1988 ca validă numai cu referire la alegerile anterioare. Pentru viitor, Sinodul a adoptat procedura prin care conducerea superioară a Bisericii, și anume Sfântul Sinod (în cazul episcopilor) și episcopii canonici (în cazul clerului de sub jurisdicția lor) trebuie să decidă dinainte, în fiecare caz concret în parte, dacă participarea clerului la o campanie electorală este sau nu de dorit.

Cu toate acestea, unii reprezentanți ai clerului au participat la alegeri fără să obțină binecuvântarea necesară. Pe 20 martie 1990, Sfântul Sinod a declarat cu regret că „Biserica Ortodoxă Rusă își declină responsabilitatea morală și religioasă pentru participarea acestor persoane la alegeri în organe ale puterii”. Din motive de economie, Sinodul a evitat să adopte sancțiuni adecvate împotriva celor care nu s-au supus, „constatând că un astfel de comportament stă pe propria lor conștiință”. La 8 octombrie 1993, în vederea instituirii unui parlament profesionist în Rusia, Sfântul Sinod a hotărât în sesiunea sa lărgită să prescrie clerului abținerea de la participarea la alegerile parlamentare din Rusia în calitate de candidați la postul de deputat. S-a decis ca în acest sens clericii care încalcă această decizie să fie depuși din treaptă. Sinodul episcopilor Bisericii Ortodoxe Ruse din 1994 a aprobat această rezoluție ca „oportună și înțeleaptă” și a hotărât să o aplice „în cazul viitoarelor participări ale clerului Bisericii Ortodoxe Ruse la orice fel de alegeri în cadrul unor organe reprezentative ale puterii în CSI și țările Baltice atât la nivel național, cât și local”.

Răspunzând provocărilor realității contemporane în fidelitate față de sfințele canoane, același Sinod al episcopilor a adoptat un număr de reguli cu privire la tema aflată în discuție. Astfel, într-una din rezoluțiile sale, Sinodul a decis: „Să reafirme imposibilitatea pentru Plinătatea Bisericii de a sprijini în primul rând în campanii electorale indiferent ce partide politic, mișcări, alianțe, uniuni sau alte organizații similare și pe liderii lor... să considere extrem de nedorit ca clerul să se alăture unor partide politice, unor mișcări, uniuni, alianțe și organizații similare care urmăresc în primul rând lupta preelectorală”.

Sinodul episcopal din 1997 a dezvoltat principiile relațiilor Bisericii cu organizațiile politice și a întărit rezoluția Sinodului anterior refuzând să dea clerului binecuvântarea de a adera la asociații politice. În declarația sa „Despre relațiile cu Statul și societatea seculară”, Sinodul a hotărât „să salute dialogul și contactele Bisericii cu organizațiile politice, în cazul în care astfel de contacte nu au caracter politic; să considere acceptabilă menținerea cooperării cu aceste organizații în scopuri care sunt în folosul Bisericii și poporului cu condiția ca ele să nu poată fi interpretate ca un sprijin politic...; să califice drept inadmisibilă participarea episcopilor și a clerului la orice campanie electorală sau la asociații politice ale căror statute stipulează nominalizarea candidaților lor pentru alegeri la orice nivel”.

Neparticiparea Plinătății Bisericii la lupta politică, la activitatea partidelor politice și la procesele electorale nu înseamnă că ea refuză să-și exprime public poziția în chestiuni semnificative social și să prezinte această poziție organelor puterii din orice țară și la orice nivel. Această poziție este exprimată numai de Sinoade, de conducerea bisericească și de persoanele împuternicite de aceasta. În

nici un caz dreptul de a o exprima nu poate fi delegat unor instituții ale Statului sau unor organizații politice ori altor organizații seculare.

V.3. Nimic nu-i împiedică pe laicii ortodocși să ia parte la activitățile organelor puterii legislative, executive, judiciare și la organizațiile politice. Mai mult, o asemenea participare, dacă se face în acord cu învățătura de credință a Bisericii, cu normele ei morale și poziția ei oficială în problemele sociale, este una din formele misiunii Bisericii în societate. Laicii pot și sunt chemați să-și facă datoria lor civică, să participe la procese legate de alegeri la toate nivelurile și să conlucreze la acțiunile justificate moral ale Statului.

Istoria Bisericii Ortodoxe păstrează o mulțime de exemple de laici implicați activ în guvernarea Statului, în activitatea unor asociații politice și cetățenești. Această implicare a avut loc în condițiile diferitor sisteme politice: autocrație, monarhie constituțională și diferite forme de republică. Participarea laicilor ortodocși la procesele civice și politice a fost foarte dificilă în condițiile unui regim ateu sau necreștin care susținea politica ateismului de Stat.

Participând la guvernarea Statului și la procesele politice, laicii ortodocși sunt chemați să-și fundamenteze acțiunea lor pe normele moralei evanghelice, pe unitatea dintre dreptate și milă (Ps. 85, 10), pe preocuparea pentru binele material și spiritual al poporului, pe iubirea de patrie și pe dorința de a transfigura lumea înconjurătoare potrivit cuvântului lui Hristos.

În același timp, ca politician sau om de Stat, creștinul trebuie să fie conștient că în condițiile realității istorice și, mai mult, în contextul societății divizate și antagonice de astăzi, cele mai multe dintre deciziile și acțiunile politice adoptate tind să favorizeze doar o parte a societății restrângând sau încălcând interesele și dorințele altora. **Multe din asemenea decizii și acțiuni poartă pecetea păcatului sau a complicității la păcat. Tocmai de aceea politicianul sau omul de Stat ortodox are nevoie de o sensibilitate spirituală și morală extremă.**

Creștinul care activează în sfera construcției Statale și politice e chemat să dobândească darul sacrificiului și tăgăduirii de sine. El trebuie să fie foarte atent la starea sa spirituală, pentru ca **activitatea sa Statală sau politică să nu se transforme din slujire în scop în sine hrănind mândria, lăcomia și alte vicii.** Trebuie amintit faptul că „fie începătorii, fie stăpânii, toate s-au făcut prin El și pentru El... și toate prin El sunt așezate” (Coloseni 1, 16-17). Adresându-se stăpânitorilor, Sfântul Grigorie Teologul scria: „Cu Hristos poruncești, cu Hristos guvernezi, de la El ai primit sabia”. Sfântul Ioan Gură de Aur spune: „Un împărat adevărat e cel care-și biruie mânia, invidia și pofta de plăceri și supune toate legilor lui Dumnezeu, care-și păstrează mintea liberă și nu îngăduie pasiunii pentru plăcere să-i stăpânească sufletul. Un astfel de om mi-ar plăcea să văd în fruntea oamenilor, pe tron, în fruntea orașelor, provinciilor și armatelor, pentru că acela care și-a supus patimile sufletești rațiunii îi va governa cu ușurință pe oameni potrivit legilor dumnezeiești... dar cel care pare că stăpânește peste oameni dar de fapt este rob mâniei, ambiției și plăcerii, nu va ști cum să dispună de puterea pe care o are”.

V.4. Participarea laicilor ortodocși la activitatea organelor puterii și la procesele politice poate fi atât individuală, cât și colectivă, mai cu seamă în organizații politice creștine (ortodoxe) sau în uniuni creștine (ortodoxe) care fac parte din

asociații politice mai mari. În ambele cazuri, fiul Bisericii are dreptul de a-și alege și exprima liber convingerile politice, de a lua decizii și de a acționa după cum crede de cuviință, în același timp, **participarea individuală sau în diferite organizații a laicilor la activitatea Statală sau politică se face independent, fără a identifica activitatea lor politică cu poziția Plinătății Bisericii sau a oricărei instituții bisericești canonice sau a vorbi în numele lor. Pe lângă aceasta, puterea bisericească nu dă o binecuvântare specială pentru activitatea politică a laicilor.**

Sinodul episcopal al Bisericii Ortodoxe Ruse din 1994 a decis că este îngăduit laicilor să adere la organizații politice și „să creeze astfel de organizații, care, în cazul că se declară creștine sau ortodoxe, sunt chemate să intensifice legăturile cu conducerea bisericească. Clerului, și implicit reprezentanților structurilor ecleziastice canonice și a conducerii bisericești, le este îngăduită și participarea la anumite activități ale organizațiilor politice și colaborarea cu acestea în acțiuni care sunt în folosul Bisericii și al societății, în cazul în care această participare nu este un sprijin acordat organizațiilor politice și servește la edificarea păcii și armoniei în popor și în comunitatea bisericească”.

În rezoluția corespunzătoare a Sinodului episcopal din 1997 se spune: „Suntem de părere că laicilor le este îngăduit să participe la activitățile organizațiilor politice și la crearea unor astfel de organizații dacă acestea n-au între membrii lor și clerici și se consultă în mod responsabil cu conducerea bisericească. Socotim că aceste organizații, ca participante la procesul politic, nu pot avea binecuvântarea conducerii bisericești și nici nu pot vorbi în numele Bisericii. Binecuvântarea Bisericii nu poate fi dată, iar dacă a fost deja dată, va fi anulată – unor organizații social-bisericești implicate în lupta electorală și în agitația politică. Tot aici se integrează și cei care se autoproclamă purtători de cuvânt ai opiniei Bisericii; aceasta din urmă poate fi exprimată înaintea Statului și societății numai de sinoade, de Patriarh și de Sfântul Sinod. Aceleași lucru e valabil și în cazul mijloacelor de informare în masă bisericești și bisericesc-sociale”.

Existența organizațiilor politice creștine (ortodoxe) și unirea lor în asociații politice creștine (ortodoxe) mai mari e percepută de Biserică ca un fenomen pozitiv în măsura în care-i ajută pe laici să se implice într-o acțiunea Statală și politică comună, pe baza principiilor spiritual-morale creștine. Aceste organizații, rămânând libere în activitățile lor, sunt chemate în același timp să consulte conducerea bisericească și să-și coordoneze acțiunile pentru realizarea poziției Bisericii în chestiunile sociale.

În relațiile Plinătății Bisericii cu organizațiile politice creștine (ortodoxe) la acțiunile cărora participă laici ortodocși, și mai cu seamă politicieni și oameni de Stat ortodocși, pot apărea situații în care afirmațiile și acțiunile lor diferă esențial de poziția generală a Bisericii în privința unor chestiuni sociale sau împiedică realizarea acestei poziții. În astfel de cazuri, conducerea bisericească stabilește existența diferenței de poziție și o exprimă public pentru a evita confuziile și neînțelegerile dintre credincioși și societate în general. Constatarea unei astfel de diferențe trebuie să-i constrângă pe laicii ortodocși care participă la activitatea politică să se gândească dacă este potrivit pentru ei să continue să fie membri ai organizației politice respective.

Organizațiile creștin ortodoxe nu trebuie să aibă caracterul unor societăți secrete care să ceară supunere exclusivă față de lideri și refuzul conștient de a dezvălui natura acestora în consultările cu conducerea bisericească sau chiar la spovedanie. Biserica nu poate fi de acord cu participarea laicilor și cu atât mai mult a clerului la societăți ne-ortodoxe de acest fel care, prin însuși caracterul lor, smulg omul de angajamentul său total față de Biserica lui Dumnezeu și ordinea ei canonică.

VI. Munca și roadele ei

VI.1. Munca este un element organic al vieții omenești. În cartea Facerii se spune că la început „nu era nimeni ca să lucreze pământul” (Facere 2, 5); creând grădina raiului, Dumnezeu l-a pus pe om în ea „ca s-o lucreze și s-o păzească” (Facere 2, 15). Munca este desfășurarea creatoare a omului care în virtutea asemănării sale originare cu Dumnezeu a fost chemat să fie împreună-creator și împreună-lucrător cu Domnul. După ce însă omul a căzut de la Creatorul său, caracterul muncii s-a schimbat: „În sudoarea frunții tale îți vei mânca pâinea, până te vei întoarce în pământ” (Facere 3, 19). Componenta creatoare a muncii a slăbit și ea a devenit pentru omul căzut un mod de dobândire a mijloacelor de a se menține în viață.

V.2. Cuvântul lui Dumnezeu nu numai că atrage atenția oamenilor asupra necesității indispensabile a muncii zilnice, dar îi stabilește și un ritm special. A patra poruncă a Decalogului spune: „Amintește-ți de ziua sabatului ca să o sfințești. Lucrează șase zile și-ți fă în acelea toate treburile tale, iar ziua a șaptea este odihna Domnului Dumnezeului tău: să nu faci în acea zi nici un lucru: nici tu, nici fiul tău, nici fiica ta, nici sluga ta, nici slujnica ta, nici boul tău, nici asinul tău, nici orice dobitoc al tău, nici străinul care rămâne la tine” (Ieșire 20, 8-10). Prin această poruncă a Creatorului, procesul muncii omenești e pus în raport cu creația divină care a dat naștere lumii. Într-adevăr, porunca cinstirii sabatului e întemeiată pe faptul că „Dumnezeu a binecuvântat ziua a șaptea și a sfințit-o: pentru că în ea s-a odihnit de toate lucrurile Sale pe care le-a făcut și le-a pus în rânduială” (Facere 2, 3). Această zi trebuie să fie consacrată Domnului pentru ca grijile de zi cu zi să nu-l abată pe om de la Creatorul său. În același timp, manifestările active ale milei și ajutorul altruist dat aproapelui nu sunt o încălcare a acestei porunci: „Sabatul a fost făcut pentru om, iar nu omul pentru sabat” (Marcu 2, 27). În tradiția creștină, încă din timpurile apostolice ziua liberă de muncă a devenit prima zi a săptămânii - ziua Învierii lui Hristos.

VI.3. Perfecționarea uneltelor și metodelor de muncă, diviziunea în profesii și evoluția ei spre forme tot mai complexe contribuie la ameliorarea condițiilor vieții materiale a omului. Totuși, seducția realizărilor civilizației îi îndepărtează pe oameni de Creatorul lor, duce la iluzia triumfului rațiunii care năzuiește să organizeze viața pământească fără Dumnezeu. În istoria umanității, realizarea unor astfel de năzuințe a sfârșit întotdeauna tragic.

În Sfânta Scriptură se relatează că pionierii civilizației lumesti au fost urmașii lui Cain: Lameh și fiii săi au inventat și au creat primele unelte din bronz și fier, corturile mobile și diferite instrumente muzicale; ei au fost și întemeietorii multor meșteșuguri și arte (Facere 4, 22). Totuși nici ei, împreună cu mulți alții, n-au scăpat de seducții: „tot trupul se abătuse de la calea sa pe pământ” (Facere 6, 12), drept pentru care Creatorul a pus capăt civilizației cainiților prin potop. Între cele mai vii imagini biblice ale eșecului umanității căzute de „a-și face un nume” este și construirea turnului Babei „al cărui vârf ajungea la ceruri”. Crearea turnului e prezentată ca un simbol al unității eforturilor oamenilor în vederea realizării unui scop contrar lui Dumnezeu. Domnul îi pedepsește pe cei mândri: încurcându-le limbile, El face înțelegerea între ei imposibilă și-i împrăștie peste tot pământul.

VI.4. Din perspectivă creștină, munca în sine nu are valoare necondiționată. Ea este binecuvântată atunci când este conlucrare cu Dumnezeu și contribuție la realizarea planului Său privitor la lume și om. Dacă servește însă intereselor egoiste ale unui individ sau comunități umane și satisfacerii nevoilor păcătoase ale spiritului și trupului, munca nu mai este plăcută lui Dumnezeu.

Sfânta Scriptură atestă două motivații morale ale muncii: omul muncește ca să se hrănească și să nu fie o povară pentru ceilalți și muncește pentru a putea da celor nevoiași. Apostolul scrie: „Mai vârtos să se ostenească lucrând cu mâinile sale, lucrul cel bun, ca să aibă să dea și celui ce are nevoie” (Efeseni 4, 28). O astfel de muncă educă sufletul și întărește trupul, dă creștinului posibilitatea de a-și exprima credința prin faptele plăcute lui Dumnezeu, ale milosteniei și iubirii de aproapele (Matei 5, 16; Iacov 2, 17). Fiecare își aduce aminte de cuvintele Sfântului Pavel: „Cine nu muncește să nu mănânce” (II Tesaloniceni 3, 10).

Părinții și dascălii Bisericii au subliniat neîncetat semnificația morală a proceselor muncii. Astfel, Clement al Alexandriei descria munca drept o „școală a dreptății sociale”. Sfântul Vasile cel Mare afirma că „intenția pioasă nu trebuie să fie pretext pentru lene și abținere de la muncă, ci mai degrabă un îndemn la și mai multă muncă”. Sfântul Ioan Gură de Aur insista asupra faptului că „nu munca, ci lenea trebuie privită drept necinste”. Un exemplu de ascetism al muncii au fost monahii din multe mănăstiri. Activitatea lor economică a fost din multe puncte de vedere un exemplu de imitat, iar întemeietorii marilor mănăstiri au fost renumiți nu numai ca înalte autorități duhovnicești, ci și ca mari truditori. Cuvioșii Teodosie de la Pecerska, Serghie de Radonej, Kiril Belozerski, Iosif Voloțki, Nil Sorski și alți asceți ruși au fost exemple faimoase de muncă sârguincioasă.

VI.5. Biserica binecuvântează orice muncă făcută spre binele oamenilor; în același timp, ea nu acordă vreo preferință nici unei forme de muncă umană, dacă aceasta corespunde normelor morale creștine. În pildele Sale, Domnul nostru Iisus Hristos se referă mereu la diferite profesii, fără a singulariza nici una dintre ele. El vorbește despre munca țesătorului (Marcu 4, 3-9), de slujitorii și de stăpânul casei (Luca 12, 42-48), de negustor și pescar (Matei 13, 45-48), de proprietarul și de lucrătorii viei (Matei 20, 1-16). În epoca modernă însă, a apărut o întregă industrie al cărei scop este propagarea viciului și păcatului și satisfacerea unor patimi și dependențe devastatoare, precum beția, narcomania, desfrâul și adulterul. Biserica dă mărturie despre păcătoșenia unor asemenea activități care-i corup nu numai pe truditori, ci întreaga societate.

VI.6. Muncitorul are dreptul de a se bucura de roadele muncii sale: „Cine sădește vie și nu mănâncă din roada ei? Sau cine paște o turmă și nu mănâncă din laptele turmei?... Cel ce ară trebuie să are cu nădejde, și cel ce treieră trebuie să

treiere cu nădejdea că-și va avea partea lui” (I Cor. 9, 7-10). Biserica învață că refuzul de a plăti munca cinstită nu este numai o crimă împotriva omului, ci și un păcat înaintea lui Dumnezeu.

Sfânta Scriptură spune: „Să nu nedreptățești pe cel ce muncește cu plată... ci să dai plata în aceeași zi... ca să nu strige el asupra ta către Domnul și să nu ai păcat” (Deuteronom 24, 14-15); „Vai de cel care... silește pe aproapele său să-i lucreze degeaba și nu-i dă plata lui...” (Ieremia 22, 13); „Iată, plata pe care voi le-ați oprit-o lucrătorilor ce v-au secerat țarinile strigă; și strigătele secerătorilor au ajuns la urechile Domnului Savaot” (Iac 5, 4).

Totodată, **Domnul poruncește celor care muncesc să se îngrijească de cei care din diferite motive nu-și pot câștiga existența** – cum ar fi invalizii, bolnavi, străinii (refugiații), orfanii și văduvele – și să-și împartă roadele muncii cu aceștia pentru ca „Domnul Dumnezeuul tău să te binecuvânteze întru toate lucrurile mâinilor tale” (Deuteronom 24, 19).

Continuând pe pământ slujirea lui Hristos Care S-a identificat pe Sine cu cei aflați în nevoi, **Biserica iese întotdeauna în apărarea celor fără glas și fără Putere. De aceea, ea cheamă societatea la împărțirea echitabilă a produselor muncii**, prin care bogatul îl susține pe sărman, cel sănătos pe cel bolnav, cel în stare de muncă pe cel în vârstă. Bunăstarea spirituală și supraviețuirea societății sunt cu puțință numai în cazul în care asigurarea vieții, sănătății și a unei bunăstări pentru toți cetățenii e considerată o prioritate incontestabilă în distribuirea mijloacelor materiale.

VII. Proprietatea

VII.1. Proprietatea e de obicei înțeleasă drept forma social recunoscută a relației oamenilor cu roadele muncii și cu resursele naturale. În numărul drepturilor fundamentale ale proprietarului se cuprind de obicei dreptul de a stăpâni și folosi proprietatea, dreptul de a o administra și a dobândi venituri pe seama ei, dreptul de a o vinde, de a o închiria, modifica sau lichida.

Biserica nu determină dreptul oamenilor la proprietate. Cu toate acestea, latura materială a vieții omenești nu iese din câmpul ei de vedere. Chemând la căutarea înainte de toate a „Împărăției lui Dumnezeu și dreptății Lui” (Matei 6, 33), Biserica nu uită nici de nevoia oamenilor de „pâinea cea de toate zilele” (Matei 6, 11), și este de părere că **fiecare om trebuie să aibă mijloacele necesare pentru o existență demnă. Totodată, Biserica avertizează împotriva atracției extreme a bunurilor materiale, condamnându-i pe cei seduși de „grijile și bogăția și plăcerile vieții”** (Luca 8, 14). În poziția ei față de proprietate, Biserica Ortodoxă nu ignoră nevoile materiale, dar nici tendința extremă opusă: năzuința oamenilor spre dobândirea de bunuri materiale ca țel și valoare supremă a existenței. statutul de proprietar al unui om nu poate fi privit în sine ca o mărturisire că e bineplăcut sau nu în fața lui Dumnezeu.

Raportarea creștinilor ortodocși față de proprietate trebuie să se întemeieze pe principiul evanghelic al iubirii de aproapele, exprimat în cuvintele Mântuitorului: „Poruncă nouă vă dau vouă, să vă iubiți unul pe altul” (Ioan 13, 34). Această poruncă este baza comportamentului moral creștin. El trebuie să servească pentru

ei ca și pentru ceilalți oameni drept un imperativ în sfera reglementării relațiilor interumane, inclusiv a relațiilor de proprietate.

Potrivit învățaturii Bisericii, oamenii primesc toate bunurile pământești de la Dumnezeu, Care deține în mod absolut dreptul de stăpânire asupra lor. În pildele Sale despre via dată în folosință (Marcu 12, 1-9), despre talanții împărțiți între oameni (Matei 25, 14-30) și despre averea încredințată temporar spre a fi administrată (Luca 16, 1-13), Mântuitorul arată în mod repetat relativitatea dreptului la proprietate. Exprimând ideea esențială pentru Biserică, potrivit căreia Dumnezeu este Proprietarul absolut a toate, Sfântul Vasile cel Mare întreabă: „Spuneți-mi, ce ai care să fie al tău? De unde ai luat și ai adus în viață?” Raportarea păcătoasă față de proprietate, manifestată în uitarea sau respingerea conștientă a acestui principiu spiritual, produce dezbinare și înstrăinare între oameni.

VII.2. Bunurile materiale nu-l pot face pe om fericit. Domnul Iisus Hristos avertizează: „Luați seama și păziți-vă de toată lăcomia, căci viața cuiva nu stă în prisosul bogățiilor sale” (Luca 12, 15). Goana după bogăție are un impact vătămător asupra stării spirituale a omului și poate să-l ducă la degradarea lui totală. Apostolul Pavel arată că „cei ce vor să se îmbogățească, aceia cad în ispită și în cursă și în multe poftes nebunești și vătămătoare care-i cufundă pe oameni în ruină și-n pierzare; fiindcă iubirea de argint este rădăcina tuturor relelor; pe care, poftind-o unii cu înfocare, s-au rătăcit de la credință și de multe dureri au fost străpunși. Dar tu, omule al lui Dumnezeu, fugi de aceste lucruri” (I Timotei 6, 9-11). În convorbirea cu un tânăr, Domnul a spus: „Dacă vrei să fii desăvârșit, du-te, vinde-ți averile, dă-le săracilor și vei avea comoară în cer; și vino de-Mi urmează Mie” (Matei 19, 21). După care explică aceste cuvinte ucenicilor Săi: „Adevărat vă spun că greu va intra un bogat în împărăția cerurilor... Mai lesne e să treacă o cămilă prin urechile acului decât să intre un bogat în împărăția lui Dumnezeu” (Matei 19, 23-24). Evanghelistul Marcu precizează că le este greu să intre în Împărăția lui Dumnezeu tocmai celor care nu cred în Dumnezeu ci în bogăție, care „se încred în bogății” (Marcu 10, 24). Numai cei care „se încred în Domnul sunt ca muntele Sionului; nu se vor clătina în veac” (Ps. 124, 1).

Cu toate acestea, și omul bogat se poate mântui, deoarece „cele ce sunt cu neputință la oameni sunt cu putință la Dumnezeu” (Luca 18, 27). Sfânta Scriptură nu blamează bogăția ca atare. Avraam și patriarhii Vechiului Testament, dreptul Iov, Nicodim și Iosif din Arimateea erau cu toții oameni bogați. Proprietarul unei averi considerabile nu păcătuiește atunci când se folosește de aceasta în acord cu voința lui Dumnezeu, Căruia îi aparțin toate, și în acord cu legea iubirii; pentru că bucuria și împlinirea vieții nu stau în acumulare și posesiune, ci în dăruire și sacrificiu. Apostolul Pavel îi cheamă pe oameni „să-și amintească cuvintele Domnului Iisus, cum a spus El, mai binecuvântat este a da decât a primi” (Fapte 20, 35). Sfântul Vasile îi socotește hoți pe cei care nu renunță la o parte din averea lor ca s-o dea în ajutor semenilor lor. Aceeași idee este subliniată de Sfântul Ioan Gură de Aur: „A nu împărți din averea proprie e tot una cu a fura”. **Biserica îi cheamă pe creștini să considere proprietatea drept un dar al lui Dumnezeu dat spre a fi folosit spre binele său și al aproapelui.**

Totodată, **Sfânta Scriptură recunoaște dreptul omului la proprietate și condamnă orice violare a lui.** În două din cele zece porunci ale sale, Decalogul afirmă

limpede: „Să nu furi... să nu dorești casa aproapelui tău; să nu dorești femeia aproapelui tău, nici ogorul lui, nici sluga lui, nici slujnica lui, nici boul lui, nici asinul lui și nici unul din dobitoacele lui și nimic din câte are aproapele tău” (Ieșire 20, 15-17). În Noul Testament, această atitudine față de proprietate se menține primind un fundament etic și mai profund. Scriptura spune: „Să nu furi... Să nu poftesti și oricare altele se cuprind în acest cuvânt, adică: să-l iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși” (Romani 13, 9).

VII.3. Biserica recunoaște existența diferitelor forme de proprietate. În decursul evoluției istorice, forme de proprietate de Stat, colectivă, privată și mixtă au avut rădăcini diferite în țări diferite. Biserica nu are preferință pentru nici una din aceste forme. Fiecare din ele poate duce atât la manifestări păcătoase cum ar fi hoția, acumularea, distribuția nedreaptă a roadelor muncii, cât și la o folosire adecvată și justificată moral a bunurilor materiale.

O semnificație sporită dobândește proprietatea intelectuală, de exemplu lucrările științifice și invențiile, tehnologia informației, operele de artă și alte realizări ale gândirii creatoare. **Biserica salută munca creatoare făcută spre binele societății și condamnă încălcarea dreptului la proprietate intelectuală.**

În general, **Biserica nu poate să aprobe înstrăinarea și redistribuirea proprietății prin violarea drepturilor proprietarilor lor legitimi.** Excepție poate face numai înstrăinarea proprietății pe baza unei legi corespunzătoare, determinată de interesul majorității oamenilor și compensată în mod adecvat. Istoria Rusiei a demonstrat că violarea acestor principii a dus invariabil la zguduirii sociale și la suferința oamenilor.

În istoria creștină, unirea averilor și renunțarea la aspirațiile de proprietate personală au fost caracteristice pentru multe comunități. Acest tip de relații de proprietate a contribuit la întărirea unității spirituale a credincioșilor și în multe cazuri s-a dovedit mai eficient economic, cum este cazul mănăstirilor ortodoxe. **Totuși, renunțarea la proprietatea privată în comunitatea apostolică inițială (Fapte 4, 32) și mai târziu în mănăstirile cu viață de obște a avut un caracter exclusiv voluntar și a fost legată de o opțiune spirituală personală.**

VII.4. O formă specială de proprietate este proprietatea organizațiilor religioase. Aceasta este obținută pe diferite căi, dar componenta fundamentală a formării ei o constituie donațiile voluntare ale credincioșilor. Potrivit Sfintei Scripturi, donația este sacră, adică aparține în primul rând lui Dumnezeu; donatorul dăruiește lui Dumnezeu, nu preotului (Levitic 27, 30; Ezdra 8, 28). Donația este un act voluntar al credinciosului făcut în scopuri religioase (Neemia 10, 32). Donația e chemată să susțină nu numai pe slujitorii Bisericii, ci întregul popor al lui Dumnezeu (Filipeni 4, 14-18). Fiind consacrată lui Dumnezeu, donația este inviolabilă și oricine o fură trebuie să întoarcă mai mult decât a furat (Levitic 5, 14). **Donația stă în rândul poruncilor fundamentale date omului de Dumnezeu (Sirah 7, 30-34). În acest fel donația este un caz special de relații economice și sociale, și de aceea nu trebuie să intre automat sub incidența legilor care reglementează finanțele și economia unui Stat, îndeosebi a impozitelor Statului.** Biserica declară că dacă venitul obținut în urma unei activități antreprenoriale poate fi taxat, orice atentat la donațiile credincioșilor este o crimă față de oameni și față de Dumnezeu.

VIII. Război și pace

VIII.1. Războiul este o manifestare fizică a maladiei latente a umanității – ura fratricidă (Facere 4, 3-12). După căderea în păcat, războaiele sunt o constantă a întregii istorii a umanității și, după cuvântul Evangheliei, vor continua să o însoțească: „Iar când veți auzi de războaie și de zvonuri de războaie să nu vă tulburați, căci ele trebuie să fie” (Marcu 13, 7). De aceasta dă mărturie și Apocalipsa care relatează despre ultima luptă între puterile binelui și ale răului pe muntele Armagedon (Apocalipsa 16, 16). Odrasle ale mândriei și împotrivirii față de voia lui Dumnezeu, războaiele pământești sunt reflexul unui război ceresc. Corupt de păcat, omul este atras în inima acestei lupte. **Războiul este un rău. La fel ca răul din om în general, războiul are drept cauză abuzul păcătos de darul dumnezeiesc al libertății;** „fiindcă din inimă ies: gânduri rele, ucideri, adultere, desfrânări, hoții, mărturii mincinoase, defăimări” (Matei 15, 19).

Încă din zorii istoriei sfinte,uciderea, fără de care n-are loc nici un război, e privită ca o crimă gravă în fața lui Dumnezeu. „Să nu ucizi”, spune legea lui Moise (Ieșire 20, 13). În Vechiul Testament, ca și în toate religiile antice, sângele are un caracter sacru, fiindcă este viață (Levitic 17, 11-14). „Sângele întinează pământul”, spune Sfânta Scriptură. Dar, același text biblic îi avertizează pe cei care recurg la violență că „pământul nu se poate curăți în alt chip de sângele vărsat pe el decât cu sângele celui care l-a vărsat” (Numerii 35, 33).

VIII.2. Aducând oamenilor vestea bună a împăcării (Rom. 10, 15), dar aflându-se în „lumea aceasta” care zace în rău (I Ioan 5, 19) și este plină de violență, creștinii sunt confrunțați, fără să vrea, cu nevoia vitală de a lua parte la diferite lupte. **Recunoscând războiul ca pe un rău, Biserica nu interzice fiilor ei să ia parte la acțiuni războinice dacă e vorba de securitatea aproapelui și restaurarea dreptății încălcate. Atunci războiul este considerat un mijloc nedorit, dar absolut necesar.** Întotdeauna Ortodoxia a cinstit profund pe soldații care și-au dat viața pentru apărarea vieții și securității semenilor. Sfânta Biserică a numărat mulți soldați în rândul sfinților, cinstindu-le virtuțile creștine și aplicându-le cuvântul lui Hristos: „Iubire mai mare nu este decât să-și pună cineva viața pentru prietenii săi” (Ioan 15, 13).

Când Sfântul Chiril cel întocmai-cu-Apostolii a fost trimis de Patriarhul Constantinopolului să propovăduiască Evanghelia saracinilor, în capitala lor el a fost nevoit să intre într-o dispută despre credință cu adepți învățați ai lui Mahomed. Între altele, ei l-au întrebat: „Dumnezeul vostru este Hristos. El v-a poruncit să vă rugați pentru dușmani, să faceți bine celor care vă urăsc și vă prigonesc și să întoarceți celălalt obraz celor care vă lovesc, dar voi ce faceți de fapt? Dacă cineva vă jignește, vă ascuțiți sabia, porniți la luptă și ucideți. De ce nu ascultați de Hristosul vostru?” Auzind acestea, Sfântul Chiril și-a întrebat partenerii de dispută: „Dacă în aceeași lege sunt scrise două porunci, cine o va împlini desăvârșit: cel care împlinește doar o poruncă sau cel care le împlinește pe amândouă?” Când agarenii i-au răspuns că împlinește în chip desăvârșit legea cel ce face amândouă poruncile, atunci sfântul predicator a urmat: „Hristos, Dumnezeuul nostru, Care ne-a poruncit să ne rugăm pentru cei care ne ocărăsc și să le facem bine, ne-a spus și că nimeni dintre noi nu poate arăta o iubire mai mare ca acela care-și pune viața pentru prietenii săi (Ioan 15, 3). De aceea, răbdăm îndelung ocările pe care ni le aduc unii, dar în societate ne apărăm unul pe altul și ne punem sufletul în luptă pentru aproapele nostru, așa că voi, când luați prizonieri dintre ai noștri, nu le veți putea închide sufletele o dată cu trupurile și să-i siliți să se lepede de credința lor și la fapte fără Dumnezeu. Războinicii noștri iubitori de Hristos apără cu armele în mâini Sfânta

Biserica, îl păzesc pe domnitorul lor, în a cărui persoană sacră cinstesc icoana stăpânirii Împăratului ceresc, își păzesc patria pentru că o dată cu căderea lui, va cădea fără îndoială și puterea patriei, iar credința evanghelică va fi clătinată. Iată zalogurile prețioase pentru care războinicii trebuie să lupte până la sânge. Și dacă își dau sufletele pe câmpul de luptă, Biserica îi numără în rândul sfinților mucenici și îi numește rugători la Dumnezeu”.

VIII.3. „Cine ridică sabia de sabie va pieri” (Matei 26, 52) – în aceste cuvinte ale Mântuitorului își are fundamentul ideea unui război drept. Din perspectivă creștină, concepția justiției morale în relațiile internaționale trebuie să se sprijine pe următoarele principii fundamentale: iubirea de aproapele nostru, iubirea de poporul nostru și de patrie; înțelegerea nevoilor celorlalte popoare; convingerea că binele propriului popor e cu neputință să fie slujit prin mijloace imorale. Aceste trei principii defineau limitele etice ale războiului care erau în vigoare în lumea creștină în Evul Mediu, când, adaptându-se realității, oamenii au încercat să strunească stihia violenței războinice. Încă de atunci, exista convingerea că războiul trebuie purtat după anumite reguli, și că un luptător nu trebuie să-și piardă fizionomia morală, uitând că adversarul său este și el om ca și el.

Dezvoltarea unor norme morale înalte în relațiile internaționale ar fi fost cu neputință în absența impactului moral pe care l-a avut creștinismul asupra minților și inimilor oamenilor. Exigențele justiției în război au fost adeseori departe de a fi respectate, dar însăși punerea problemei dreptății i-a reținut uneori pe oamenii aflați în luptă de la violența extremă.

Definind războiul just, tradiția creștină occidentală, care provine de la Fericitul Augustin, pune în față un număr de condiții în care un război pe teritoriul propriu sau străin este admisibil. În numărul lor pot fi următoarele:

- războiului se declară pentru restaurarea păcii;
- are dreptul de a declara război numai autoritatea legitimă;
- dreptul de a folosi forța nu trebuie să aparțină unor indivizi sau grupuri, ci reprezentanților autorităților civile numiți de sus;
- războiul poate fi declarat numai după epuizarea tuturor mijloacelor pașnice în vederea negocierii cu partea opusă și a restaurării situației anterioare;
- războiul se declară numai în cazul în care există speranțe deplin întemeiate de atingere a țelurilor propuse;
- pierderile militare și distrugerile anticipate trebuie să corespundă situației și scopurilor războiului (principiul mijloacelor proporționale);
- pe tot parcursul războiului e indispensabil ca populația civilă să fie protejată împotriva acțiunilor militare directe;
- războiul poate fi justificat numai în dorința restaurării păcii și ordinii.

În sistemul actual al relațiilor internaționale, **distincția între un război de agresiune de unul de apărare e uneori extrem de dificilă.** Granița dintre ele e deosebit de greu de făcut atunci când unul sau două State ori comunitatea mondială inițiază acte de război pe motivul necesității protejării unui popor care cade victimă agresiunii (vezi și XV. 1). În această privință, **întrebarea** dacă Biserica trebuie să sprijine sau să condamne acțiunile militare **trebuie să primească o examinare specială de fiecare dată când acestea încep sau sunt pe cale să înceapă.**

Între semnele evidente după care se poate stabili dreptatea sau nedreptatea celor aflați în război sunt **metodele de ducere a războiului** și atitudinea față de prizonierii și civilii din tabăra opusă, îndeosebi față de copii, femei și bătrâni. Chiar și în situația apărării față de o agresiune se pot comite tot felul de atrocități, propria stare morală și spirituală a celor ce se apără nefiind superioară celei a agresorului. **Războiul trebuie purtat cu indignare dreaptă, nu cu răutate, lăcomie și poftă (I**

Ioan 2, 16) și alte roade ale iadului. Un război poate fi corect apreciat ca eroism sau ca ticăloșie după analiza stării morale a celor ce-l poartă. „Nu te bucura de moartea vrăjmașului tău, adu-ți aminte că toți trebuie să murim” – spune Sfânta Scriptură (Sirah 8, 7). Atitudinea umană și creștină față de răniți și prizonieri se bazează pe cuvintele Sfântului Pavel: „Dacă dușmanul tău e flămând, dă-i să mănânce; dacă-i e sete, dă-i să bea; căci făcând acestea, cărbuni de foc vei grămădi pe capul lui. Nu te lăsa biruit de rău, ci răul cu binele biruiește-l” (Rom. 12, 20-21).

VIII.4. În iconografia Sfântului Gheorghe Purtătorul-de-biruință, balaurul negru este călcat în picioare de calul său, zugrăvit întotdeauna în alb strălucitor. Prin aceasta se arată limpede că răul și lupta cu el trebuie absolut separate, fiindcă în lupta cu păcatul e important să nu participi la el. În toate situațiile de viață în care recursul la forță este indispensabil, inima omului nu trebuie să se găsească în stăpânirea unor sentimente înrudite cu duhurile necurate și asemenea lor. Numai biruința asupra răului în propria sa inimă deschide omului recursul just la forță. Acest punct de vedere care afirmă în relațiile dintre oameni iubirea se opune cu hotărâre ideii neîmpotrivirii la rău prin forță. Legile morale creștine condamnă nu lupta cu răul, nu folosirea forței față de purtătorii lui și, în ultimă instanță, nici chiar luarea vieții acestora, ci răutatea inimii omului și dorința de a umili și de a distruge pe oricine ar fi.

În această privință, **Biserica are o grijă deosebită față de militari, încercând să educe în spiritul acestora credința în idealuri morale înalte.** Acordul încheiat între Biserica Ortodoxă Rusă și Forțele Armate și instituții de menținere a legii deschide mari posibilități pentru depășirea unor ziduri despărțitoare artificial create și pentru readucerea armatei la tradițiile ortodoxe ale slujirii patriei. Păstorii ortodocși – atât cei care îndeplinesc un serviciu special în armată, cât și cei care slujesc în mănăstiri și parohii – sunt chemați să-i crească viguros pe militari îngrijindu-se de starea lor morală.

VIII.5. La baza concepției creștine despre pace stau făgăduințele lui Dumnezeu de care dă mărturie Sfânta Scriptură a Noului și Vechiului Testament. Aceste făgăduințe care dau istoriei sensul autentic au început să se împlinească în Iisus Hristos. Pentru cei ce urmează Lui, pacea e un dar al harului lui Dumnezeu, pentru care ne rugăm și pe care-l cerem de la Dumnezeu pentru noi și pentru toți oamenii. Concepția biblică despre pace e considerabil mai largă decât cea politică. Sfântul Apostol Pavel arată că „pacea lui Dumnezeu... covârșește orice minte” (Filipeni 4, 7). Ea e incomparabil mai înaltă decât pacea pe care o pot crea oamenii prin propriile lor forțe. Pacea omului cu Dumnezeu, cu el însuși și cu ceilalți oameni sunt inseparabile între ele.

Profeții Vechiului Testament descriu pacea ca o stare care încheie istoria: „Lupul va locui laolaltă cu mielul și leopardul se va culca lângă căprioară... Nu va fi nici o nenorocire și nici un prăpăd în tot muntele Meu cel sfânt! Că tot pământul este plin de cunoștința și de temerea de Dumnezeu precum marea este umplută de ape!” (Isaia 11, 6-9). Acest ideal eshatologic e legat de descoperirea lui Mesia, al Cărui Nume este Prințul Păcii (Isaia 9, 6). Războiul și violența vor dispărea de pe pământ: „Preface-vor săbiile în fiare de pluguri iar lăncile lor în cosoare. Nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și nu vor mai învăța războiul” (Isaia 2, 4). Totuși, pacea nu este numai un dar al lui Dumnezeu, ci și o datorie a umanității. Biblia dă speranța că pacea va fi realizată cu ajutorul lui Dumnezeu încă în existența pământească actuală.

Potrivit mărturiei sfântului prooroc Isaia, pacea este roada dreptății (Isaia 32, 17). Sfânta Scriptură vorbește și despre dreptatea lui Dumnezeu și despre dreptatea omului. Amândouă sunt în legătură cu legământul pe care l-a încheiat Dumnezeu cu poporul ales (Ieremia 31, 35). În acest context, dreptatea este înțeleasă în mod precumpănitor drept fidelitate față de făgăduințele legământului. În măsura în care oamenii încalcă legământul cu Dumnezeu, adică în măsura în care sunt nedrepti, în aceeași măsură sunt lipsiți și de roada ei – pacea. Totodată, unul din elementele fundamentale ale Legii de pe Sinai a fost exigența dreptății față de aproapele. Poruncile legii nu aveau drept scop o limitare apăsătoare a libertății personale, ci edificarea vieții sociale pe principiul dreptății pentru atingerea unei libertăți, ordini și păci relative. Pentru Israel, aceasta însemna că în viața socială pacea nu se realizează de la sine, în virtutea unor legi naturale, ci este cu putință, în primul rând, ca dar al dreptății lui Dumnezeu și, în al doilea rând, ca rod al eforturilor religioase ale omului, adică al fidelității lui față de Dumnezeu. Acolo unde oamenii răspund cu recunoștință la dreptatea lui Dumnezeu, „mila și adevărul s-au întâmpinat, dreptatea și pacea s-au sărutat” (Ps. 84, 11). Totuși, istoria Vechiului Testament oferă o mulțime de exemple de gravă infidelitate și nerecunoștință păcătoasă din partea poporului ales. Ceea ce dă proorocului Ieremia prilej să arate motivul absenței păcii în Israel, unde oamenii spun întotdeauna, „Pace, pace, și numai pace nu este” (Ieremia 6, 14). Chemarea profetică la pocăință răsună ca un cântec al fidelității față de dreptatea lui Dumnezeu. În ciuda păcatelor poporului, Dumnezeu făgăduiește să încheie cu el un „nou legământ” (Ieremia 31, 31).

Ca și în Vechiul Testament, și în Noul Testament pacea este văzută ca un dar al iubirii lui Dumnezeu. Ea se identifică cu mântuirea eshatologică. Veșnicia păcii proclamate de profeți apare deosebit de limpede în Evanghelia după Ioan. Dacă în istorie continuă să domnească întristarea, cei care cred în Hristos au pacea (Ioan 14, 2; 16, 33). În Noul Testament pacea este starea harică normală a sufletului omenesc eliberat din robia păcatului. Tocmai despre aceasta vorbesc urările de „har și pace” din începutul epistolelor Sfântului Apostol Pavel. Această pace este un dar al Duhului Sfânt (Rom. 15, 13; Gal. 5, 22). Starea de împăcare cu Dumnezeu este starea normală a creației, „pentru că Dumnezeu nu este al neorânduiei, ci al păcii” (I Cor. 14, 33). Psihologic vorbind, această stare se exprimă în ordinea interioară a sufletului când bucuria și pacea în credință devin aproape sinonime (Rom. 15, 13).

Pacea harului lui Dumnezeu caracterizează viața Bisericii în aspectele ei atât interior, cât și exterior. Desigur, darul haric al păcii depinde și de eforturile omenești. Darurile Duhului Sfânt se arată numai acolo unde există o mișcare lăuntrică a inimii omului, care năzuiește prin pocăință spre dreptatea lui Dumnezeu. Darul păcii se descoperă atunci când creștinii năzuiesc spre dobândirea lui, „neîncetat aducându-și aminte... lucrarea credinței, osteneala iubirii și stăruința nădejdi în Domnul nostru Iisus Hristos” (I Tesaloniceni 1, 3). Năzuința spre pace a fiecărui mădular al trupului lui Hristos în parte trebuie să fie independentă de timp și de condițiile vieții. Plăcând Domnului (Matei 5, 9), ei aduc roade oricând și oriunde se află. **Pacea ca dar al lui Dumnezeu, care transfigurează omul lăuntric, trebuie să se manifeste și în afară.** Ea trebuie păzită și stărnită (II Timotei 1, 6). Prin urmare, realizarea păcii devine o datorie a Bisericii lui Hristos: „Dacă-i cu putință, pe cât ține de voi, trăiți în pace cu toți oamenii” (Rom. 12, 18) și siliți-vă „să păstrați unitatea duhului întru legătura păcii”. Chemarea la pace a Noului Testament se sprijină pe exemplul personal al Mântuitorului și pe învățătura Sa. Dacă poruncile neîmpotrivirii față de rău (Matei 5, 39), iubirii (Matei 5, 44) și iertării vrăjmașilor (Matei 6, 14-15) se adresează în primul rând individului, porunca realizării păcii – „Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema” (Matei 5, 9) – are o legătură nemijlocită cu etica socială.

Biserica Ortodoxă Rusă caută să-și realizeze slujirea ei de realizare a păcii atât pe scară națională, cât și internațională, străduindu-se să ajute la soluțio-

narea diferitelor conflicte și să aducă la armonie națiuni, grupuri etnice, guvernanți și forțe politice. În acest scop, ea face apel la puteri și la alte segmente influente ale societății și depune eforturi pentru organizarea de negocieri între părțile aflate în conflict și pentru a-i ajuta pe cei în suferință. De asemenea, Biserica se opune propagandei războiului și violenței, precum și diferitelor manifestări ale urii care pot provoca conflicte fratricide.

IX. Criminalitate, pedeapsă, îndreptare

IX.1. Creștinii sunt chemați să fie cetățeni ascultători de lege ai patriei lor pământești înțelegând faptul că tot sufletul trebuie „să se supună înaltelor stăpâniri” (Rom. 13, 1) și, în același timp, aducându-și aminte de porunca lui Hristos de a da „cezarului cele ce sunt ale cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu” (Luca 20, 25). Dar păcatul omenesc naște crima, adică încălcarea limitelor stabilite de lege. Concepția despre păcat stabilită de normele morale ortodoxe e mult mai largă decât ideea de crimă a dreptului secular.

Izvorul principal al crimei este starea întunecată a sufletului omului: „căci din inimă ies gândurile rele, crime, adultere, desfrânări, hoții, mărturii mincinoase, blasfemii” (Matei 15, 19). Trebuie admis însă că uneori crima e făcută cu puțință de condițiile sociale și economice, de slăbiciunea puterii de Stat și de absența unei ordini legale. Comunități criminale pot pătrunde în instituțiile de Stat, ca să le folosească în scopurile lor proprii. În sfârșit, însăși puterea poate deveni criminală, atunci când săvârșește acțiuni contrare legii. Deosebit de periculoasă este criminalitatea deghizată sub motivații politice și pseudo-religioase cum ar fi terorismul și altele asemenea.

Pentru ținerea sub control a fenomenelor ilegale, Statul instituie organe de menținere a legii, al căror scop este prevenirea și investigarea crimelor, precum și pedepsirea și reeducarea criminalilor. Totuși, sarcina eradicării criminalității și îndreptării celor care greșesc nu revine numai autorităților specializate, nu numai Statului, ci și întregului popor, adică și Bisericii.

IX.2. Prevenirea criminalității este posibilă înainte de toate prin educație și luminare, îndreptate spre afirmarea în societate a valorilor spirituale și morale autentice. În această operă, Biserica Ortodoxă este chemată la conlucrare activă cu școala, mijloacele de informare în masă și organele de menținere a legii. În absența unui ideal moral pozitiv în popor, nici o măsură de constrângere, intimidare sau pedeapsă nu va putea opri o voință rea. Tocmai de aceea, cea mai bună formă de prevenire a crimei e propovăduirea unui mod de viață cinstit și cuviincios, îndeosebi în rândul copiilor și al tinerilor. În aceasta, o atenție deosebită trebuie acordată așa-numitelor grupuri de risc sau celor care au încălcat deja legea. Acești oameni au nevoie de o grijă pastorală și educațională deosebită. Clericii și laicii ortodocși sunt chemați să participe la eforturile de depășire a cauzelor sociale ale delincvenței, preocupându-se de o organizare dreaptă a Statului și economiei și de realizarea profesională și în viață a fiecărui membru al societății.

Totodată, **Biserica insistă asupra nevoii indispensabile a unei atitudini umane față de cei suspecti, anchetați, și cei prinși cu intenții de încălcare a legii.** Tratatamentul dur și nepotrivit al acestor oameni îi poate face fie să o apuce, fie să persevereze pe o cale greșită. Iată de ce persoanele care-și așteaptă verdictul nu trebuie deposedate de drepturile lor fundamentale nici când sunt sub pază. Dimpotrivă, trebuie să li se garanteze apărarea și o judecată imparțială. **Biserica condamnă tortura și orice formă de umilire a persoanelor anchetate. Clericii nu pot încălca secretul spovedaniei sau alte secrete protejate prin lege (de exemplu, secretul adopțiunii), nici chiar în scopul ajutorării organelor de menținere a legii. Păstorii care, în grija lor pentru cei care au greșit și au fost condamnați, află ceva ce a fost tănuuit anchetatorilor și justiției, să se călăuzească după secretul spovedaniei.**

Norma care prevede secretul Tainei Spovedaniei este inclusă astăzi în legislația multor State, inclusiv în Constituția Federației Ruse și în Legea rusă a libertății de conștiință și a asociațiilor religioase.

Preotul e chemat să manifeste o sensibilitate pastorală deosebită în cazurile în care la spovedanie i se aduc la cunoștință intenții criminale. Păstrând fără excepții și în orice circumstanțe sfințenia Tainei Spovedaniei, păstorul trebuie să depună toate eforturile cu putință pentru a preveni realizarea gândurilor criminale. Aceasta în primul rând în cazul amenințărilor cu moartea și, mai ales, al masacrelor în masă posibile în cazul actelor de terorism sau, pe timp de război, al executării unui ordin criminal. Evocând valoarea unică a sufletului unui potențial criminal ca și al posibilei sale victime, **păstorul trebuie să-l cheme pe penitent la o pocăință adevărată, adică la renunțarea la intenția sa criminală. Dacă acest îndemn rămâne ineficient, păstorul trebuie să-l avertizeze pe cel amenințat păstrând secretul numelui penitentului și circumstanțele care pot duce la identificarea lui. În cazurile dificile, el trebuie să se adreseze episcopului eparhial.**

IX.3. Orice crimă săvârșită și condamnată de lege presupune o pedeapsă dreaptă. Scopul acesteia este îndreptarea omului care a încălcat legea, protecția societății de răufăcători și stoparea activităților lor ilegale. Fără să devină judecătoarea omului care a încălcat legea, Biserica e chemată să se îngrijească de sufletul lui. Tocmai de aceea, ea înțelege pedeapsa nu ca o răzbunare, ci ca un mijloc de purificare interioară a păcătosului.

Fixând pedepse pentru criminali, Creatorul îi spune lui Israel: „Și așa să stărpești răul din mijlocul tău” (Deuteronom 21, 21), Pedepsirea încălcării legii slujește drept învățătură oamenilor. Astfel, fixând pedeapsa pentru profeția mincinoasă, Dumnezeu îi spune lui Moise: „Tot Israelul va auzi aceasta și se va teme și nu se vor mai apuca pe viitor să mai facă în mijlocul tău asemenea rău” (Deuteronom 13, 11). În Proverbele lui Solomon citim: „Lovește pe cel ce batjocorește și cel fără de minte va deveni înțelept; muștră pe cel înțelept și el va pricepe știința” (Proverbe 19, 25). Tradiția Vechiului Testament cunoaște câteva forme de pedeapsă: pedeapsa cu moartea, exilul, privarea de libertate, pedeapsa corporală și amenda în scopuri religioase.

Închisoarea, exilul, munca de reeducare și amenzile continuă să existe ca metode de pedeapsă și în lumea contemporană. Toate aceste forme de pedeapsă n-au drept sens doar protejarea societății de intențiile rele ale criminalului, ci sunt chemate în același timp să servească la îndreptarea lui. Astfel, închisoarea sau privarea de libertate dă unui om scos în afara legii posibilitatea de a medita asupra

vieții sale pentru ca să revină la libertate purificat interior. Munca ajută la educarea personalității într-un spirit creator și contribuie la dobândirea unor deprinderi folositoare. În procesul muncii de reîndreptare, elementul păcatului trebuie să facă loc în adâncul sufletului inițiativei constructive, ordinii și păcii sufletești. Este important totodată ca persoanele aflate în locuri lipsite de libertate să nu fie supuse unui tratament inuman, condițiile de detenție să nu fie o amenințare la adresa vieții și sănătății, iar starea lor morală să nu fie influențată de exemplul distructiv al altor deținuți. În acest scop, Statul este chemat să se îngrijească de deținuți, iar societatea și Biserica trebuie să-l ajute în această sarcină.

În creștinism, bunătatea față de deținuți, pentru îndreptarea lor, are baze profunde. Domnul Iisus compară facerea de bine pentru cei închiși cu slujirea lui Însuși: „Închis am fost și nu M-ați căutat” (Matei 25, 36). Istoria păstrează o mulțime de exemple de oameni sfinți plăcuți lui Dumnezeu care i-au ajutat pe cei închiși. Tradiția ortodoxă rusă a cuprins din cele mai vechi timpuri mila față de cei căzuți. Sfântul Inokentii, arhiepiscopul Chersonului, adresează deținuților din biserica închisorii din Vologda aceste cuvinte: „Am venit aici nu ca să vă judecăm, ci ca să vă aducem mângâiere și zidire. Vedeți voi înșivă cum Sfânta Biserică vine la voi cu toate Tainele ei. Așa că nu fugiți voi de ea, ci apropiați-vă cu credință, pocăință și îndreptarea năravurilor voastre... Mântuitorul își întinde chiar acum mâinile Sale de pe cruce tuturor celor care se pocăiesc – pocăiți-vă și voi și veți veni de la moarte la viață!”

Săvârșindu-și slujirea în penitenciare, Biserica trebuie să-și amenajeze în ele biserici și camere de rugăciune, să săvârșească Sfintele Taine și cultul divin, să aibă convorbiri pastorale cu deținuții și să împartă literatură religioasă. Deosebit de important e contactul personal cu deținuții, inclusiv vizite în locurile unde se află aceștia. Trebuie încurajată corespondența cu deținuții, colectarea și distribuirea de îmbrăcăminte, medicamente și alte lucruri indispensabile. Astfel de acțiuni trebuie îndreptate nu numai spre ușurarea greutăților deținuților, ci și spre ajutorarea și vindecarea morală a sufletelor lor. Durerea lor este durerea întregii Biserici Mame, care se bucură cu bucurie cerească și pentru „un singur păcătos care se căiește” (Luca 15, 10). Renașterea grijii sufletești pentru deținuți a devenit un domeniu important al acțiunii pastorale și misionare care are nevoie de sprijin și dezvoltare.

Pedeapsa cu moartea ca pedeapsă specială era recunoscută în Vechiul Testament. Indicii referitoare la caracterul indispensabil al abolirii ei nu există nici în Sfânta Scriptură a Noului Testament și nici în Tradiția și moștenirea istorică a Bisericii Ortodoxe. Totodată, Biserica și-a asumat adeseori datoria intervenției la puterea seculară în favoarea celor condamnați la moarte, cerând pentru ei grațiere și comutarea pedepsei lor. Mai mult, sub influența moralei creștine, în conștiința oamenilor a fost cultivată atitudinea negativă față de pedeapsa cu moartea. Astfel, în intervalul dintre mijlocul secolului XVIII și revoluția rusă din 1905, ea a fost foarte rar aplicată. Pentru conștiința ortodoxă, viața unei persoane nu se încheie cu moartea ei trupească și tocmai de aceea Biserica nu încetează grija ei sufletească pentru cei condamnați la pedeapsa capitală.

Abolirea pedepsei cu moartea deschide mari posibilități pentru munca pastorală cu infractorii și pentru pocăința acestora. E de asemenea evident că pe-

deapsa cu moartea nu poate avea sens educativ; ea face ireparabilă orice eroare judiciară și provoacă sentimente confuze în rândul oamenilor. Astăzi multe State fie au abolit prin lege pedeapsa cu moartea, fie nu o mai pun în practică. Având în minte faptul că mila pentru omul căzut este întotdeauna preferabilă răzbunării, Biserica salută acești pași făcuți de puterea de Stat. Totodată, ea consideră că decizia de a aboli sau de a nu mai aplica pedeapsa cu moartea trebuie luată de societate în mod liber, fără constrângeri, în funcție de rata criminalității și de sistemul de menținere a legii și cel judiciar, și mai mult, de necesitatea apărării vieții membrilor săi bine intenționați.

IX.4. Dorind să contribuie la înlăturarea criminalității, Biserica conlucrează cu instituțiile de menținere a legii. Respectând eforturile acestora, îndreptate spre apărarea cetățenilor și a patriei de intențiile criminale, precum și spre îndreptarea vinovaților, Biserica le întinde o mână de ajutor. Acest ajutor se poate concretiza în diferite eforturi comune de educație și luminare îndreptate spre prevenirea și înlăturarea încălcărilor legii, în acțiuni culturale și științifice și în pastorația lucrătorilor din organele de menținere a ordinii. Conlucrarea dintre Biserică și sistemul de menținere a legii se desfășoară pe baza regulamentelor Bisericii și a acordurilor speciale încheiate cu conducătorii departamentelor corespunzătoare.

Totuși, **acțiunea cea mai eficientă în depășirea criminalității e chemată să fie slujirea pastorală a Bisericii, mai cu seamă în Taina Pocăinței.** Oricui se căiește de încălcările legii săvârșite, preotul trebuie să-i ofere cu hotărâre, drept condiție indispensabilă a ușurării de păcat, **renunțarea înaintea Feței lui Dumnezeu la orice încercare de a-și continua activitatea criminală.** Numai în acest mod omul va fi constrâns să lase calea fărădelegii și să se întoarcă la viața de virtute.

X. Probleme ale moralității personale, familiale și sociale

X.1. Deosebirea între sexe e un dar deosebit al Creatorului făcut oamenilor creați de El. „Și a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; După chipul lui Dumnezeu l-a făcut; a făcut bărbat și femeie” (Facere 1, 27). Purtători în mod egal ai chipului lui Dumnezeu și ai demnității umane, bărbatul și femeia au fost creați pentru o unire integrală unul cu altul în iubire: „De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va uni cu femeia sa și vor fi amândoi un trup” (Facere 2, 24). Împlinind voința dintru început a Domnului cu privire la creație, unirea conjugală devine mijlocul perpetuării și înmulțirii neamului omenesc: „Și Dumnezeu i-a binecuvântat zicând: «Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l supuneți»” (Facere 1, 28). Particularitățile sexelor nu se limitează la diferențele de constituție trupească. Bărbatul și femeia sunt două moduri diferite de existență într-o unică umanitate. Ei au nevoie de comunicare și completare reciprocă. Totuși, în lumea căzută relațiile între sexe se pot perverti, încetând de a mai fi o expresie a iubirii dăruite de Dumnezeu și degenerând în manifestări ale pasiunii păcătoase a omului căzut pentru „eul” său.

Dând o înaltă apreciere ascezei fecioriei de bunăvoie de dragul lui Hristos și al Evangheliei și recunoscând rolul deosebit al monahismului

atât în istorie, cât și în viața sa contemporană, Biserica n-a discreditat niciodată căsătoria, ci i-a condamnat pe cei care degradau relațiile conjugale dintr-o năzuință greșit înțeleasă spre curăție.

Apostolul Pavel, care personal alesese fecioria și-i îndemna pe alții să-l imite în aceasta (I Cor. 7, 8), îi condamnă însă pe cei care vorbesc „cu fățărnicia unor mincinoși însemnați cu fierul roșu în propriile lor cugete oprind de la căsătorie...” (I Timotei 4, 2-3). Canonul 51 apostolic spune: „Dacă cineva se abține de la căsătorie... nu pentru nevoința înfrânării, ci din silă față de ea, uitând că Dumnezeu, Care l-a făcut pe om, l-a făcut bărbat și femeie și defăimând în acest chip lucrarea Creatorului, sau să se îndrepte sau să fie depus și scos afară din Biserică”. Această regulă e dezvoltată de canoanele 1, 9, 10 ale Sinodului din Gangra: „Dacă cineva blamează căsătoria, sau detestă și se scârbește de femeia credincioasă și cucernică care se culcă cu bărbatul ei sau o blamează ca și cum n-ar putea intra în Împărăția [lui Dumnezeu], să fie anatema. Dacă cineva trăiește în feciorie sau în înfrânare, abținându-se de la căsătorie din scârbă față de ea, nu de dragul frumuseții și sfințeniei fecioriei, să fie anatema. Dacă cineva dintre cei care trăiesc în feciorie pentru Domnul se va înălța deasupra celor uniți prin căsătorie, să fie anatema”. Referindu-se la aceste canoane, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, în hotărârea sa din 28 decembrie 1998, a subliniat „inadmisibilitatea unei atitudini negative sau arogante față de căsătorie”.

X.2. În conformitate cu dreptul roman aflat în majoritatea Statelor contemporane la baza codurilor civile, căsătoria este un acord între două părți libere în alegerea lor. Biserica a acceptat această definiție a căsătoriei, interpretând-o plecând de la mărturiile Sfintei Scripturi.

Juristul roman Modestinus dădea căsătoriei următoarea definiție: „Căsătoria este unirea dintre un bărbat și o femeie, comunitatea de viață, participarea împreună la dreptul divin și uman”. Această definiție a fost inclusă în formă aproape neschimbată în colecțiile canonice ale Bisericii Ortodoxe, cum ar fi **Nomocanonul** Patriarhului Fotie (secolul IX), **Syntagma** lui Matei Vlastares (secolul XIV) și **Prochieronul** lui Vasile Macedoneanul (secolul IX) inclus în **Kormceaia Kniga** slavonă. Primii Părinți și dascăli ai Bisericii s-au bazat și ei pe ideea romană de căsătorie. Astfel, în **Apologia** sa către împăratul Marcus Aurelius (secolul II), Atenagora scria: „Fiecare dintre noi o socotește pe femeia cu care s-a căsătorit prin lege drept soția sa”. **Constituțiile Apostolice**, monument canonic din secolul IV, îi îndeamnă pe creștini „să încheie căsătorii după lege”.

Creștinismul completează reprezentările păgâne și vechi-testamentare despre căsătorie cu imaginea sublimă a unirii dintre Hristos și Biserică: „Femeile să se supună bărbaților lor ca Domnului, pentru că bărbatul este cap femeii, precum și Hristos este cap Bisericii, trupul Său, al cărui mântuitor și este. Ci precum Biserica se supune lui Hristos, așa și femeile bărbaților lor, întru totul. Bărbaților, iubiți pe femeile voastre după cum și Hristos a iubit Biserica și S-a dat pe Sine pentru ea ca s-o sfințească, curățind-o cu baia apei prin cuvânt, și ca s-o înfățișeze Sieși Biserică slăvită, neavând pată sau zbârcitură, ori altceva de acest fel, ci ca să fie sfântă și fără de prihană. Așadar, bărbații sunt datori să-și iubească femeile, ca pe înseși trupurile lor. Cel ce-și iubește femeia, pe sine se iubește. Căci nimeni niciodată nu și-a urât trupul său, ci fiecare îl hrănește și îl încălzește precum și Hristos Biserica, pentru că suntem mădulare ale trupului Lui, din carnea Lui și din oasele Lui. De aceea, va lăsa omul pe mama sa și se va alipi de femeia sa și vor fi amândoi un trup. Taina aceasta mare este; iar eu zic în Hristos și în Biserică. Astfel și voi, fiecare, așa să-și iubească femeia ca pe sine însuși; iar femeia să se teamă de bărbat” (Efeseni 5, 22-33).

Pentru creștini, căsătoria a devenit nu un simplu contract juridic sau un mijloc de perpetuare a speciei și satisfacere a unor nevoi naturale vremelnice, ci, potrivit Sfântului Ioan Gură de Aur, „o taină a iubirii”, o unire veșnică a soților în Hristos. De la început, creștinii au pecetluit căsătoria prin binecuvântarea Bisericii și totodată împărtășirea de Euharistie, care este cea mai veche formă de săvârșire a Tainei Căsătoriei.

„Cei ce se căsătoresc trebuie să se unească cu consimțământul unui episcop, așa încât căsătoria să fie pentru Domnul, nu pentru poftă”, scria Sfințitul Mucenic Ignatie Teoforul. Potrivit

lui Tertulian, căsătoria „întărită de Biserică prin aducerea jertfei (Euharistiei) e pecetluită prin binecuvântare și scrisă de îngeri în ceruri”. Sfântul Ioan Gură de Aur spunea: „Preoții să fie neapărat chemați să întărească prin rugăciuni și binecuvântări pe soți în viața lor împreună, ca aceștia... să-și ducă viața în bucurie, uniți prin ajutorul lui Dumnezeu”. Sfântul episcop Ambrozie al Milanului arăta că neapărat căsătoria trebuie sfințită prin mijlocirea și binecuvântarea preoților”.

În perioada încreștinării Imperiului Roman, legalitatea căsătoriei a continuat să fie validată printr-o înregistrare civilă. Sfințind prin rugăciune și binecuvântare unirea conjugale, Biserica recunoștea validitatea căsătoriilor încheiate numai în ordinea civilă, în cazurile în care căsătoria bisericească era imposibilă, și nu-i supunea pe cei căsătoriți astfel interdicțiilor canonice.⁴ Biserica Ortodoxă Rusă menține această practică și în vremea de azi. Procedând astfel, ea nu poate încuviința și binecuvânta unirea conjugale încheiate potrivit legislației civile în vigoare dar care încalcă prescripții canonice (cum ar fi căsătoria a patra și următoarele, căsătoriile între grade de rudenie de sânge și spirituală inacceptabile).

Potrivit novej 74 a lui Iustinian (538), o căsătorie legală poate fi încheiată fie de un **eccidicus** (un notar de Stat), fie de un preot. O regulă asemănătoare e cuprinsă în Egloga împăratului Leon III și a fiului său Constantin (740) și în legislația lui Vasile I (879). O condiție importantă a căsătoriei era acordul reciproc al bărbatului și femeii, întărit înaintea unor martori. Biserica n-a protestat împotriva unei astfel de practici. Abia în 893, prin novela 89 a împăratului Leon VI, persoanele libere erau obligate să încheie căsătoriile după ritualul Bisericii, iar în 1095 împăratul Alexie Comnenul a extins această regulă și asupra sclavilor. Introducerea obligativității încheierii căsătoriei după ritualul bisericesc (secolele IX-XI) însemna că puterea de Stat transfera întreaga reglementare juridică a relațiilor matrimoniale exclusiv în sfera de jurisdicție a Bisericii. Totuși, introducerea universală a acestei practici nu trebuie privită drept instituirea Tainei Căsătoriei care exista în Biserică din vremuri imemorabile.

Ordinea stabilită în Bizanț a fost însușită și în Rusia în legătură cu persoanele de confesiune ortodoxă. O dată cu adoptarea Decretului separării Bisericii de Stat (1918), căsătoria bisericească și-a pierdut forța juridică; formal, credinciosului i se dădea dreptul de a primi binecuvântarea Bisericii după înregistrarea la organul de Stat competent. În fapt, în perioada îndelungată a reprimării religiei de către Stat, celebrarea cununiei în Biserică a rămas dificilă și periculoasă.

Pe 28 decembrie 1998, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse afirma cu regret că „unii duhovnici tind să considere ilegale căsătoriile civile sau să ceară desfacerea căsătoriei dintre soți care, dintr-un motiv sau altul, au trăit împreună mulți ani fără săvârșirea cununiei în biserică... Unii păstori duhovnici nu primesc la împărtașanie pe cei care trăiesc împreună «necununăți», socotind astfel de căsătorii drept desfrânare”. În rezoluția Sinodului se subliniază că „insistând asupra necesității căsătoriei bisericești, Sinodul amintește păstorilor că Biserica Ortodoxă respectă și căsătoria civilă”⁵.

Comunitatea de credință a soților care sunt membri ai trupului lui Hristos este o condiție esențială pentru o căsătorie autentic creștină și bisericească. Numai familia unită în credință poate deveni acea „biserică din casă” (Rom. 16, 5; Filimon 1, 2), în care soțul și soția cresc alături de copiii lor în desăvârșire spirituală și în cunoașterea lui Dumnezeu. Absența unanimității este o amenințare serioasă la adresa integrității unirii conjugale. Tocmai de aceea Biserica consideră de datoria ei să-i îndemne pe credincioși să se căsătorească „numai în Domnul” (I Cor. 1, 39),

⁴ Deci dacă din cauza unuia dintre soți, familia nu a primit binecuvântarea Bisericii prin Taina Nunții, soțul (soția) credincios (credincioasă) nu poate fi supusă nici unei măsuri canonice și dacă nu are alte impedimente, poate primi Sfânta Împărtașanie.

⁵ De fapt nu există „Taina Cununiei” în sensul strict de ceremonial religios, ci doar Taina Nunții sau a Căsătoriei (Таинство Брака și nu Таинство Венчания)– adică însăși împreunarea dintre bărbat și femeie este o taină dacă ea este făcută în iubire, bunăcuviință și responsabilitate în fața lui Dumnezeu și a întregii societăți. „Cununia” sau mai bine zis „încununarea” este doar ritualul prin care un soț ia drept cunună pe celălalt, ca act simbolic și prin care într-adevăr se împărtașește haric o binecuvântare specială, dar care nu reprezintă totuși în mod exclusiv Căsătoria în sine. Aceasta poate fi ușor dedus și din sensul teologic al textului de la Efeseni cap. 5 unde este vorba de unire în credință și iubire și nu de încununări și puneri de inele. Sfântul Sinod al B. O. Ruse vrea într-un fel să corecteze ideea greșită care s-a perpetuat în ultima vreme vis-a-vis de această Taină.

adică să se căsătorească numai cu persoane care le împărtășesc convingerile religioase.

Rezoluția amintită a Sfântului Sinod vorbește și despre respectul Bisericii față de „căsătoriile în care numai una dintre părți aparține credinței ortodoxe în conformitate cu cuvintele Sfântului Apostol Pavel, «soțul necredincios este sfințit de soția lui, iar soția necredincioasă este sfințită de soțul ei» (I Cor. 7, 14)”. La acest text al Sfintei Scripturi s-au referit și Părinții Sinodului Trullan atunci când au recunoscut validitatea unirii dintre persoane care „până acum necredincioși și încă nenumărați în turma ortodocșilor au încheiat o căsătorie legală” cu condiția ca ulterior unul dintre soți să fi îmbrățișat credința. Totuși, în același canon, ca și în alte decrete canonice (Sinodul IV Ecumenic 14, Laodiceea 10, 31), precum și în operele vechilor scriitori creștini și ale Părinților Bisericii (Tertulian, Sfântul Ciprian din Cartagina, Fericitul Teodorei și Fericitul Augustin) e oprită încheierea de căsătorii între ortodocși și adepți ai altor tradiții religioase.

În conformitate cu vechile prescripții canonice Biserica nu sfințește nici astăzi prin cununie căsătoriile contractate între ortodocși și necreștini, recunoscându-le însă legalitatea și nu socotește că cei ce se găsesc în ele trăiesc în desfrâu. Plecând de la considerații de economie pastorală, Biserica Ortodoxă Rusă consideră și astăzi ca și în trecut posibilă celebrarea căsătoriilor între creștinii ortodocși și cei catolici, sau cu membri ai vechilor Biserici Orientale și protestanți care mărturisesc credința în Dumnezeu Tri-Unic, cu condiția ca astfel de căsătorii să aibă binecuvântarea Bisericii Ortodoxe, iar copiii să fie crescuți în credința ortodoxă. Această practică a fost menținută în ultimele secole în majoritatea Bisericilor Ortodoxe.

Prin decretul din 23 iunie 1721, și Sfântul Sinod a încuviințat în condițiile menționate mai sus celebrarea căsătoriilor unor prizonieri suedezi din Siberia cu femei ortodoxe. Pe 18 august al aceluiași an, această hotărâre sinodală a primit o fundamentare biblică și teologică completă într-o *Scrisoare sinodală* specială. Această scrisoare sinodală a fost folosită ca referință și ulterior, atunci când Sfântul Sinod a luat hotărâri asupra căsătoriilor mixte din provinciile anexate din Polonia și Finlanda (decretele Sfântului Sinod din 1803 și 1811). În aceste provincii însă a fost acordată o mai mare libertate afilierii confesionale a copiilor rezultați (practică aplicată un timp și în provinciile baltice). În cele din urmă, regulile cu privire la căsătoriile mixte pentru întregul Imperiu Rus au fost întărite definitiv în statutul Consistoriilor duhovnicești (1883). Exemple de căsătorii mixte au fost multe căsătorii dinastice la celebrarea cărora nu s-a cerut ca partea neortodoxă să îmbrățișeze Ortodoxia (cu excepția căsătoriilor moștenitorilor tronului Rusiei). Astfel, Cuvioasa Mare Mucenică Elisabeta prințesa era la căsătoria cu prințul Serghei Alexandrovici membră a Bisericii evanghelice luterane, și abia mai târziu și de bunăvoie a îmbrățișat Ortodoxia.

X.3. Biserica insistă asupra fidelității pe viață a soților și asupra indisolubilității căsătoriei ortodoxe bazându-se pe cuvintele Domnului Iisus Hristos: Ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă... oricine va lăsa pe femeia sa, în afară de pricină de desfrânare, și se va însura cu alta, săvârșește adulter” (Matei 19, 6-9). Divorțul este condamnat de Biserică drept păcat, pentru că produce o mare suferință spirituală soților (cel puțin unuia) și îndeosebi copiilor. Situația de azi, în care un număr însemnat de căsătorii se destramă îndeosebi printre tineri, produce o îngrijorare profundă. Situația a devenit o adevărată tragedie atât pentru persoane, cât și pentru popor.

Domnul a arătat că unicul motiv permis al divorțului este adulterul, care întinează sfințenia căsătoriei și rupe legăturile fidelității conjugale. În cazul conflictelor de cele mai diferite genuri dintre soți, Biserica vede sarcina ei pastorală în folosirea tuturor mijloacelor aflate la dispoziția sa (învățătura, rugăciunea,

participarea la Sfintele Taine) pentru salvarea integrității căsătoriei și prevenirea divorțului. Clericii sunt chemați să vorbească cu cei care doresc să se căsătorească explicându-le importanța și responsabilitatea pasului pe care urmează să-l facă.

Din nefericire, din cauza păcătoșeniei și nedesăvârșirii lor, soții se pot arăta uneori incapabili de a păstra darul harului primit prin Taina Nunții și de a menține unitatea familiei. În dorința ei de a-i mântui pe păcătoși, Biserica le dă posibilitatea îndreptării și este gata să-i primească din nou la Sfintele Taine după ce se pocăiesc.

Legile bizantine stabilite de împărați creștini și care n-au întâlnit nici o obiecție din partea Bisericii admiteau diferite motive pentru divorț. În Imperiul Rus, dizolvarea căsătoriilor încheiate pe baze legale se făcea în tribunalul bisericesc.

În 1918, în „Rezoluția sa cu privire la motivele desfacerii căsătoriei consfințite de Biserică”, Soborul local al Bisericii Ortodoxe Ruse recunoștea drept motive valide, pe lângă adulter și o nouă căsătorie din partea uneia dintre părți, motive precum căderea din Ortodoxie a unuia dintre soți, perversiunile și viciile contrare firii, impotența tăinuită înainte de căsătorie care înaintează în timpul căsătoriei sau apare ca urmare a unei automutilări intenționate, contractarea leprei sau a sifilisului, dispariția îndelungată fără veste, condamnarea la pedepse unite cu privarea de toate drepturile, atentatele la viața și la sănătatea soțului sau copiilor, incestul, bolile mintale incurabile și abandonarea cu rea intenție a unuia dintre soți. În prezent, pe această listă a motivelor desfacerii căsătoriei mai apar și îmbolnăvirea de SIDA, constatarea medicală a unui alcoolism cronic sau dependențe de droguri, sau comiterea de femeie a unui avort fără consimțământul soțului.

În scopul educației duhovnicești a celor care se căsătoresc și consolidării relațiilor conjugale, clericii sunt îndemnați să explice soților în convorbiri înainte de săvârșirea Tainei Cununii că unirea conjugală încheiată în Biserică este indisolubilă, că la divorț se poate recurge numai ca măsură extremă și numai dacă soții au comis fapte definite de Biserică drept motive pentru divorț. Acordul la desfacerea căsătoriei bisericesti nu poate fi dat de dragul unui capriciu sau pentru „confirmarea” unui divorț civil. Totuși, dacă divorțul este fapt împlinit - mai cu seamă dacă soții trăiesc separat - iar restaurarea familiei nu mai e socotită posibilă, cu consimțământul păstorului poate fi îngăduit divorțul bisericesc. **Biserica nu încurajează în nici un fel a doua căsătorie. Cu toate acestea, potrivit legii canonice, după un divorț bisericesc legal este îngăduită căsătoria a doua a soțului nevinovat. Persoanelor a căror primă căsătorie s-a desfășurat din vina lor le este îngăduită a doua căsătorie cu condiția pocăinței și împlinirii epitimii în conformitate cu canoanele.** Potrivit regulilor Sfântului Vasile cel Mare, în cazurile excepționale în care este îngăduită cea de a treia căsătorie, durata epitimiilor se mărește.

În Rezoluția sa din 28 decembrie 1998, Sfântul Sinod al Bisericii Ruse a condamnat acțiunile acelor duhovnici care „interzic fiilor lor duhovnicești să încheie o a doua căsătorie pe motiv că a doua căsătorie ar fi condamnată de Biserică, sau care interzic cuplurilor căsătorite să divorțeze dacă viața lor familială a devenit imposibilă”. Totodată, Sfântul Sinod a hotărât ca „păstorilor să li se reamintească că, în atitudinea sa față de căsătoria a doua, Biserica Ortodoxă Rusă se călăuzește după cuvintele Apostolului Pavel: «Te-ai legat cu femeie? Nu căuta dezlegare. Te-ai dezlegat de femeie? Nu căuta femeie. Dacă însă te vei însura, n-ai greșit. Și fecioara, de se va mărita, n-a greșit. Numai că unii ca aceștia vor avea suferință în trupul lor. Eu însă vă cruț pe voi. Femeia este legată

prin lege atâta vreme cât trăiește bărbatul ei. Iar dacă bărbatul ei va muri, este liberă să se mărite cu cine vrea, numai întru Domnul» (I Cor. 7, 27-28. 39)".

X.4. O apropiere interioară specială între familie și Biserică este evidentă deja din faptul că în Sfânta Scriptură Hristos vorbește despre Sine Însuși ca despre un Mire (Matei 9, 15; 25, 1-13; Luca 12, 35-36), iar Biserica este prezentată drept soția și Mireasa Lui (Efeseni 5, 24; Apocalipsa 21, 9). Clement Alexandrinul descrie familia drept o biserică a lui Dumnezeu și casă a Domnului, iar Sfântul Ioan Gură de Aur numește familia „biserică mică”. „Și voi mai spune - scrie Sfântul Părinte - despre căsătorie că este o icoană tainică a Bisericii.” Bărbatul și femeia care se iubesc, care sunt uniți prin căsătorie și tânjesc după Hristos, formează o biserică domestică. Roadele iubirii și comuniunii lor sunt copiii, nașterea și educația lor fiind, potrivit învățaturii ortodoxe, printre cele mai importante scopuri ale căsătoriei.

„Iată fiii sunt moștenirea Domnului, răsplata rodului pântecelui” (Ps. 126, 3), exclamă psalmistul. Apostolul Pavel învață despre caracterul mântuitor al nașterii de prunci (I Timotei 2, 13). Tot el îi îndemna pe părinți: „Și voi, părinților, nu întărâtați la mânie pe copiii voștri, ci creșteți-i întru învățatura și certarea Domnului” (Efeseni 6, 4). „Copiii nu sunt o simplă întâmplare; suntem responsabili de mântuirea lor... Nepăsarea față de copii este cel mai mare dintre toate păcatele pentru că duce la culmea impietății... n-avem nici o scuză dacă copiii noștri ajung niște stricați”, povățuiește Sfântul Ioan Gură de Aur. Cuviosul Efrem Sirul învață: „Fericit cel care-și crește copiii în chip plăcut lui Dumnezeu”. „Tată adevărat nu este cel care a născut copii, ci cel care i-a crescut și învățat bine”, scrie Sfântul Tihon de Zadonsk. „Părinții sunt în principal responsabili pentru educația copiilor lor și nu puteți arunca vina pentru proasta lor educație pe altcineva decât pe voi înșivă”, propovăduia Sfințitul Mucenic Vladimir, mitropolitul Kievului.

Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta ca să-ți fie bine și să trăiești ani mulți pe pământ”, spune porunca a cincia a Decalogului (Ieșire 20, 12). În Vechiul Testament, necinstirea părinților este privită drept cea mai mare crimă (Ieșirea 21, 15-17; Proverbe 20, 20; 30, 17). Noul Testament învață și el pe copii să se supună părinților cu iubire: „Copiilor, ascultați pe părinții voștri întru toate, căci aceasta este bineplăcut Domnului” (Coloseni 3, 20).

Ca biserică domestică, familia e un organism unic, ale cărui mădulare trăiesc și își clădesc relațiile pe baza legii iubirii. Experiența relațiilor familiale învață pe om să-și depășească egoismul păcătos și pune bazele unei comunități civice sănătoase. Tocmai în familie, ca într-o școală a pietății, se formează și întărește atitudinea dreaptă față de aproapele, și deci față de poporul nostru și societate ca întreg. Continuitatea vie a generațiilor, care începe în familie, se continuă în iubirea față de strămoși și patrie, în sentimentul participării la istorie. De aceea e atât de primejdioasă distrugerea legăturilor tradiționale între părinți și copii, la care, din nefericire, contribuie mult orânduirea vieții societății contemporane. Diminuarea semnificației sociale a maternității și paternității în favoarea succeselor înregistrate de bărbați și de femei în domeniul profesional duce la considerarea copiilor drept o povară ce nu este necesară, și contribuie de asemenea la creșterea înstrăinării și antagonismului dintre generații. **Rolul familiei în formarea personalității este excepțional și nici o altă instituție socială n-o poate înlocui. Distrugerea legăturilor familiale afectează în mod inevitabil dezvoltarea normală a copiilor lăsând în ei pentru toată viața o urmă lungă și într-o anumită măsură de neșters.**

Copiii abandonați de părinți au devenit un dezastru lamentabil al societății contemporane. Miile de copii abandonați care umplu orfelinatele, iar uneori se

trezesc de-a dreptul în stradă, atestă o profundă boală a societății. Dând acestor copii ajutor material și spiritual îngrijindu-se de implicarea lor în viața duhovnicească și socială, Biserica vede în același timp una din datoriile ei cele mai importante în întărirea familiei și sporirea în părinți a conștiinței chemării lor, fapt care ar exclude tragedia copiilor abandonati.

X.5. În lumea precreștină, femeia era considerată ca o ființă inferioară în comparație cu bărbatul. Biserica lui Hristos a revelat demnitatea și chemarea femeii în întreaga ei deplinătate, dându-i fundamente religioase profunde, dintre care cel mai puternic este venerarea Preacinstitei Născătoare de Dumnezeu. Potrivit învățaturii ortodoxe, Maria cea plină de har și binecuvântată între femei (Luca 1, 21) a arătat cea mai înaltă treaptă de curăție morală, desăvârșire spirituală și sfințenie pe care a putut-o atinge umanitatea și care întrece demnitatea treptelor îngerești. În persoana ei, maternitatea este sfințită și importanța principiului feminin este afirmată. Taina întrupării se săvârșește cu participarea Maicii Domnului, ceea ce face din ea o participantă la opera mântuirii și a renașterii umanității. Biserica le dă o înaltă cinstire femeilor mironosițe din Evanghelii și numeroaselor personalități de femei creștine preamărite prin faptele de eroism ale muceniei, mărturisirii și dreptății. Încă de la începuturile existenței comunității Bisericii, femeia a participat activ la edificarea ei, la viața liturgică, la misiunea, propovăduirea, educația și activitatea ei caritativă.

Dând o înaltă apreciere rolului social al femeilor și salutând egalitatea lor politică, culturală și socială cu bărbații, Biserica se opune în același timp tendințelor de diminuare a rolului femeii ca soție și mamă. Egalitatea fundamentală dintre sexe nu anulează distincția lor naturală, nici nu înseamnă identitatea chemărilor lor atât în familie, cât și în societate. Îndeosebi Biserica nu poate răstălmăci cuvintele Apostolului Pavel despre responsabilitatea specială a bărbatului, chemat să fie „cap femeii” pe care o iubește așa cum Hristos își iubește Biserica Sa, și despre chemarea femeii de a se supune bărbatului ei așa cum Biserica se supune lui Hristos (Efeseni 5, 22-23; Coloseni 3, 18). În aceste cuvinte se vorbește desigur nu despre despotismul soțului sau despre robia femeii, ci despre înțâietatea în responsabilitate, grijă și iubire. Nu trebuie uitat că toți creștinii sunt chemați să se „supună unul altuia întru frica de Dumnezeu” (Efeseni 5, 21). De aceea, „nici femeia fără bărbat, nici bărbatul fără femeie, în Domnul. Căci precum femeia este din bărbat, așa și bărbatul este prin femeie și toate sunt de la Dumnezeu” (I Cor. 11, 11-12).

Reprezentanții unor mișcări sociale tind să diminueze și uneori chiar să nege cu totul importanța căsătoriei și instituția familiei, dând o atenție principală activităților semnificative social ale femeilor, inclusiv celor incompatibile sau puțin compatibile cu natura femeii (de exemplu, munca legată de eforturi fizice grele). Se aude adeseori chemarea la o egalitate artificială a participării bărbaților și femeilor în fiecare sferă de activitate umană. Biserica însă vede chemarea femeii nu în simpla imitare a bărbatului sau în competiția cu el, ci în dezvoltarea tuturor aptitudinilor dăruite ei de Dumnezeu, inclusiv cele inerente numai naturii sale. Fără a pune accent numai pe distribuția funcțiilor sociale, antropologia creștină atribuie femeii un loc mai înalt decât îl are în reprezentările nereligioase contemporane. **Năzuința**

de a înlătura sau reduce la minimum diferențele naturale în sfera socială este străină gândirii Bisericii. Distincțiile între sexe, ca și cele sociale sau etnice, nu sunt piedici în calea mântuirii aduse de Hristos pentru toți oamenii. „Nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască pentru că voi toți una sunteți în Hristos Iisus” (Gal. 3, 28). Această afirmație soteriologică nu înseamnă însă o sărăcire artificială a diversității umane, nici nu trebuie extinsă în mod mecanicist asupra oricăror raporturi sociale.

X.6. Virtutea castității / integrității [целомудрие] propovăduită de Biserică este fundamentul unității interioare a personalității umane, care trebuie să stea în crearea unei armonii a puterilor sufletești și trupești. Desfrâul distruge în mod inevitabil armonia și integritatea vieții omului, vătămând grav sănătatea sa spirituală. Destrăbălarea slăbește vederea duhovnicească și înăsprește inima, făcând-o incapabilă de adevărata iubire. **Pentru desfrânat, fericirea unei vieți familiale este de neatins. În acest fel, păcatul împotriva castității atrage după el consecințe sociale, negative.** În condițiile crizei spirituale a societății, mijloacele de informare în masă și produsele așa-zisei culturi de masă devin uneori instrumente de corupere morală, proslăvind destrăbălarea sexuală, posibilitatea tuturor opțiunilor sexuale și alte patimi păcătoase. **Pornografia, care este o exploatare a instinctelor sexuale în scopuri comerciale, politice sau ideologice, contribuie la suprimarea principiilor morale și spirituale, reducându-l pe om la starea unui animal călăuzit numai de instincte.**

Propaganda viciului este deosebit de dăunătoare pentru sufletele încă neîntărite ale copiilor și tinerilor. Prin cărți, filme și alte produse video, precum și prin mass-media și unele programe educaționale, adolescenților le este adeseori insuflată și propagată o idee extrem de umilitoare pentru demnitatea umană despre relațiile sexuale, nelăsând loc pentru noțiuni precum castitate, fidelitate conjugală și iubire plină de abnegație. Relațiile intime dintre bărbat și femeie sunt nu doar expuse ca un spectacol, ofensând sentimentul natural de rușine, dar sunt prezentate ca un act de pură satisfacere trupească fără nici o legătură cu o comuniune interioară mai profundă sau cu vreo obligație morală. Biserica îi cheamă pe credincioși să conlucreze cu toate forțele sănătoase moral la lupta împotriva propagării acestor ispite diabolice care, contribuind la distrugerea familiei, subminează temeliile societății.

„Oricine se uită la femeie poftind-o a și săvârșit adulter cu ea în inima lui”, spune Domnul Iisus Hristos în Predica de pe Munte (Matei 5, 28). „Apoi pofta zămislind naște păcat, iar păcatul, o dată săvârșit, aduce moarte”, avertizează Apostolul Iacob (Iacov 1, 15). „Nici un desfrânat... nu va moșteni împărăția lui Dumnezeu” (I Cor. 9, 10). Aceste cuvinte pot fi pe deplin aplicate consumatorilor și cu atât mai mult fabricanților de produse pornografice. Aceștia din urmă intră și sub incidența acestor cuvinte ale lui Hristos: „Iar cine va sminti pe unul dintr-aceștia mici care cred în Mine, mai bine i-ar fi lui să i se atârne de gât o piatră de moară și să fie afundat în adâncul mării... vai omului acela prin care vine sminteala” (Matei 18, 6-7). „Desfrânarea este otrava care omoară sufletul... Oricine desfrânează se dezice de Hristos”, scria Sfântul Tihon de Zadonsk. Sfântul Dimitrie al Rostovului scria: „Trupul fiecărui creștin nu este al său, ci al lui Hristos, potrivit cuvintelor Scripturii: «Iar voi sunteți trup al lui Hristos și (fiecare în parte) mădulare» (I Cor. 12, 27). Și nu ți se cuvine să întinezi trupul lui Hristos prin fapte trupești și voluptoase, în afara legăturilor conjugale legiuite. Fiindcă, potrivit cuvintelor Apostolului, suntem casă a lui Hristos: «Pentru că sfânt este templul lui Dumnezeu care sunteți voi» (I Cor. 3, 17)”. Prin scrierile dascălilor și Părinților ei, cum sunt Clement Alexandrinul, Sfântul Grigorie al Nyssei și Sfântul Ioan Gură de

Aur, Biserica veche condamnă categoric reprezentațiile teatrale și scenele obscene. Sub amenințarea excomunicării, canonul 100 al Sinodului Trulan interzice „reprezentările corupătoare ale minții și care aprind înfierbântarea plăcerilor necurate”.

Trupul omenesc este creația minunată a lui Dumnezeu și este menit să devină templu al Duhului Sfânt (I Cor. 6, 19-20). **Condamnând pornografia și desfrâul, Biserica nu îndeamnă nicidecum la scârba față de trup sau față de intimitatea sexuală fiindcă relația trupească dintre bărbat și femeie este binecuvântată de Dumnezeu în căsătorie unde ea devine izvorul perpetuării neamului omenesc și exprimă iubirea castă, comuniunea deplină și „armonia între sufletele și trupurile” soților, pentru care se roagă Biserica în slujba de celebrare a Cununii. Din contră, condamnare merită transformarea acestor relații caste și cuviincioase potrivit planului lui Dumnezeu, și a însuși trupului omenesc în obiectele unei exploatare umilitoare și într-un comerț pentru obținerea de plăceri egoiste, impersonale, lipsite de iubire și degenerate. Din acest motiv, Biserica condamnă invariabil prostituția și propovăduirea așa-zisei iubiri libere, în care intimitatea fizică este cu desăvârșire ruptă de comuniunea personală și spirituală, de spiritul de sacrificiu și de responsabilitatea integrală a unuia pentru altul, care se realizează numai într-o fidelitate conjugală pe viață.**

Conștientă de necesitatea ca școala, alături de familie, să ofere copiilor și adolescenților cunoașterea despre relațiile dintre sexe și natura trupească a omului, Biserica nu poate susține acele programe de „educație sexuală”, în care relațiile premaritale (de dinainte de căsătorie) și, tot mai mult, diferitele perversiuni, sunt recunoscute ca normale. Impunerea unor astfel de programe copiilor de școală e cu totul inacceptabilă. Școala e chemată să se opună viciului care distruge integritatea personalității, să educe copiii pentru castitate și să-i pregătească pentru întemeierea de familii tari bazate pe fidelitate și curăție.

XI. Sănătatea persoanei și a poporului

XI.1. Grija față de sănătatea umană, atât spirituală, cât și trupească, a fost din totdeauna o preocupare a Bisericii. Din perspectivă ortodoxă însă, menținerea sănătății fizice detașată de sănătatea spirituală nu este o valoare necondiționată. Propovăduind prin cuvânt și faptă, Domnul Iisus Hristos a vindecat oameni, îngrijindu-se nu numai de trupurile lor, ci, înainte de toate, de sufletele lor, și, prin urmare, de integralitatea persoanei lor. Potrivit cuvântului Mântuitorului Însuși, El a vindecat „tot omul” (Ioan 7, 23). Propovăduirea Evangheliei era însoțită de vindecări ca semn al puterii Domnului de a ierta păcatele. Vindecarea a fost o parte integrantă și a evanghelizării apostolice. Biserica lui Hristos, înzestrată de Dumnezeiescul ei întemeietor cu toată plinătatea darurilor Duhului Sfânt, a fost dintru început o comunitate tămăduitoare, și la fel și azi, în ritualul Spovedaniei ea aduce aminte copiilor ei că au intrat ca într-o infirmerie pentru a ieși vindecați.

Atitudinea biblică față de medicină este exprimată în modul cel mai deplin în *Cartea lui Isus, fiul lui Sirah*: „Cinstește pe doctor cu cinstea care i se cuvine, că și pe el l-a făcut Domnul. Că de la Cel Preaînalt este leacul și de la rege va lua dar... Domnul a zidit din pământ leacurile, și omul înțelept nu se va scârbi de ele... Și El a dat oamenilor știință ca să Se mărească întru leacurile Sale cele minunate. Cu acestea tămăduiește și ridică durerea: spițerul cu acestea va face alifiile. Nu este

sfârșit lucrurilor Domnului și pace de la El este peste fața pământului. Fiule! În boala ta nu fi nebăgător de seamă; ci te roagă Domnului și El te va tămădui. Depărtează păcatul și întinde mâinile spre faptele drepte și de tot păcatul curățește inima ta... Și doctorului fă-i loc, că și pe el l-a făcut Domnul, și să nu se depărteze de la tine, că și de el ai trebuință. Că este vreme când și în mâinile lui este miros de bună mireasmă. Că și el se va ruga Domnului ca să dea odihnă și sănătate spre viață” (Sirah 38, 1-2, 4, 6-10, 12-14). Cei mai buni reprezentanți ai medicinei antice, numărați în rândul sfinților, au arătat un tip special de sfințenie – sfințenia doctorilor fără de arginți și a făcătorilor de minuni. Ei sunt preamăriți nu numai pentru că adeseori și-au sfârșit viața mucenicește, ci și pentru că au acceptat vocația medicală ca datorie a milei creștine.

Biserica Ortodoxă a tratat întotdeauna activitatea medicală cu mult respect, pentru că la baza ei stă slujirea de iubire îndreptată spre înlăturarea și alinarea suferinței omenești. Restaurarea naturii omenești deformate de boală se prezintă ca o împlinire a planului lui Dumnezeu pentru om. „Însuși Dumnezeuul păcii să vă sfințească pe voi desăvârșit și întreg duhul vostru, și sufletul, și trupul să se păzească, fără de prihană întru venirea Domnului nostru Iisus Hristos” (I Tesaloniceni 5, 23). **Trupul, eliberat de robia patimilor păcătoase și de consecința lor: boala, trebuie să slujească sufletului, iar puterile și aptitudinile sufletești transfigurate de harul Duhului Sfânt trebuie să năzuiască spre țelul și menirea ultimă a omului – îndumnezeirea. Orice vindecare adevărată e chemată să se împărtășească de acea minune a vindecării săvârșite în Biserica lui Hristos.** În același timp, este neapărat necesar să distingem între puterea vindecătoare a harului Duhului Sfânt, dat în credința în Unul Domn Iisus Hristos prin împărtășirea de Tainele Bisericii, de invocații, incantații și alte acțiuni și superstiții magice.

Multe boli sunt încă incurabile și devin cauze de suferință și moarte. În fața unor astfel de boli, creștinul ortodox e chemat să se sprijine pe voința atotbună a lui Dumnezeu, amintindu-și că sensul existenței nu se mărginește la viața pământească, care este în esență o pregătire pentru veșnicie. Suferința este o consecință nu numai a păcatelor personale, ci și a degenerării și mărginirii naturii umane, și de aceea trebuie îndurată cu răbdare și nădejde. Domnul a primit de bunăvoie suferința pentru mântuirea neamului omenesc: „Și prin rănilor Lui noi toți ne-am vindecat” (Isaia 53, 5). Aceasta înseamnă că lui Dumnezeu i-a plăcut să facă din suferință un mijloc de mântuire și curățire, care poate fi eficient pentru oricine o rabdă cu smerenie și încredere în voia atotbună a lui Dumnezeu. Potrivit Sfântului Ioan Gură de Aur, „cine a învățat să mulțumească lui Dumnezeu pentru bolile sale acela nu este departe de sfințenie”. Aceasta nu înseamnă că doctorul sau bolnavul nu trebuie să lupte cu boala. **Dar atunci când mijloacele omenești s-au epuizat, creștinul trebuie să-și aducă aminte că puterea lui Dumnezeu se desăvârșește în slăbiciune (II Cor. 12, 9) și că în înseși adâncurile suferinței poate întâlni pe Hristos Care a luat asupra-Și neputințele și durerile noastre (Isaia 53, 4).**

XI.2. Biserica îi cheamă atât pe păstori, cât și pe fiii ei să dea mărturie creștină lucrătorilor în domeniul sănătății. Este foarte important ca profesorii și studenții la medicină să fie inițiați în fundamentele învățaturii de credință ortodoxe și ale eticii biomedicale de orientare ortodoxă (vezi și XII). Activitatea Bisericii îndreptată spre propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu și în dăruirea harului Duhului Sfânt celor aflați în suferință și celor care se îngrijesc de aceștia

alcătuiește esența purtării de grijă de suflete în sfera menținerii sănătății. Un loc principal în aceasta îl ocupă **împărtășirea cu Tainele mântuitoare, crearea în clinici a unei atmosfere de rugăciune și acordarea pacienților acestora a unui ajutor diversificat și binefăcător.** Misiunea Bisericii în domeniul medical este o datorie nu numai pentru clerici, ci și pentru laicii ortodocși care lucrează în domeniul sănătății, care sunt chemați să creeze toate condițiile pentru ca bolnavii să se bucure fie direct, fie indirect de mângâiere religioasă. Medicul credincios trebuie să înțeleagă că omul care are nevoie de ajutorul său se așteaptă de la el nu numai la un tratament corespunzător, ci și la un sprijin spiritual, mai ales atunci când medicul e adeptul unei viziuni despre lume în care se descoperă taina suferinței și a morții. **Datoria fiecărui lucrător ortodox în domeniul sănătății e de a fi pentru pacient samarineanul milostiv din parabola evanghelică (Luca 10, 29 sq.).**

Biserica binecuvântează frățiile ortodoxe și surorile de caritate ortodoxe care au ascultarea în clinici și în alte instituții de sănătate și care contribuie la crearea de biserici în spitale, precum și de spitale bisericești și mănăstirești, astfel încât ajutorul medical să se împletească în fiecare stadiu al tratamentului cu grija pastorală. Biserica îi cheamă pe laici să dea bolnavilor tot ajutorul care stă în puterea lor și care să ușureze suferința omenească cu iubire și grijă afectuoasă.

XI.3. Pentru Biserică, problema sănătății persoanei și a poporului nu este exterioară și pur socială, fiindcă are o legătură directă cu misiunea ei într-o lume răvășită de păcat și de neputințe. **Biserica este chemată să conlucreze, alături de structurile de Stat și cercurile interesate ale societății, la elaborarea unei concepții despre sănătatea națională în care fiecare om să-și poată realiza dreptul său la sănătate spirituală, fizică și psihică și la bunăstare socială în condițiile maximei speranțe de viață.**

Relațiile dintre doctor și pacient trebuie să se clădească pe respectul integrității, al alegerii libere și al demnității persoanei. Manipularea omului nu este admisibilă nici chiar în cele mai bune scopuri. Biserica nu poate decât să salute dezvoltarea dialogului între medic și pacient care are loc în medicina contemporană. Fără îndoială, această abordare își are rădăcinile în tradiția creștină, deși există ispita reducerii lui la nivelul unei relații pur contractuale. Totodată, trebuie să admitem că modelul tradițional „paternalist” al relațiilor dintre medic și pacient, criticat, pe drept, datorită frecventelor încercări de justificare a arbitrarului medicului, poate fi și o abordare autentic paternă a pacientului, în funcție de fizionomia morală a medicului.

Fără a acorda vreo preferință vreunui model organizat de asistență medicală, Biserica e de părere că această asistență trebuie să aibă maximum de eficiență și accesibilitate pentru toți membrii societății, indiferent de posibilitățile lor financiare și de statutul social, în numărul acestora fiind inclusă și repartizarea resurselor medicale limitate. Pentru ca o astfel de repartizare să fie autentic echitabilă, criteriul „nevoilor fundamentale” trebuie să predomină asupra criteriului „relațiilor de piață”. Medicul nu trebuie să lege gradul responsabilității sale pentru acordarea asistenței medicale exclusiv de retribuția financiară și de mărimea ei, transformându-și profesia într-o sursă de îmbogățire. În același timp, plata

demnă a muncii lucrătorilor din domeniul sănătății reprezintă o sarcină importantă a societății și a Statului.

Recunoscând repercusiunile potențial benefice ale faptului că medicina e tot mai mult orientată în direcția prognozei și profilaxiei, și salutând concepția integrală despre sănătate și boală, Biserica avertizează cu privire la încercările de absolutizare a uneia sau alteia din teoriile medicale, reamintind importanța menținerii priorităților spirituale în viața omenească. Plecând de la experiența sa multiseculară, Biserica avertizează și asupra pericolului introducerii sub pretextul unei „medicini alternative” a practicilor magice și oculte, care înrobesc voința și conștiința oamenilor acțiunii puterilor demonice. Fiecare om trebuie să aibă dreptul și posibilitatea reală de a nu accepta exercitarea asupra organismului său a unor metode care contravin convingerilor sale religioase.

Biserica reamintește faptul că sănătatea trupească nu este suficientă în sine, întrucât ea este doar una din laturile existenței umane integrale. Trebuie admis însă că pentru menținerea sănătății persoanei și poporului este foarte importantă luarea unor măsuri preventive și crearea unor condiții reale pentru cultura fizică și sport. În sporturi competiția este naturală. Totuși, comercializarea lui extremă și cultul mândriei legată de aceasta, manipularea dopajelor ruinătoare pentru sănătate și tot mai multele concursuri în timpul cărora se ajunge deliberat la mutilări grave nu pot fi acceptate.

XI.4. Biserica Ortodoxă Rusă e nevoită să constate cu profundă îngrijorare că poporul pe care-l păstorea în mod tradițional a ajuns astăzi într-o stare de criză demografică. Rata nașterilor și media duratei de viață au scăzut dramatic, iar numărul populației se diminuează încontinuu. Viața este amenințată de epidemii, de creșterea bolilor cardiovasculare, psihice, venerice și de alt gen, de dependența de droguri și de alcoolism. S-au înmulțit bolile copiilor, inclusiv oligofrenia. Problemele demografice duc la deformări ale structurilor sociale și la diminuarea potențialului creator al oamenilor devenind una din cauzele slăbirii familiilor. Cauzele principale ale depopulării și stării critice a sănătății popoarelor din secolul XX sunt războaiele, revoluțiile, foametea și represiunea în masă, ca urmare a cărora, la sfârșitul secolului, criza societății s-a agravat.

Problemele demografice au fost în atenția continuă a Bisericii. Ea este chemată să urmărească îndeaproape procesele legislative și administrative pentru a preveni luarea de decizii care să agraveze situația. Este neapărat necesară ducerea unui dialog continuu cu puterea de Stat și cu mijloacele de informare în masă pentru explicarea poziției Bisericii în problemele de politică demografică și de menținere a sănătății. Lupta împotriva depopulării trebuie inclusă în sprijinirea efectivă a cercetărilor medicale și programelor sociale pentru protecția mamei și a copilului, a embrionului și a nou-născuților. Statul este chemat să sprijine cu toate mijloacele nașterea și educația cuvenită a copiilor.

XI.5. Biserica înțelege afecțiunile psihice ca una din manifestările degradării generale a naturii umane de către păcat. Demarcând în structura personalității planurile duhovnicesc, sufletesc și trupesc, Sfinții Părinți disting între bolile care provin „de la natură” și neputințele produse de acțiunile demonice sau apărute ca

urmare a patimilor omenеști înrobitoare. Potrivit acestei distincții, e la fel de incorectă reducerea bolilor psihice la manifestări obsesive – concepție care implică recurgerea neîntemeiată la exorcizări ale duhurilor rele –, ca și încercarea de a trata toate dereglările psihice exclusiv prin mijloace clinice. Mult mai rodnică în psihoterapie este împletirea între asistența pastorală și medicală cu delimitarea sferelor de competență ale doctorului și ale preotului.

Nici o maladie psihică nu diminuează demnitatea omului. Biserica dă mărturie că o persoană bolnavă psihic este și ea purtătoare a chipului lui Dumnezeu, rămânând fratele nostru care are nevoie de ajutor și compasiune. Sunt inadmisibile din punct de vedere moral abordările psihoterapeutice bazate pe reprimarea personalității bolnavului și umilirea demnității lui. Metodele oculte de acțiune asupra psihicului, deghizate uneori în psihoterapie științifică, sunt categoric inacceptabile pentru Ortodoxie. În unele cazuri, tratarea bolnavilor psihic necesită atât izolare, cât și alte forme de constrângere. **Totuși, în alegerea formei de intervenție medicală, trebuie plecat de la principiul celei mai mici restrângeri a libertății pacientului.**

XI.6. În Biblie se spune că „vinul veselește inima omului” (Ps. 104, 15) și că e „folositor întocmai ca apa de-l vei bea cu măsură” (Sirah 31, 31). Dar atât în Sfânta Scriptură, cât și în scrierile Sfinților Părinți întâlnim adeseori o **condamnare violentă a viciului beției** care, începând pe neștiute, duce la o mulțime de alte păcate ruinătoare. Foarte adeseori băutura duce la destrămarea familiilor, producând nenumărate suferințe atât victimelor acestei neputințe păcătoase, cât și oamenilor din apropierea lor, îndeosebi copiilor.

„Beția este o dușmănie împotriva lui Dumnezeu... Beția e un demon atras de bunăvoie... Beția îndepărtează Duhul Sfânt”, scrie Sfântul Vasile cel Mare. „Beția este rădăcina tuturor relelor... Bețivul este un cadavru viu... Beția poate sluji în sine drept înlocuitorul oricărei pedepse, ea umple sufletul de tulburare și mintea de întuneric, făcându-l pe bețiv rob, supunându-l la nenumărate boli, interne și externe... Beția este o fiară cu multe chipuri și cu multe capete... Aici dă naștere la desfrânare, dincolo la mânia, aici la tâmpirea minții și a inimii, dincolo la dragoste necurată... Nimeni nu-și înrobește voia rea diavolului cât face bețivul”, afirmă Sfântul Ioan Gură de Aur. „Bețivul este în stare de orice rău și e expus oricărei ispite... Beția îi face pe cei înrobiți ei neînstare de nimic”, mărturisește și Sfântul Tihon de Zadonsk.

Și mai ruinătoare este dependența de droguri, în continuă creștere – patimă care face omul înrobit ei extrem de vulnerabil la acțiunea puterilor întunericului. Această cumplită neputință înghite an de an tot mai mulți oameni, secerând o mulțime de vieți. Faptul că cei mai predispuși la droguri sunt tinerii face din acest flagel o amenințare deosebită la adresa societății. Interesele egoiste ale afacerilor cu droguri susțin promovarea îndeosebi printre tineri a unei pseudo-culturi a „drogurilor”. Aceasta impune unor oameni imaturi stereotipuri comportamentale care prezintă folosirea drogurilor drept o calitate „normală”, ba chiar indispensabilă a relațiilor umane.

Principalul motiv al evadării multor contemporani într-un tărâm al iluziilor alcoolice sau narcotice este vidul spiritual, pierderea sensului vieții și întunecarea orientărilor morale. Dependența de droguri și alcoolismul sunt manifestări ale unei maladii spirituale nu numai a individului izolat, ci și a întregii societăți. Aceasta este răsplata pentru ideologia consumului, pentru cultul prosperității materiale, pentru lipsa spiritualității și pierderea idealurilor autentice. În

compasiunea pastorală pentru victimele alcoolismului și dependenței de droguri, Biserica le oferă sprijin duhovnicesc pentru a învinge viciul. **Fără a nega necesitatea indispensabilă a asistenței medicale în stadiile critice ale dependenței de droguri, Biserica dă o atenție deosebită prevenirii și reabilitării, care devin încă și mai eficiente atunci când acești suferinzi participă conștient la viața euharistică și comunitară.**

XII. Probleme de bioetică

XII.1. Rapida dezvoltare a tehnologiilor biomedicale, care au invadat activ viața omului contemporan de la naștere și până la moarte, și imposibilitatea de a da un răspuns la provocările acestor probleme în cadrele eticii medicale tradiționale au produs o serioasă îngrijorare a societății. Încercările oamenilor de a se pune în locul lui Dumnezeu schimbând sau „îmbunătățind” creația Lui după voia lor proprie pot aduce umanității noi poveri și suferințe. Dezvoltarea tehnologiilor biomedicale a depășit cu mult interpretarea consecințelor spiritual-morale și sociale posibile ale aplicațiilor lor necontrolate, ceea ce nu poate să nu provoace Bisericii o profundă îngrijorare. Formulându-și atitudinea față de problemele de bioetică, atât de larg dezbătute în lumea contemporană, în primul rând cele legate de acțiunea nemijlocită asupra omului, Biserica pornește de la ideile despre viață întemeiate pe Revelația dumnezeiască și pentru care aceasta e un dar prețios al lui Dumnezeu, de la libertatea inalienabilă și demnitatea asemănării cu Dumnezeu a persoanei umane chemate „la răsplata chemării de sus a lui Dumnezeu întru Hristos Iisus” (Filipeni 3, 14), la atingerea desăvârșirii Tatălui ceresc (Matei 5, 48) și la îndumnezeire, adică la părtășia firii dumnezeiești (II Petru 1, 4).

XII.2. **Încă din cele mai vechi timpuri Biserica a privit avortul (abortul) deliberat ca un păcat grav. Canoanele echivalează avortul cu omorul.** La baza acestei evaluări stă convingerea că zămisirea unei ființe umane e un dar al lui Dumnezeu, de aceea, din momentul concepției, orice intervenție asupra vieții unei viitoare persoane umane este criminală.

Psalmistul descrie dezvoltarea fătului în pântecul mamei ca pe un act creator al lui Dumnezeu: „Tu ai zidit răunchii mei, Doamne, Tu m-ai alcătuit în pântecul maicii mele. ...Nu sunt ascunse de tine oasele mele, pe care le-ai făcut într-un ascuns, nici ființa mea pe care ai urzit-o ca în cele mai de jos ale pământului. Cele nelucrate ale mele le-au cunoscut ochii Tăi” (Ps. 138, 13. 15-16). Același lucru îl mărturisește Iov în cuvintele pe care le adresează lui Dumnezeu: „Măinile Tale m-au făcut și m-au zidit și apoi Tu mă nimicești în întregime... Nu m-ai turnat oare ca pe lapte și nu m-ai închegat ca pe caș? M-ai îmbrăcat în piele și în carne, m-ai țesut din oase și din vine; apoi mi-ai dat viață și bunăvoința Ta și purtarea Ta de grijă au ținut vie suflarea mea... Tu m-ai scos din sânul mamei mele” (Iov 10, 8-12. 18). „Eu te-am alcătuit în pântec... și înainte să ieși din pântec te-am sfințit”, îi spune Domnul proorocului Ieremia. „Să nu faci avort, nici pruncucidere” - această povățuire se află între cele mai importante porunci ale lui Dumnezeu în Didahia celor Doisprezece Apostoli, unul din cele mai vechi monumente ale literaturii creștine. „Femeia care face avort este criminală și va da socoteală în fața lui Dumnezeu”, scria Athenagora, un apologet din secolul II. „Ceea ce va fi om este deja om”, afirma Tertulian la cumpăna dintre secolele II și III. „Cea care distruge intenționat fătul în pântecul ei să fie supusă pedepsei pentru omor... Cei care dau leacuri pentru avort și cei care primesc otravă pentru a ucide fătul în pântec se supun aceleiași pedepse ca și ucigașii”, se spune în canoanele 2 și 8 ale Sfântului Vasile cel Mare,

incluse în Cartea canoanelor Bisericii Ortodoxe și confirmate de canonul 91 al Sinodului VI Ecumenic. Totodată, Sfântul Vasile lămurește că gravitatea vinei nu depinde de termenul gravidității: „Nu facem nici o deosebire dacă fătul e format sau încă neformat”. Sfântul Ioan Gură de Aur îi numește pe cei ce practică avortul „mai răi decât ucigașii”.

Biserica vede larga răspândire și justificarea avortului în societatea contemporană ca pe o amenințare a viitorului umanității și un semn clar al degradării ei morale. Fidelitatea față de învățătura biblică și patristică, despre sfințenia și valoarea inestimabilă a vieții omenești încă de la începuturile ei este incompatibilă cu recunoașterea „alegerii libere” a femeii de a dispune de destinul fătului. Pe lângă aceasta, avortul este o amenințare serioasă a sănătății fizice și sufletești a mamei. Biserica a socotit întotdeauna de datoria ei să protejeze ființele umane cele mai vulnerabile și dependente, cum sunt copiii nenăscuți. Biserica Ortodoxă nu poate în nici o împrejurare să binecuvânteze avortul. Fără să le respingă pe femeile care au făcut avort, Biserica le cheamă la pocăință și depășirea consecințelor ruinătoare ale păcatului prin rugăciune și purtarea epitimiei urmată de împărtășirea cu Tainele mântuitoare. **În cazurile în care păstrarea sarcinii amenință direct viața mamei, și mai cu seamă dacă aceasta mai are și alți copii, în practica pastorală se recomandă îngăduința. Femeia care își întrerupe sarcina în această situație nu va fi oprită de la comuniunea euharistiei cu Biserica cu condiția să împlinească canonul de pocăință dat la spovedanie de preotul duhovnic.**⁶ Lupta cu avortul, la care femeile sunt nevoite uneori să recurgă ca urmare a unei sărăcii materiale sau a unor neputințe extreme cer de la Biserică și societate găsirea unor măsuri eficiente de protejare a maternității și de creare a condițiilor pentru adopția copiilor ai căror mame dintr-un motiv sau altul nu-i pot crește singure.

Responsabilitatea pentru păcatul uciderii copiilor nenăscuți o poartă, alături de mamă, și tatăl în cazul în care a consimțit la avort.⁷ Dacă o femeie a făcut avort fără acordul soțului, acest fapt poate constitui un motiv de divorț (vezi și X.3). Păcatul apasă și asupra medicului care a efectuat avortul. Biserica cheamă Statul să recunoască dreptul cadrelor medicale de a refuza efectuarea avortului din motive de conștiință. Nu poate fi socotită normală situația în care responsabilitatea juridică a doctorului pentru moartea mamei este socotită mult mai mare decât responsabilitatea pentru distrugerea fătului – situație care-i provoacă pe medici și prin ei pe pacienții lor să efectueze avorturi. Medicul trebuie să fie la maximum responsabil pentru stabilirea unui diagnostic care o poate determina pe o femeie să-și întrerupă sarcina; medicul credincios trebuie să-și armonizeze indicațiile clinice cu imperativele conștiinței sale creștine.

XII.3. Printre problemele care necesită o evaluare religios-morală este și problema contracepției. Unele din mijloacele contraceptive au efect abortiv, întrerupând în mod artificial viața embrionului în primele stadii ale vieții sale,

⁶ În acest caz se preferă un rău mai mic care este totuși păcat, dar el trebuie tratat în acest caz cu totul diferit de către duhovnic. O remarcă care se impune însă aici este faptul că mulți medici astăzi, mai mult sau mai puțin intenționat, recomandă avortul spunând că viața mamei este în pericol; în realitate cazurile de felul acesta sunt destul de puține și trebuie făcute investigații medicale bune pentru a nu da greș. Același lucru este valabil și cu nașterea prin cezariană care astăzi se practică foarte des. De multe ori, în mod intenționat, mamele după astfel de nașteri prin cezariană sunt făcute să nu mai nască (chiar fără știrea sau consimțământul lor). Nu vrem să încriminăm nimănui acest lucru, dar poate fi vorba de o politică organizată și dirijată de cineva din afară. Relația familiei și mai ales a mamei cu duhovnicul poate ajuta foarte mult familia și acest lucru trebuie căutat și valorificat de preoții înșiși.

⁷ Desigur, în acest caz și soțul trebuie să spovedească acest păcat și să primească epitimie.

de aceea, în cazul folosirii acestora se aplică aceleași judecăți ca și în cazul avortului. Altele însă, care nu implică întreruperea unei vieți deja concepute, nu pot fi puse pe aceeași treaptă cu avortul. Definindu-și atitudinea lor față de mijloacele contraceptive neabortive, soții creștini trebuie să-și aducă aminte că perpetuarea neamului omenesc este unul din scopurile fundamentale ale uniunii conjugale instituite de Dumnezeu (vezi și X.4). Refuzul deliberat al nașterii de prunci din motive pur egoiste e un semn al desconsiderării căsătoriei și este fără îndoială un păcat.

Totodată, soții sunt responsabili înaintea lui Dumnezeu pentru educația atotcuprinzătoare a copiilor lor. **Una din căile realizării unei atitudini responsabile față de nașterea lor este abținerea pentru un timp de la relațiile sexuale.** Totuși, soții creștini trebuie să-și aducă aminte cuvintele Sfântului Pavel: „Să nu vă lipsiți unul de altul decât cu bună învoială pentru un timp, ca să vă îndeletniciți cu postul și cu rugăciunea și iarăși să fiți împreună ca să nu vă ispitească satana din pricina neînfrânării voastre” (I Cor. 7, 5). Este evident că în acest domeniu decizia soților trebuie luată de comun acord, la sfatul duhovnicului lor. Iar acesta din urmă trebuie să fie cu luare-aminte, cu înțelepciune pastorală la condițiile concrete de viață ale cuplului, la vârsta, sănătatea, gradul maturității lor spirituale și la multe alte împrejurări, făcând o distincție între cei care pot ține cele mai înalte exigențe ale înfrânării și cei cărora nu le este dat (Matei 19, 11) **acest lucru, îngrijindu-se înainte de toate de păstrarea și întărirea familiei.**⁸

În rezoluția sa din 28 decembrie 1998, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse își istruia clericii duhovnici cu privire la faptul că „este inadmisibilă constrângerea sau îndemnarea turmei... la refuzul vieții conjugale în căsătorie” și aducea aminte păstoriților nevoia de „a arăta o castitate și o înțelepciune pastorală deosebite în discuțiile cu păstoriții lor pe chestiuni legate de anumite teme sau aspecte ale vieții lor de familie”.

XII.4. Aplicarea noilor metode biomedicale face posibilă în multe cazuri învingerea infirmității infertilității. În același timp însă, intervenția crescândă a tehnologiei în procesul zămisirii vieții omenești este o amenințare pentru integritatea spirituală și sănătatea fizică a persoanei. O amenințare planează și asupra relațiilor dintre oameni pe baza cărora societatea s-a edificat încă de la începuturi. **De dezvoltarea sus-menționatei tehnologii se leagă și propagarea ideologiei așa-numitelor drepturi reproductive,** larg răspândite astăzi atât la nivel național, cât și internațional. Acest sistem ideologic dă prioritate realizării sexuale și sociale a persoanei asupra grijii pentru viitorul copilului, pentru sănătatea spirituală și fizică a societății și pentru stabilitatea ei morală. În lume crește în intensitate o atitudine față de viața umană ca produs care poate fi ales în acord cu înclinațiile proprii și de care se poate dispune la fel ca și de valorile materiale.

⁸ Acest subcapitol este tratat foarte pe scurt, deși este de o importanță și actualitate majoră. Anume în această problemă rolul duhovnicului trebuie să fie foarte hotărâtor. Nașterea unui copil este și trebuie să fie un act liber din partea părinților, dar în același timp, această taină dumnezeiască a nașterii unui om, este în primul rând un act voit de Dumnezeu și el nu trebuie împiedicat în nici un fel de către om. Așa zisa „planificare a familiei” presupune în mod implicit folosirea unei anumite metode de contracepție și tocmai de aceea este văzută de Biserică ca un act antiuman, un genocid universal. Cel mai des metodele de contracepție sunt folosite de bărbați și femei care duc, pe lângă viața de familie și o viață extraconjugală. Deci, de multe ori, contracepția este în strânsă legătură cu adulterul. Biserica nu condamnă aici acest fel de contracepție care este prea evident și care e în legătură cu un alt păcat foarte mare, ci anume contracepția făcută în cadrul familiei care denaturează sensul însuși al căsătoriei.

În rugăciunile la celebrare Cununii, Biserica Ortodoxă își exprimă credința că nașterea de prunci este un rod dorit al căsătoriei legitime, dar în același timp nu este singurul ei scop. Alături de „roada pântecelui spre folos”, Biserica cere pentru soți și darul unei iubiri răbdătoare, al castității și al „armoniei sufletelor și a trupurilor”. De aceea, **Biserica nu poate socoti justificate moral căile care duc la nașterea de prunci dar nu sunt în acord cu planul Creatorului vieții. Dacă unul dintre soți este steril și metodele terapeutice și chirurgicale de tratament al infertilității nu-i ajută, soții trebuie să accepte cu smerenie lipsa copiilor ca o chemare specială în viață. În asemenea cazuri, recomandările pastorale trebuie să ia în considerare posibilitatea adoptării unui copil cu acordul unanim al soților. Între mijloacele admisibile de asistență medicală poate fi și inseminarea artificială cu celulele seminale ale soțului, întrucât nu violează integritatea uniunii conjugale și nu diferă în mod principial de concepția naturală și are loc în contextul relațiilor conjugale.**

Dar manipulările legate de donarea de celule germinative violează integritatea persoanei și exclusivitatea relațiilor conjugale permițând amestecul a unei a treia părți. În plus, această practică încurajează o paternitate și o maternitate iresponsabil vădit libere de orice obligații față de cei care sunt „carne din carnea” unor donatori anonimi. Folosirea de material donat subminează bazele relațiilor familiale, fiindcă presupune că un copil are, pe lângă părinții „sociali”, așa-numiți părinți biologici. **„Maternitatea surogat”,** adică purtarea ovulului fertilizat de o femeie care, după naștere restituie copilul „clienților”, **este antinaturală și inadmisibilă moral** chiar și în cazurile în care este realizată pe baze necomerciale. Această metodă presupune distrugerea profundei intimități emoționale și spirituale ce se stabilește între mamă și copil în timpul sarcinii. „Maternitatea surogat” traumatizează atât femeia purtătoare, ale cărei sentimente materne sunt încălcate, cât și copilul care poate trăi, drept urmare, o criză de identitate. **Din punct de vedere ortodox sunt inadmisibile moral toate genurile de fertilizare extracorporală, inclusiv producerea, conservarea și distrugerea deliberată a embrionilor „excedentari”.** Tocmai pe recunoașterea demnității umane chiar și a embrionului se bazează judecata Bisericii și în evaluarea morală a avortului (vezi și XII.2).

Inseminarea unei femei necăsătorite cu celule seminale donate sau realizarea „drepturilor reproductive” ale bărbaților singuri și ale persoanelor cu o așa-zisă orientare sexuală non-standard îl privează pe viitorul copil de dreptul de a avea o mamă și un tată. Folosirea metodelor reproductive în afara contextului familiei binecuvântate de Dumnezeu a devenit o formă de luptă cu Dumnezeu purtată sub pretextul protejării autonomiei omului și a unei libertăți individuale prost înțelese.

XII.5. O parte însemnată din totalitatea neputințelor omenești o constituie afecțiunile ereditare. Dezvoltarea metodelor medicalo-genetice de diagnosticare și tratament pot contribui la prevenirea acestor afecțiuni și la ușurarea suferinței multor oameni. Este important să ne amintim însă că anomaliile genetice urmează adeseori disprețului principiilor morale și unui mod de viață vicios care are drept rezultat și suferința a urmașilor. Degenerarea păcătoasă a naturii omenești este biruită prin eforturi spirituale; dacă însă viciul pune stăpânire tot mai mult pe viață din generație în generație, atunci se adevăresc cuvintele Sfintei Scripturi: „Căci

generația celui nedrept are un sfârșit groaznic” (Solomon 3, 19). Și invers: „Fericit bărbatul care se teme de Domnul; întru poruncile Lui va voi foarte. Puternică pe pământ va fi seminția Lui; neamul dreptilor se va binecuvânta” (Ps. 112, 1-2). În acest fel, cercetarea din domeniul genetic confirmă doar legile spirituale descoperite umanității cu multe secole în urmă prin cuvântul lui Dumnezeu.

Atrăgând oamenilor atenția asupra cauzelor morale ale infirmităților, Biserica salută totodată eforturile medicilor îndreptate spre vindecarea afecțiunilor ereditare. Scopul intervențiilor genetice nu trebuie să fie însă „perfecționarea” artificială a speciei umane sau intervenția în planul lui Dumnezeu cu privire la om. De aceea, terapia genetică se poate realiza numai cu consimțământul pacientului sau al reprezentanților săi legali și exclusiv după indicații medicale. Terapia genetică a celulelor seminale este extrem de periculoasă, fiindcă e legată de o schimbare a genomului (setul particularităților ereditare) în șirul generațiilor, care poate duce la consecințe imprevizibile sub forma unor mutații noi și la o răsturnare a echilibrului dintre comunitatea umană și mediul înconjurător.

Progresul realizat în descifrarea codului genetic creează condiții prealabile reale pentru o **testare genetică pe scară largă** cu scopul descoperirii informației despre unicitatea naturală a fiecărui om și a predispoziției lui față de anumite maladii. Cu condiția ca informația obținută să fie folosită în mod rațional, **crearea unui „buletin de identitate genetic”** ar putea ajuta la rectificarea din timp a evoluției anumitor boli la care este predispus fiecare om concret. Există însă pericolul real ca informația genetică să fie folosită abuziv, ca urmare putând apărea diverse forme de discriminare. Pe lângă aceasta, deținerea de informații cu privire la predispoziția genetică spre boli grave poate deveni o povară spirituală care depășește puterile omului. De aceea, **identificarea și testarea genetică pot fi realizate numai pe baza respectului libertății persoanei.**

Un caracter ambiguu îl au și metodele diagnosticării prenatale (de dinainte de naștere) care fac posibilă determinarea unor afecțiuni genetice în stadiile timpurii ale dezvoltării intrauterine. **Unele din aceste metode pot reprezenta o amenințare la adresa vieții și integrității embrionului sau a fătului testat.** Depistarea unei maladii genetice grave incurabile devine un pretext pentru întreruperea vieții concepute; au existat unele cazuri în care s-au exercitat presiuni asupra părinților în acest sens. **Diagnosticările prenatale pot fi considerate justificate moral numai dacă scopul lor este tratarea unei maladii depistate într-un stadiu cât mai incipient posibil și pregătirea părinților pentru o îngrijire specială a unui copil bolnav.** Fiecare om are dreptul la viață, iubire și îngrijire, indiferent de boala de care ar suferi. Potrivit Sfintei Scripturi, Dumnezeu Însuși este „Dumnezeul celor suferinzi” (Iudita 9, 11). Apostolul Pavel ne învață „să-i sprijinim pe cei slabi” (Fapte 20, 35; I Tesaloniceni 5, 14); comparând Biserica cu trupului omenesc, el arată că „mădularele care par a fi mai slabe sunt mai trebuincioase”, iar cele mai puțin desăvârșite au nevoie de „mai multă cinste” (I Cor. 12, 22-24). Este absolut inadmisibilă folosirea metodelor de diagnosticare prenatală în scopul alegerii de către părinți a sexului dorit pentru viitorul copil.

XII.6. Realizarea de către savanți a clonării (realizarea de copii genetice) unor animale ridică chestiunea permisivității și consecințelor posibile ale **clonării**

omului. Realizarea acestei idei, împotriva căreia protestează o mulțime de oameni, poate deveni ruinătoare pentru societate. Clonarea deschide într-un grad mai mare decât unele tehnologii reproductive posibilitatea manipulării componentei genetice a personalității și contribuie la o și mai mare depreciere a acesteia. Omul n-are dreptul să-și asume rolul de creator al unor ființe asemenea lui sau să aleagă prototipuri genetice pentru ele, determinându-le astfel în mod arbitrar caracteristicile personale. **Ideea clonării este neîndoielnic o provocare la adresa înseși naturii omului și a chipului lui Dumnezeu așezat în el, din care fac parte integrantă libertatea și unicitatea personalității.** „Crearea în masă” de oameni cu parametri dați, poate părea un lucru de dorit numai adeptilor unor ideologii totalitare.

Clonarea omului poate schimba bazele naturale ale nașterii de prunci, rudenia de sânge, maternitatea și paternitatea. Un copil poate deveni sora mamei sale, fratele tatălui său sau fiica bunicului său. Extrem de periculoase sunt și urmările psihologice ale clonării. Omul venit pe lume ca rezultat al unei astfel de proceduri se poate simți nu ca o persoană independentă, ci numai ca „o copie” a cuiva aflat în viață sau care nu mai este în viață. Trebuie ținut seama și de faptul că din experimentele de clonare umană vor rezulta inevitabil ca „produse secundare” un mare număr de vieți neviabile și, foarte probabil, nașterea unei mari cantități de descendenți neviabili. **În același timp, clonarea unor celule și țesuturi organice izolate nu este o violare a demnității persoanei și în unele cazuri s-a dovedit a fi de folos în practica biologică și medicală.**

XII.7. Transplantologia (teoria și practica transplantării de organe și țesuturi) contemporană face posibilă ajutorarea efectivă a multor bolnavi care odinioară erau sortiți unei morți timpurii sau unor grave invalidități. În același timp, o dată cu creșterea nevoii de organe, dezvoltarea acestui domeniu al medicinei dă naștere unor probleme de natură etică și poate constitui o amenințare pentru societate. Astfel, propaganda fără scrupule a donării și comercializarea transplanturilor creează toate condițiile unui comerț cu părți ale trupului omenesc, amenințând viața și sănătatea oamenilor. **Biserica socotește că organele omului nu pot fi privite drept obiecte de vânzare-cumpărare. Transplanturile de organe de la donatorii vii se poate întemeia numai pe sacrificiul de bunăvoie al cuiva de dragul salvării vieții altuia. În acest caz, acordul la explant (prelevarea unui organ) este o manifestare a iubirii și compasiunii. Potențialul donator trebuie să fie însă pe deplin informat despre consecințele posibile ale explantului organelor sale pentru propria lui sănătate. Explantul care constituie o amenințare directă a vieții donatorului este inadmisibil moral.** Practica cea mai comună este cea a prelevării de organe de la oameni imediat după moartea acestora. În aceste cazuri, trebuie exclusă orice incertitudine cu privire la determinarea momentului morții. **Este inacceptabilă scurtarea vieții unui om prin refuzul procedurii de resuscitare în scopul prelungirii vieții altcuiva.**

Pe baza Revelației dumnezeiești, Biserica își mărturisește credința în învierea trupească a morților (Isaia 26, 19; Rom. 8, 11; I Cor. 15, 42-44. 52-54; Filipeni 3, 21). În slujba înmormântării creștine, Biserica își exprimă cinstirea cuvenită trupului omului decedat. Donarea postumă de organe și țesuturi poate fi însă o manifestare

a unei iubiri care se întinde și dincolo de moarte. O astfel de donare sau dorință nu poate fi considerată o obligație a omului. De aceea, condiția legalității și admisibilității etice a explantului este acordul de bunăvoie al donatorului încă din timpul vieții sale. În cazul în care medicii nu cunosc manifestarea dorinței unui potențial donator, ei trebuie să afle voința unui om muribund sau mort adresându-se neapărat rudelor lui. Așa-zisul acord prezumtiv (închipuit sau probabil) al unui donator potențial la prelevarea organelor și țesuturilor trupului său, în vigoare în legislația unor țări, este considerat de către Biserică drept o încălcare inadmisibilă a libertății omului.

Organele și țesuturile donatorului sunt asimilate de omul (receptorul) care le primește și intră în sfera unității sale sufletesc-trupești personale. De aceea, **transplantul care amenință identitatea primitorului, afectându-i unicitatea ca persoană și reprezentant al speciei, nu poate fi justificat moral** în nici o împrejurare. Este deosebit de important ca, în rezolvarea problemelor pe care le implică transplantul de țesuturi și organe vii, să nu fie uitată această condiție.

Biserica consideră absolut inadmisibilă folosirea așa-numitelor metode de terapie fetală la baza căreia stă prevalarea și valorificarea de țesuturi și organe ale unor oameni sănătoși avortați în diferite faze ale dezvoltării lor ca fetuși pentru încercări de a trata diverse maladii și a „întineri” organismul. Condamnând avortul ca păcat de moarte, Biserica nu-i poate găsi o justificare nici chiar în cazul în care de pe urma suprimării unei vieți umane concepute cineva ar avea un folos pentru sănătate. Contribuind în mod inevitabil la o mai largă răspândire și comercializare a avortului, această practică (chiar dacă eficiența sa încă ipotetică ar putea fi demonstrată științific) oferă un exemplu de imoralitate revoltătoare și poartă un caracter criminal.

XII.8. Practica prelevării de organe omenești necesare pentru transplant și dezvoltarea reanimării și terapiei intensive ridică problema constatării exacte a momentului morții. Odinioară, criteriul era încetarea ireversibilă a respirației și a circulației sanguine. Datorită perfecționării tehnologiilor de reanimare, aceste funcții vitale pot fi însă întreținute artificial multă vreme. Actul morții se transformă astfel într-un proces terminal dependent de decizia medicului, fapt care impune o responsabilitate calitativ nouă medicinei contemporane.

În Sfânta Scriptură moartea e prezentată ca separarea sufletului de trup (Ps. 146, 4; Luca 12, 20). **În acest fel se poate vorbi despre prelungirea vieții atât cât organismul funcționează ca întreg.** Prolungirea vieții prin mijloace artificiale, prin care de fapt numai unele organe continuă să funcționeze, nu poate fi privită drept o sarcină obligatorie a medicinei și de dorit în toate cazurile. Încercările de amânare a clipei morții prelungesc uneori numai agonia unui bolnav, privându-l astfel pe om de dreptul la un sfârșit demn, „nerușinat și pașnic”, pentru care creștinul ortodox se roagă Domnului la Liturghie. Când terapia intensivă devine imposibilă, locul ei trebuie luat de ajutorul paliativ (anestezie, îngrijire și sprijin social și psihologic) și grijă pastorală. Toate acestea au ca scop asigurarea unui sfârșit al vieții autentic uman încălzit de milă și iubire.

Concepția ortodoxă despre „sfârșitul nerușinat” al vieții include pregătirea pentru ieșirea din ea prin moarte care e privită ca o etapă însemnată duhovnicește a

vieții omului. Bolnavul înconjurat de grija creștină poate experimenta în ultimele zile ale existenței pământești o schimbare harică legată de o nouă reflecție asupra căii străbătute și o anticipare prin pocăință a veșniciei. Pentru rudele unui muribund și pentru lucrătorii medicali șansa de a-l îngriji devine o posibilitate de a sluji Domnului Însuși, potrivit cuvintelor Domnului: „Întrucât ați făcut unuia din aceștia mai mici ai Mei, Mie Mi-ați făcut” (Matei 25, 40). Încercarea de a ascunde de pacient informațiile cu privire la gravitatea stării sale sub pretextul menținerii confortului său sufletesc lipsește adeseori persoana aflată în pragul morții de posibilitatea unei pregătiri conștiente pentru sfârșit și a aflării mângâierii duhovnicești în împărtășirea de Tainele Bisericii, și întunecă prin neîncredere relațiile sale cu rudele și medicii.

Chinurile fizice ale morții nu pot fi întotdeauna alinate eficient prin anestezice. Știind aceasta, Biserica își îndreaptă în aceste cazuri rugăciunea spre Dumnezeu: „Dezleagă pe robul tău de această durere nesuferită și de această neputință și odihnește-l pe el” (Molitvelnic, Rugăciune pentru cel ce îndelung pătimește). Domnul singur este Stăpânul vieții și morții (I Regi 2, 6). „În mâna Ta este sufletul fiecărei vietăți, și suflarea tuturor oamenilor” (Iov 12, 10). De aceea, rămânând fidelă poruncii Domnului „Să nu ucizi” (Ieșire 20, 13), **Biserica nu poate recunoaște acceptabile moral încercările larg răspândite în societatea seculară de a legaliza așa-numita eutanasiu sau întreruperea deliberată a vieții bolnavilor fără speranță de vindecare (potrivit propriei lor voințe).** Cererea unui bolnav de a i se grăbi moartea este uneori condiționată de o depresie care nu-l lasă să-și evalueze corect starea. Eutanasiu legalizată ar putea duce la degradarea demnității și degenerarea datoriei profesionale a medicului chemat să mențină și nu să pună capăt vieții. **„Dreptul la moarte” poate deveni ușor o amenințare pentru viața pacienților al căror tratament e împiedicat de lipsa de mijloace.**

În acest fel, **eutanasiu e o formă de omucidere sau de sinucidere,** în funcție de participarea sau neparticiparea pacientului la ea. În cazul în care acesta participă, eutanasiu cade sub incidența canoanelor potrivit cărora atât sinuciderea deliberată, cât și ajutorul dat acesteia sunt socotite păcate grave. **Celui care se sinucide cu premeditare,** care „a făcut aceasta din cauza tratamentului umilitor al oamenilor sau în alt chip din deznădejde”, **nu-i va fi acordată înmormântarea creștinească sau pomenirea la Liturghie** (Timotei al Alexandriei, canonul 14). Dacă sinuciderea este comisă de cineva „nefiind în minți”, adică în stare de boală psihică, e permisă rugăciunea Bisericii pentru unul ca acesta după cercetarea cazului de către arhiereul canonic. **În același timp, trebuie neapărat să amintim faptul că adeseori vina pentru sinucidere cade și asupra celor care au fost aproape de cel care a comis-o și care s-au dovedit incapabili de compasiune efectivă și de manifestarea milei.** Împreună cu Apostolul Pavel, Biserica ne cheamă: „Purtați-vă poverile unul altuia, și astfel împliniți legea lui Hristos” (Gal 6, 2).

XII.9. Sfânta Scriptură și învățătura Bisericii condamnă fără echivoc relațiile homosexuale, văzându-le ca o distorsiune vicioasă a naturii omului create de Dumnezeu.

„De se va culca cineva cu bărbat ca și cu femeie, amândoi au făcut nelegiuire” (Levitic 20, 13). Biblia relatează despre greaua pedeapsire a locuitorilor Sodomei (Facere 19, 1-19) după comentariul Sfinților Părinți tocmai pentru păcatul sodomiei (a relațiilor homosexuale). Caracterizând starea

morală a lumii păgâne, Apostolul Pavel numește relațiile homosexuale între cele mai „nerușinate patimi” și „urâciuni” care întinează trupul omenesc: „Pentru aceea, Dumnezeu i-a dat unor patimi de ocară, căci și femeile lor au schimbat fireasca rânduială cu cea împotriva firii; asemenea și bărbații, lăsând rânduială cea după fire a părții femeiești s-au aprins în pofta lor unii pentru alții, bărbați cu bărbați, săvârșind rușinea și luând în ei răsplata cuvenită rătăcirii lor” (Rom. 1, 26-27). „Nu vă amăgiți: nici desfrânații, nici închinătorii la idoli, nici adulterii... nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu”, scria Pavel locuitorilor coruptului Corint (I Cor. 6, 9-10). Tradiția patristică condamnă la fel de limpede și definitiv și denunță clar orice manifestare a homosexualității. Didahia celor Doisprezece Apostoli, scrierile Sfinților Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur, Grigorie al Nyssei și cele ale Fericitului Augustin și canoanele Sfântului Ioan Postitorul exprimă toate învățătura neschimbată a Bisericii potrivit căreia legăturile homosexuale sunt păcătoase și trebuie condamnate. Cei implicați în ele n-au dreptul să facă parte din cler (Vasile cel Mare, canonul 7, Grigorie al Nyssei, canonul 4; Ioan Postitorul, canonul 30). Adresându-se celor care se întinează cu păcatul sodomiei, Sfântul Maxim Grecul îi cheamă: „Priviți-vă pe voi înșivă, blestemăților, cărei plăceri scârnavе vă predați! Sânguiți-vă să lepădați cât mai repede această cea mai scârboasă și puturoasă dintre plăcerile voastre, urâți-o și cine spune că este nevinovată să fie predat unei anateme veșnice ca un potrivnic al Evangheliei lui Iisus Hristos și stricător al învățaturii Lui. Curățați-vă de această blestemăție prin pocăință, lacrimi fierbinți, milostivire cât puteți și prin rugăciune curată... Urâți din tot sufletul vostru această necinstire, ca să nu fiți fiii pierzării și ai pierzaniei veșnice”.

Discuția despre statutul așa-numitelor minorități sexuale în societatea contemporană tinde spre recunoașterea homosexualității nu ca pe o perversiune sexuală, ci doar ca pe una din „orientările sexuale” care are drepturi egale la manifestare publică și respect. Se mai afirmă că pornirea homosexuală e pre-determinată de predispoziții individuale înnăscute. Biserica Ortodoxă pleacă de la convingerea neschimbabilă că unirea instituită de Dumnezeu a căsătoriei dintre bărbat și femeie nu poate fi comparată cu manifestările pervertite ale sexualității. Ea consideră homosexualitatea ca fiind o distorsiune păcătoasă a naturii umane, care însă poate fi depășită printr-un efort spiritual care să ducă la vindecarea și maturizarea personală a omului. Dorințele homosexuale ca și celelalte patimi care-l chinuie pe omul căzut se vindecă prin Sfintele Taine, rugăciune, post, pocăință, citirea Sfintei Scripturi și a scrierilor Sfinților Părinți, ca și prin comuniunea creștină cu oameni credincioși gata să-i dea un sprijin duhovnicesc.

Tratându-i cu responsabilitate pastorală pe oamenii care au înclinații homosexuale, Biserica se opune în același timp hotărât încercărilor de a prezenta această tendință păcătoasă ca „normă”, ba chiar ca un obiect de mândrie și un exemplu de imitat. Tocmai de aceea, Biserica condamnă orice propagandă a homosexualității. Fără a nega nimănui drepturile fundamentale la viață, respectul pentru demnitatea personală și participarea la treburile publice, Biserica e totuși de părere că aceia care propagă modul de viață homosexual nu trebuie admiși în funcții educaționale și în alte activități cu copii și cu tineri, și nici să dețină posturi superioare în armată și în instituțiile de reeducare.

Uneori, expresia unei sexualități umane pervertite se manifestă în forma **sentimentului maladiv al apartenenței la sexul opus**, fapt care are drept rezultat încercări de schimbare a sexului (**transsexualitatea**). Refuzul sexului dat de Creator poate avea consecințe primejdioase pentru dezvoltarea ulterioară a individului. „Schimbarea sexului” prin stimularea acțiunii hormonale și operație chirurgicală a dus în multe cazuri nu la soluționarea problemelor psihologice, ci la agravarea lor și la o profundă criză interioară. Biserica nu poate aproba astfel de „răzvrătiri

împotriva Creatorului” și nu recunoaște schimbarea apartenenței sexuale printr-o intervenție artificială. Dacă „schimbarea de sex” a avut loc înainte de Botez, persoana respectivă poate fi admisă la această Taină ca orice alt păcătos, dar Biserica o va boteza ca aparținând sexului pe care-l are din naștere. Hirotonirea unui astfel de om ca preot și cununia sa în biserică sunt inadmisibile. Transsexualitatea trebuie deosebită de identificarea incorectă a sexului în copilărie ca rezultat al unor erori medicale legate de dezvoltarea patologică a caracteristicilor sexuale. În acest caz, corecția chirurgicală nu are caracterul unei schimbări de sex.

XIII. Biserica și problemele ecologice

XIII.1. Conștientă de responsabilitatea ei pentru destinul lumii, Biserica Ortodoxă este profund îngrijorată de problemele generate de civilizația contemporană. Un loc important între acestea îl dețin problemele ecologice. Astăzi fața pământului a fost desfigurată la scară planetară. Subsolul, solul, apa, aerul, fauna și flora lumii sunt afectate. Natura din jurul nostru a fost practic pe deplin implicată în susținerea vieții unui om care nu e satisfăcut de diferitele ei daruri și exploatează nestăvilit întregul ecosistem. Activitatea umană, care a atins o scară coextensivă cu procesele biosferei sporește constant grație dezvoltării accelerate a științei și tehnicii. Poluarea mediului cu deșeuri industriale, o tehnologie agricolă neadecvată, distrugerea pădurilor și solurilor de la suprafață – toate au drept rezultat înăbușirea activității biologice și diminuarea constantă a diversității genetice a vieții. Resursele minerale neregenerabile sunt epuizate, rezervele de apă potabilă s-au redus. A apărut o mulțime de substanțe vătămătoare, multe din ele nemaiintrând în circuitul naturii și acumulându-se în biosferă. Echilibrul ecologic a fost încălcat; omul se confruntă cu apariția unor procese naturale devastatoare, inclusiv subminarea puterii sale de reproducere naturală.

Toate acestea au loc pe fondul creșterii nejustificate și fără precedent a consumului social în țările puternic dezvoltate, în care căutarea bogăției și a luxului a devenit o normă de viață. Această situație a creat o piedică în calea distribuției echitabile a resurselor naturale care sunt un patrimoniu uman comun. Consecințele crizei ecologice s-au dovedit a fi dureroase nu numai pentru natură, ci și pentru om care se află într-o unitate organică cu ea. Drept rezultat, pământul se găsește în pragul unui dezastru ecologic global.

XIII.2. Relațiile dintre om și natura înconjurătoare au fost rupte în vremurile preistorice din cauza căderii omului în păcat și a înstrăinării sale de Dumnezeu. Păcatul care s-a născut în sufletul omului l-a distrus nu numai pe el, ci și întreaga lume din jurul său. „Căci făptura a fost supusă deșertăciunii – nu de voia ei, ci din cauza celui care a supus-o – cu nădejde, pentru că și făptura însăși se va izbăvi din robia stricăciunii, ca să fie părtaşă la libertatea mării fiilor lui Dumnezeu. Căci știm că toată făptura împreună suspină și împreună are dureri până acum” (Rom. 8, 20-22). Prima crimă făcută de om s-a reflectat în natură ca în oglindă. Încolțind în inima omului, sămânța păcatului a dat naștere, după cum mărturisește Sfânta Scriptură (Facere 3, 18), la „mărăcini și spini”; pe Pământ unitatea deplin organică

dintre om și lumea din jurul său, care exista mai înainte de cădere (Facere 2, 19-20), a devenit imposibilă. În relațiile lor cu natura, care au dobândit acum un caracter consumist (consumerist, de consum), oamenii au început să fie tot mai adeseori călăuziți de motive egoiste. Ei au început să uite că numai Dumnezeu este Stăpânul Universului (Ps. 23, 1) Căruia Îi aparține „cerul... și pământul de asemenea cu tot ce este pe el” (Deuteronom 10, 14), în vreme ce omul, după expresia Sfântului Ioan Gură de Aur, este numai „administratorul casei” sau „economul” căruia i s-a încredințat bogăția lumii. Așa cum remarcă același sfânt, această bogăție, și anume „aerul, soarele, apa, pământul, cerul, marea, lumina, stelele”, Dumnezeu „a împărțit-o între toți în măsură egală ca între niște frați”. „Stăpânirea” asupra naturii și „supunerea” pământului (Facere 1, 28), la care este chema, omul, nu înseamnă potrivit planului lui Dumnezeu o permisivitate totală. Ea înseamnă doar că omul este purtătorul chipului Stăpânului ceresc al casei și, potrivit Sfântului Grigorie al Nyssei, demnitatea sa împărătească nu trebuie să se arate în dominația și siluirea lumii din jurul său, ci în „lucrarea” și „păzirea” (Facere 2, 15) măreței împărății a naturii pentru care este responsabil înaintea lui Dumnezeu.

XIII.3. Criza ecologică ne constrânge să ne revizuim relațiile cu lumea înconjurătoare. Astăzi concepția dominației omului asupra naturii și principiul consumist în relația cu ea sunt tot mai mult criticate. Conștiința faptului că societatea contemporană plătește un preț mult prea scump pentru binefacerile civilizației provoacă o opoziție față de egoismul economic. Astfel, se identifică formele de activitate care afectează mediul natural. În același timp, se dezvoltă un sistem de protejare a acestuia; se revizuiesc metodele economice; se depun eforturi de a crea noi tehnologii care să economisească energia și de producție fără deșeuri care să poată intra în circuitul naturii. Etica ecologistă s-a dezvoltat. Conștiința publică influențată de ea se pronunță împotriva modului de viață consumist, cere asumarea responsabilității morale și juridice pentru daunele aduse naturii, propune introducerea doctrinei și educației ecologice și cheamă la unirea eforturilor în vederea protejării mediului înconjurător pe baza unei largi cooperări internaționale.

XIII.4. Biserica Ortodoxă apreciază eforturile îndreptate în vederea depășirii crizei ecologice și cheamă la conlucrare intensivă la acțiunile sociale îndreptate în vederea protejării creației lui Dumnezeu. În același timp, ea observă că eforturile de acest gen pot fi mai fructuoase dacă fundamentele care stau la baza relațiilor omului cu natura au un caracter nu pur umanist, ci și creștin. Unul din principiile capitale ale poziției Bisericii în problemele ecologice este principiul unității și integrității lumii create de Dumnezeu. Ortodoxia nu vede natura înconjurătoare ca o structură închisă în sine și izolată. Lumea vegetală, animală și cea umană sunt într-o strânsă legătură. Din punct de vedere creștin, natura nu este un depozit de resurse menite să servească unui consum egoist și iresponsabil, ci o casă în care omul nu este stăpân, ci doar administrator, și un templu în care el este un preot care slujește nu naturii, ci Creatorului unic. La baza concepției despre natură ca templu stă ideea teocentrismului: Dumnezeu Care dă tuturor „viață, suflare și toate lucrurile” (Fapte 17, 25) este Izvorul existenței. De aceea, viața însăși, în diversele ei manifestări, are un caracter sacru, fiind un dar al lui Dumnezeu, a cărui vătămare

este o provocare nu numai la adresa creației lui Dumnezeu, ci și la adresa Domnului Însuși.

XIII.5. Problemele ecologice au în esență un caracter antropologic pentru că sunt generate de om iar nu de natură. De aceea, răspunsul la numeroasele chestiuni ridicate de criza mediului înconjurător se cuprinde nu în sfera economiei, biologiei, tehnologiei sau politicii, ci în sufletul omului. Natura e transfigurată sau pierde nu prin ea însăși, ci sub impactul acțiunilor omului. Starea sa spirituală joacă aici rolul decisiv, pentru că ea se manifestă asupra mediului înconjurător atât printr-o acțiune exterioară asupra lui, cât și în absența unei astfel de acțiuni. Istoria Bisericii cunoaște o mulțime de exemple în care iubirea ascetilor creștini pentru natură, rugăciunea lor pentru lumea înconjurătoare, compasiunea pentru toate creaturile au avut un impact binefăcător asupra ființelor vii.

Relațiile dintre antropologie și ecologie se revelează cu maximă claritate în zilele noastre, când lumea trece în același timp prin două crize: spirituală și ecologică. În societatea contemporană, omul pierde adeseori conștiința vieții ca dar al lui Dumnezeu și uneori chiar sensul existenței, pe care o reduce la existența fizică. Datorită unei asemenea atitudini față de viață, omul nu mai percepe natura înconjurătoare ca pe o casă și cu atât mai puțin ca pe un templu, ea devenind doar un „habitat”. Degradarea spirituală a persoanei duce și la degradarea naturii, fiindcă aceasta nu mai e în stare să aibă un impact transfigurator asupra lumii. Posibilitățile tehnice colosale nu pot ajuta umanitatea orbită de păcat pentru că, fiind indiferente la sensul, taina și minunea vieții, ele nu pot fi cu adevărat folositoare, iar uneori provoacă chiar dezastre. Omului a cărui acțiune nu este orientată spiritual, puterea tehnologică îi va da de regulă o încredere utopică în posibilitățile nelimitate ale minții omenesti și în forța progresului.

Depășirea crizei ecologice în condițiile unei crize spirituale este imposibilă. Aceasta nu înseamnă nicidecum că Biserica cheamă la reducerea activității de conservare a naturii dar, în speranța ei de schimbare pozitivă a relației dintre om și natură, ea se leagă de aspirațiile societății spre o renaștere spirituală. Fundamentul antropogenic al problemelor ecologice arată că noi schimbăm lumea înconjurătoare după lumea noastră interioară; de aceea, transfigurarea naturii trebuie să înceapă cu transfigurarea sufletului. Potrivit gândirii Sfântului Maxim Mărturisitorul, omul poate să transforme tot pământul în rai numai atunci când va putea purta raiul în el însuși.

XIV. Știința, cultura și educația seculare

XIV.1. Depășind prejudecățile păgâne, creștinismul a demitologizat natura, contribuind astfel la dezvoltarea unei științe a naturii. Cu timpul, **știința – atât cea naturală, cât și cea umanistă – a devenit una din cele mai importante componente ale culturii.** La sfârșitul secolului XX, știința și tehnica au ajuns la rezultate atât de impresionante și la o asemenea influență asupra tuturor laturilor vieții, încât au devenit în mod esențial factori decisivi ai existenței civilizației. Totodată, în ciuda impactului inițial al creștinismului asupra apariției activității științifice, **dezvoltarea științei și tehnologiei sub influența ideologiilor seculare a dus la consecințe care provoacă serioase temeri.** Criza ecologică și cele de altă natură care afectează

lumea contemporană au pus tot mai mult sub semnul îndoielii calea aleasă. Nivelul științifico-tehnologic al civilizației a ajuns până acolo încât acțiunile criminale ale unui mic grup de oameni pot produce în principiu în câteva ore o catastrofă globală în care toate formele superioare de viață vor pieri irevocabil.

Din perspectivă creștină, astfel de consecințe au apărut în virtutea principului fals aflat la baza dezvoltării științifico-tehnologice contemporane. El este inclus în orientarea **a priori** că această dezvoltare nu trebuie limitată de nici un fel de exigențe morale, filozofice sau religioase. Totuși, cu o asemenea „libertate” dezvoltarea științifico-tehnologică se află sub puterea patimilor omenești, și înainte de toate a slavei deșarte, a mândriei și setei de un confort cât mai mare, care ruinează armonia spirituală a vieții cu toate fenomenele negative ce decurg de aici. **De aceea, pentru asigurarea unei vieți umane normale astăzi mai mult ca oricând e necesară restaurarea legăturii pierdute dintre cunoașterea științifică și valorile spirituale religioase și morale.**

Necesitatea unei astfel de legături e condiționată și de faptul că un număr însemnat de oameni nu încetează să creadă în atotputernicia cunoașterii științifice. În parte, tocmai ca urmare a unei asemenea credințe, unii gânditori atești din secolul XVIII au opus în mod hotărât știința religiei. Totodată, e un fapt comun că în toate timpurile, inclusiv în prezent, mulți savanți de excepție au fost și sunt oameni religioși. În condițiile existenței unei contradicții principale între știință și religie acest lucru ar fi cu neputință. Cunoașterea științifică și cea religioasă au un caracter cu totul diferit. Ele au puncte de plecare, scopuri, sarcini și metodologii diferite. Sferele lor se pot intersecta sau suprapune, dar ele nu se opun între ele pentru că, pe de o parte, în știința naturală nu sunt teorii ateiste sau religioase, ci teorii mai mult sau mai puțin adevărate, iar, pe de altă parte, religia nu se ocupă de chestiunile organizării materiei.

Mihail Lomonosov scria pe bună dreptate că știința și religia „nu pot intra în conflict... decât dacă cineva creează conflicte între ele din vanitate și din dorința de a-și etala ingeniozitatea”. Sfântul Filaret al Moscovei exprima și el același gând: „Credința în Hristos nu intră în conflict cu adevărata cunoaștere, pentru că nu stă în unire cu ignoranța”. Demnă de remarcat este și incorectitudinea opoziției între religie și așa-numita viziune științifică despre lume.

Prin natura lor, numai religia și filozofia pot împlini funcția de viziuni despre lume, pe care nici o știință specializată particulară și nici o cunoaștere științifică concretă n-o pot asuma în întregime. Reflecția asupra realizărilor științifice și a includerii lor în sistemul unei viziuni asupra lumii poate însă avea loc pe un diapazon extrem de vast, mergând de la unul deplin religios și până la cel deschis ateist.

Deși știința poate fi unul din mijloacele cunoașterii lui Dumnezeu (Rom. 1, 19-20), **Ortodoxia vede în ea un instrument natural de edificare a vieții pământești, care trebuie folosit cu multă prudență. Biserica îl avertizează pe om împotriva ispitei de a vedea știința ca un domeniu cu totul independent de principiile morale.** Realizările contemporane din diferite domenii, inclusiv în fizica particulelor elementare, chimie și microbiologie, atestă că ea este o sabie cu două tăișuri în stare deopotrivă să aducă omului binefaceri, dar și să-i ia viața. Normele evanghelice de viață oferă posibilitatea unei educații a persoanei astfel încât aceasta să nu poată folosi spre rău cunoștințele și puterile dobândite. De aceea Biserica și știința lumească sunt chemate să conlucreze în numele salvării vieții și al

organizării ei cuvenite. Interacțiunea lor contribuie la crearea unui climat creator sănătos în sfera spiritual-intelectuală, care poate oferi condiții optime pentru dezvoltarea cercetării științifice.

O atenție aparte trebuie acordată **științelor sociale** care în virtutea caracterului lor sunt inevitabil legate de domeniile teologiei, istoriei bisericești și dreptului canonic. Salutând eforturile savanților seculari din acest domeniu și recunoscând importanța studiilor umaniste, Biserica nu consideră complet și atotcuprinzător tabloul rațional al lumii construit uneori de aceste studii. Viziunea religioasă despre lume nu poate fi respinsă ca sursă de idei despre adevăr și de înțelegere a istoriei, eticii și multor alte științe umaniste care au temeiul și au dreptul de a fi prezente în sistemul formării și educației seculare și în organizarea vieții sociale. Numai împletirea experienței spirituale cu cunoașterea științifică oferă deplinătatea cunoașterii. **Nici un sistem social nu poate fi numit armonios dacă în el există un monopol al concepției seculare despre lume în emiterea de judecăți semnificative din punct de vedere social.** Din nefericire, se menține primejdia ideologizării științei, pentru care popoarele au plătit un preț prea mare în secolul XX. O astfel de ideologizare este deosebit de periculoasă în sfera cercetărilor sociale care stau la baza programelor de Stat și a proiectelor politice. **Opuându-se substituirii științei cu ideologia, Biserica susține dialogul deosebit de important cu savanții umaniști.**

Chip și asemănare a Creatorului nepătruns, omul este în profunzimile lui tainice liber. Biserica avertizează împotriva încercărilor de a folosi realizările științifice și tehnologice pentru instituirea unui control asupra lumii interioare a persoanei, pentru crearea de tehnologii ale manipulării conștientului și subconștientului uman.

XIV.2. Cuvântul latin **cultura**, care înseamnă „cultivare”, „creștere”, „educație”, „formare”, „dezvoltare”, derivă din **cultus** care înseamnă „venerație”, „adorare”, „cult”. Aceasta trimite spre rădăcinile religioase ale culturii. Creându-l pe om, Dumnezeu l-a pus în rai și i-a poruncit să „lucreze” și să „păzească” creația Sa (Facere 2, 15). Ca păstrare și îngrijire a lumii înconjurătoare, cultura este o lucrare poruncită omului de Dumnezeu. După alungarea din rai, când oamenii s-au văzut confrunțați cu nevoia de a lupta pentru supraviețuire, ei au început să producă unelte de muncă, să construiască cetăți, să dezvolte agricultura și artele. Părinții și dascălii Bisericii au subliniat originea divină a culturii. Clement Alexandrinul, mai cu seamă, o înțelegea ca un rod al creativității omului sub conducerea Logosului: „Scriptura dă numele comun de înțelepciune tuturor științelor și artelor lumesti, la tot ceea ce poate realiza mintea omenească... pentru că fiecare artă și fiecare cunoaștere vine de la Dumnezeu”. Iar Sfântul Grigorie Teologul scria: „Așa cum în armonia muzicală fiecare coardă produce un sunet diferit, unul înalt, altul jos, tot așa Artistul și Cuvântul Creator, ridicând diferiți inventatori ai diferitelor ocupații și arte, le-a dat pe toate la dispoziția celor care le doresc, pentru a ne uni prin legăturile comuniunii și iubirii de oameni și pentru a ne face viața mai civilizată”.

Biserica a asimilat multe din creațiile omenirii în domeniile artei și culturii, retopind roadele creativității în cuptorul experienței religioase în dorința de a le curăța de elementele ruinătoare pentru suflet și a le oferi apoi din nou oamenilor.

Ea sfințește diferite aspecte ale culturii și oferă multe pentru dezvoltarea acesteia. Iconarul, poetul, filozoful, muzicianul, arhitectul, artistul și scriitorul ortodox – toți se folosesc de mijloacele artei pentru a exprima experiența înnoirii spirituale pe care au găsit-o în ei înșiși și doresc să o ofere celorlalți. **Biserica permite ca omul, lumea sa interioară și sensul existenței lui să fie văzute într-o lumină nouă. Drept rezultat, creativitatea umană îmbisericită revine la rădăcinile sale religioase inițiale. Biserica ajută cultura să treacă dincolo de limitele unui lucru pur pământesc: arătându-i calea curățirii inimii și unirii cu Creatorul, ea o deschide spre conlucrarea cu Dumnezeu.**

Cultura seculară poate fi purtătoare a Veștii celei bune. Acest lucru e deosebit de important în acele cazuri în care influența creștină în societate slăbește sau când puterea lumească intră în luptă deschisă cu Biserica. Astfel, în anii ateismului de Stat, literatura clasică rusă, poezia, pictura și muzica au devenit pentru mulți aproape unica sursă de cunoaștere religioasă. Tradițiile culturale ajută la conservarea și îmbogățirea moștenirii spirituale într-o lume aflată în rapidă schimbare. Acest lucru este adevărat pentru diferite forme de creativitate, precum literatura, artele plastice, muzica, arhitectura, teatrul și cinematografia. Pentru propovăduirea lui Hristos orice stil creator este adecvat dacă intenția artistului este sincer evlavioasă și dacă el rămâne fidel Domnului.

Oamenilor de cultură Biserica le-a adresat mereu acest apel: „Să vă schimbați prin înnoirea minții, ca să deosebiți care este voia lui Dumnezeu, ce este bun și plăcut și desăvârșit” (Rom. 12, 2). În același timp, Biserica îi avertizează: „Iubiților, nu dați crezare oricărui duh, ci cereți duhurile dacă sunt de la Dumnezeu” (I Ioan 4, 1). Omul nu are întotdeauna o vedere spirituală suficient de ageră pentru a distinge inspirația divină autentică de „inspirația” extatică în spatele căreia stau forțele întunericului care au un impact distructiv asupra omului. Aceasta se întâmplă îndeosebi atunci când oamenii intră în contact cu lumea vrăjitoriei și a magiei sau când folosesc droguri. Educația bisericească ajută la aflarea vederii duhovnicești care permite distingerea între bine și rău, între divin și demonic.

Întâlnirea dintre Biserică și lumea culturii nu înseamnă întotdeauna doar cooperare și îmbogățire reciprocă. „Când a venit Cuvântul Adevărului, a arătat că nu orice opinie și nu orice învățătură este bună, ci unele sunt bune, altele sunt rele” (Sfântul Iustin Martirul și Filozoful). **Recunoscând fiecărui om dreptul la o evaluare morală a fenomenelor culturale, Biserica își rezervă același drept și pentru sine.** Mai mult, ea vede în aceasta obligația ei directă. Fără a insista asupra faptului că sistemul de evaluare al Bisericii trebuie să fie singurul acceptat în societatea și Statul secular. Biserica e convinsă de adevărul ultim și de caracterul mântuitor al căii revelate ei în Evanghelie. **Dacă orice creativitate contribuie la transfigurarea morală și spirituală a personalității, Biserica o binecuvântează. Dar dacă cultura se opune lui Dumnezeu, devenind antireligioasă sau antiumană, transformându-se în anticultură, Biserica i se opune.** Această opoziție nu este însă o luptă împotriva purtătorilor acestei culturi, „căci lupta noastră nu este împotriva trupului și a sângelui ci împotriva începătorilor, împotriva stăpânilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății care sunt în văzduhuri” (Efeseni 6, 12).

Năzuința eshatologică nu-i îngăduie creștinului să-și identifice întru totul viața cu lumea culturii, „căci nu avem aici cetate stătătoare, ci o căutăm pe aceea ce va să fie” (Evrei 13, 14). Creștinul poate să trăiască și să lucreze în această lume, dar nu trebuie să fie cu totul absorbit de activitatea pământească. **Biserica amintește oamenilor de cultură faptul că chemarea lor este de a cultiva sufletele oamenilor, inclusiv pe al lor, restaurând în ele chipul lui Dumnezeu deformat de păcat.**

Propovăduind Adevărul Veșnic al lui Hristos unor oameni care trăiesc în situații istorice schimbătoare, Biserica face acest lucru folosind drept mijloace formele culturale proprii timpului, neamului și diferitelor grupuri sociale. Ceea ce a fost trăit de unii oameni și unele generații trebuie să fie uneori dezvăluit pentru alți oameni într-un mod apropiat și înțeles pentru ei. Nici o cultură nu poate fi considerată unica acceptabilă pentru exprimarea mesajului spiritual creștin. **Limbajul imagistic și verbal al evanghelizării, metodele și mijloacele ei, se schimbă în mod firesc în decursul istoriei și variază în funcție de contextul național și de altă natură. În același timp, organizările schimbate ale lumii nu sunt motive pentru respingerea moștenirii prețioase a secolelor trecute și cu atât mai puțin pentru a da uitării Tradiția Bisericii.**

XIV.3. Tradiția creștină a respectat întotdeauna educația seculară. Mulți Părinți ai Bisericii au studiat în școli și academii seculare și au considerat științele predate în ele drept necesare pentru omul credincios. Sfântul Vasile cel Mare scria că „științele din afară nu sunt lipsite de folos” pentru creștin, care trebuie să împrumute de la ele tot ceea ce servește perfecționării sale morale și maturizării sale intelectuale. Potrivit Sfântului Grigorie Teologul, „oricine are minte recunoaște educația (**paideusin, gr.**) drept primul bine pentru om. Și nu numai nobila noastră educație, care are drept obiect numai mântuirea și frumusețea contemplației minții, ci și educația din afară, pe care din ignoranță mulți creștini o detestă și o socotesc nedemnă de încredere, primejdioasă și abătând de la Dumnezeu”.

Din perspectivă ortodoxă este de dorit ca întregul sistem educațional să fie instruit pe principii religioase și întemeiat pe valorile creștine. Cu toate acestea, Biserica, urmând unei tradiții multisekulare, respectă școala seculară și dorește să construiască cu ea relații plecând de la recunoașterea libertății umane. În același timp, Biserica socotește inadmisibilă impunerea unor idei antireligioase și anticreștine elevilor și afirmarea monopolului viziunii materialiste despre lume (vezi și XIV.1). Situația caracteristică pentru multe țări în secolul XX, când școlile de Stat erau instrumente ale unei educații ateiste militante, nu trebuie repetată. Biserica îndeamnă la înlăturarea consecințelor controlului ateist asupra sistemului educației de Stat.

Din nefericire, rolul religiei în formarea conștiinței spirituale a oamenilor este subestimat în multe cursuri de istorie până în ziua de astăzi. Biserica reamintește neconținut oamenilor contribuția adusă de creștinism la tezaurul culturii universale și naționale. **Credincioșii ortodocși percep cu regret încercările de preluare necritică a standardelor educaționale, programelor și principiilor educative ale unor organizații cunoscute pentru atitudinea lor negativă față de creștinism în general și în particular față de Ortodoxie.** Nu trebuie ignorat nici pericolul pătrunderii în școlile seculare a influenței unor secte oculte și neo-

păgâne distructive, sub impactul cărora unii copii pot fi pierduți pentru ei înșiși, pentru familie și societate.

Biserica socotește utilă și necesară introducerea în școlile seculare a unor lecții opționale de credință creștină, la dorința copiilor sau a părinților lor, precum și în institutelor superioare de învățământ. Conducerea bisericească trebuie să inițieze un dialog cu puterea de Stat pentru realizarea legislativă și practică a dreptului internațional recunoscut al familiilor de credincioși la formarea și educația religioasă a copiilor lor. În acest scop, Biserica a creat institute ortodoxe de cultură generală și speră în sprijinirea lor din partea Statului.

Școala este un mediu care transmite noilor generații valorile morale acumulate în secolele anterioare. Școala și Biserica sunt chemate să conlucreze în acest scop. Educația, îndeosebi cea a copiilor și adolescenților, e chemată să fie nu numai o simplă transmitere de informații. Aprinderea în inimile tinerilor a aspirației spre Adevăr, un sentiment moral autentic, iubirea aproapelui și a patriei, a istoriei și culturii ei, trebuie să devină o datorie a școlii nu mai puțin importantă, ci poate chiar mai importantă decât aceea de a transmite cunoașterea. **Biserica este chemată și se străduiește să conlucreze cu școala în misiunea ei educativă, pentru că de profilul spiritual și moral al unei persoane depinde mântuirea ei veșnică, ca și viitorul națiunilor particulare și al întregului neam omenesc.**

XV. Biserica și mijloacele de informare în masă seculare

XV.1. Mijloacele de informare în masă (așa-numitele mass-media) joacă un rol tot mai mare în lumea contemporană. Biserica are o atitudine de respect față de munca jurnaliștilor chemați să ofere publicului larg informații despre evenimentele care au loc în lume, să-i ajute pe oameni să se orienteze în complexitatea realității de azi. Este important să amintim în același timp că **informarea privitorului, ascultătorului și cititorului trebuie să se bazeze nu numai pe angajamentul ferm față de adevăr, ci și pe grija pentru starea morală a individului și societății**, ceea ce include prezentarea unor idealuri pozitive și lupta împotriva răspândirii răului, păcatului și a viciului. **Propaganda violenței, dușmăniei, urii și a conflictelor naționale, sociale și religioase și exploatarea păcătoasă a instinctelor umane, inclusiv în scopuri comerciale, sunt inadmisibile.** Exercitând o influență enormă asupra audienței, mijloacele de informare în masă au o mare responsabilitate în educația oamenilor, mai cu seamă a generației tinere. Jurnaliștii și conducătorii mijloacelor de informare în masă nu trebuie să-și uite niciodată această responsabilitate.

XV.2. **Misiunea luminătoare, învățătoarească și pacificatoare social a Bisericii o constrânge la conlucrare cu mijloacele de informare în masă seculare** în stare să poarte mesajul ei diferitelor segmente ale societății. Sfântul Apostol Petru îi cheamă pe creștini: „Fiți gata întotdeauna să răspundeți oricui vă cere socoteală despre nădejdea voastră, dar cu blândețe și cu frică” (I Petru 3, 15). Toți clericii și laicii sunt chemați să dea cuvenita atenție contactelor cu mijloacele de informare în masă seculare în scopul realizării muncii pastorale și educaționale și pentru a trezi

interesul societății seculare pentru diferite aspecte ale vieții bisericești și ale culturii creștine. În aceasta e nevoie de multă înțelepciune, responsabilitate și prudență în ce privește poziția unui anume mijloc de informare în masă față de credință și Biserică, orientarea lui morală și relațiile pe care le are cu conducerea bisericească. Laicii ortodocși pot lucra nemijlocit în mass-media seculare și în activitatea lor sunt chemați să fie propovăduitori și realizatori ai idealurilor morale creștine. În cazul în care aparțin Bisericii Ortodoxe, jurnaliștii care publică materiale corupătoare pentru sufletul omenesc trebuie supuși sancțiunilor canonice.

În fiecare formă de mass-media (tipărite, radio-electronice, computerizate), Biserica are propriile ei mijloace media, care au binecuvântarea conducerii bisericești. Ea este prezentă aici fie prin instituții oficiale, fie prin inițiative private ale clericilor și laicilor. În același timp, Biserica interacționează cu mass-media seculare prin instituțiile și împuterniciții ei. Această interacțiune se realizează atât prin crearea unor forme speciale ale prezenței Bisericii în mass-media seculare (cum ar fi suplimente ale ziarelor și revistelor, pagini speciale, serii și rubrici TV și radio), precum și în afara acestora (declarații, interviuri, participarea la diferite forme de dialoguri și dezbateri publice, consultații acordate jurnaliștilor, distribuirea de rapoarte pregătite special pentru ei, oferirea de materiale cu caracter orientativ, precum și suporturi audio și video, cum sunt filme, înregistrări și reproduceri).

Conlucrarea dintre Biserică și mass-media presupune responsabilitate reciprocă. Informația oferită unui jurnalist pentru a fi comunicată publicului trebuie să fie credibilă. Opiniile clericilor și ale altor reprezentanți ai Bisericii, difuzate prin mass-media, trebuie să fie conforme învățăturii acesteia și poziției sale în chestiunile sociale. În cazul în care este exprimată o opinie pur particulară, acest lucru trebuie afirmat limpede atât de persoana respectivă, cât și de cei responsabili pentru comunicarea ei publicului. Conlucrarea clericilor și instituțiilor bisericești cu mass-media trebuie să se desfășoare sub călăuzirea conducerii superioare bisericești dacă aria acesteia se referă la activitățile întregii Biserici, și sub călăuzirea autorităților eparhiale atunci când privește viața unei eparhii la nivel regional.

XV.3. În decursul relațiilor reciproce dintre Biserică și mass-media pot să apară complicații și chiar conflicte serioase. Probleme pot apărea îndeosebi datorită difuzării unor informații inadecvate sau distorsionate despre viața bisericească, care o pun într-un context inadecvat, confundând poziția personală a unui jurnalist sau a unei persoane citate cu poziția întregii Biserici. Relațiile dintre Biserică și mass-media sunt uneori umbrite și din vina clericilor și a laicilor înșiși, de exemplu, în cazurile când aceștia refuză nejustificat să ofere jurnaliștilor acces la informații sau când reacționează excesiv de sensibil la unele critici adevărate și corecte. Astfel de probleme trebuie rezolvate în spiritul dialogului pașnic în scopul îndepărtării neînțelegerilor și continuării conlucrării.

În același timp, s-au constatat și conflicte mai profunde și principiale între Biserică și mijloacele de informare în masă seculare. Acest lucru se întâmplă în cazurile în care numele lui Dumnezeu este blasfemiat, se comit sacrilegii sau când informațiile despre viața bisericească sunt deformatate sistematic și conștient, iar Biserica și slujitorii ei sunt defăimați în mod deliberat. În cazul unor astfel de

conflicte, conducerea superioară a Bisericii (în privința mijloacelor de informare în masă naționale) sau episcopul eparhial (în privința mijloacelor de informare în masă locale sau regionale) **după un avertisment corespunzător și cel puțin o încercare de negociere pot face următorii pași: pot să rupă legăturile cu mijlocul de informare în masă sau cu jurnalistul respectiv; pot să cheme pe credincioși la boicotarea respectivul mijloc de informare în masă; pot să facă apel la organele puterii de Stat pentru rezolvarea conflictului; îi pot supune pe vinovați la sancțiuni canonice, în cazul când aceștia sunt creștini ortodocși.** Faptele mai sus menționate trebuie să fie documentate și făcute cunoscute cum se cuvine turmei și societății în întregul ei.

XVI. Relații internaționale.

Probleme ale globalizării și secularismului

XVI.1. Popoarele și Statele intră în relații economice, politice, militare și de alt tip. Ca urmare, Statele apar și dispar, își schimbă granițele, se unesc sau se separă, creează sau desființează diverse alianțe. În Sfintele Scripturi se cuprind multe mărturii istorice despre constituirea de relații internaționale.

Unul dintre primele exemple de alianță intertribală încheiată între un stăpân de pământuri, Abimelec, și un străin, Avraam, apare în Cartea Facerii: „Abimelec... au zis către Avraam: Jură-mi deci aici pe Dumnezeu că nu-mi vei face strâmbătate nici mie, nici fiului meu, nici neamului meu; ci cum ți-am făcut eu bine ție, așa să-mi faci și tu mie și țării în care ești oaspete. Răspuns-a Avraam: Jur!... și au încheiat amândoi legământ” (Facere 21, 22-24. 27). Negocierile au redus amenințarea cu războiul și confruntarea (Facere 26, 26-31; Ieșire 9, 3-27). Uneori negocierile și demonstrarea bunelor intenții au împiedicat vărsarea de sânge (I Regi 25, 18-35; II Regi 21, 15-22). Negocierile au pus capăt războaielor (I Regi 20, 26-34). Biblia menționează și alianțe militare (Facere 14, 13; Judecători 3, 12-13; I Regi 22, 2-29; Ieremia 37, 5-7). Uneori ajutorul militar a fost cumpărat cu bani sau cu alte bunuri materiale (II Regi 16, 7-9; I Regi 15, 17-20). Acordul dintre Solomon și Hiram a avut caracterul unei alianțe economice: „Și iată, robii mei vor fi împreună cu robii tăi, și eu îți voi da plată pentru robii tăi cât vei hotărî tu, că tu cunoști că la noi nu sunt oameni care să știe a tăia lemnele așa ca Sidonienii... și amândoi între ei au făcut legământ” (III Regi 5, 6-12). Negocierile prin soli erau folosite pentru rezolvarea unor probleme precum posibilitatea trecerii unei armate prin teritoriul altcuiva (Numerii 20, 14-17; 21, 21-22) și dispute teritoriale (Judecători 11, 12-28). Tratatelor puteau include și predarea unui teritoriu de la un popor la altul (I Regi 9, 10-12; I Regi 20, 34).

Biblia mai cuprinde și descrieri ale unor șiretlicuri diplomatice la care s-a recurs din necesitatea protejării de un dușman puternic (Iosua 9, 3-27; II Regi 15, 32-37; 16, 16-19; 17, 1-16). Uneori pacea era cumpărată (II Regi 12, 18) sau se plătea tribut pentru ea. Desigur, unul din mijloacele pentru rezolvarea disputelor și conflictelor era războiul, iar cărțile Vechiului Testament sunt pline de referiri la acesta. Totuși, în Sfânta Scriptură există exemple de negocieri al căror scop era

evitarea unui război de îndată ce acesta a început (II Regi 14, 9-10). În vremea Vechiului Testament practica încheierii alianțelor se baza pe principii religio-morale. Astfel, chiar și un tratat cu ghibeoniții, care au folosit un viclesug pentru a-l putea obține, a fost recunoscut ca valid datorită formulei sacre: „Noi ne-am jurat lor pe Domnul Dumnezeu lui Israel și de aceea nu ne putem atinge de ei” (Iosua 9, 19). Biblia cuprinde interdicția încheierii de alianțe cu triburile păgâne ticăloase (Ieșire 34, 15). Totuși, vechii iudei au încălcat această poruncă. Diferite tratate și alianțe au fost și rupte.

Idealul creștin de comportament al unui popor și guvern în relațiile internaționale e cuprins în „regula de aur”: „Toate câte voiți să vă facă vouă oamenii, asemenea și voi faceți lor” (Matei 7, 12). Aplicând acest principiu nu numai în viața personală, dar și în cea socială, creștinii ortodocși trebuie să-și aducă aminte că „Dumnezeu nu stă în forță, ci în adevăr”. În același timp, dacă dreptatea e încălcată, reinstaurarea ei necesită recursul la constrângeri și chiar la acțiuni de forță față de alte State și popoare. Natura omenească fiind cum bine se știe distorsionată de păcat, națiunile și Statele au inevitabil interese practice diferite, dictate în cea mai mare parte de dorința de a avea pământ, dominație politică și militară, sau un profit maxim de pe urma producției și a comerțului. Apărută din acest motiv, nevoia apărării concetățenilor impune anumite limite dispoziției persoanei de a renunța la interesele proprii de dragul binelui altui popor. Cu toate acestea, creștinii ortodocși și comunitățile lor sunt chemate să năzuiască spre crearea de relații internaționale care să servească la maximum binele și să satisfacă interesele legitime ale propriului popor, ale națiunilor vecine și ale întregii familii umane.

Relațiile dintre popoare și State trebuie să năzuiască spre pace, ajutor reciproc și conlucrare. Apostolul Pavel poruncește creștinilor: „Dacă se poate, pe cât stă în puterea voastră, trăiți în bună pace cu toți oamenii” (Rom. 12, 18). În cuvântarea sa la încheierea tratatului de pace din 1856, Sfântul Filaret al Moscovei spunea: „Să ne aducem aminte de lege și să împlinim voința Prințului dumnezeiesc al Păcii, de a nu ne aduce aminte de rău, de a ierta jignirile și de a fi în pace chiar și cu „cei ce urăsc pacea” (Ps. 120, 6), cu atât mai mult cu cei care pun capăt vrajbei și fac pace”. Conștientă că disputele internaționale și contradicțiile sunt inevitabile într-o lume căzută, **Biserica cheamă puterile existente să soluționeze orice conflicte pe calea luării unor decizii reciproc acceptabile. Ea stă de partea victimelor agresiunii și presiunilor politice din afară, nelegitime și nejustificate moral. Folosirea forței militare este privită de Biserică drept mijlocul extrem de apărare de agresiunea armată din partea altor State. Această apărare se poate realiza și cu ajutorul unui Stat care nu este ținta imediată a atacului.**

Statele își fundamentează relațiile cu lumea din afară pe principiile **suveranității și integrității teritoriale. Aceste principii sunt privite de Biserică ca fundamentale pentru apărarea de către un popor a intereselor sale legitime și constituie piatra unghiulară a tratatelor internaționale și, prin urmare, a întregului drept internațional. În același timp, pentru conștiința creștină este evident că orice instituție umană, inclusiv puterea suverană a unui Stat, este relativă în fața atotputerniciei lui Dumnezeu. Istoria a arătat că existența, granițele și forma Statelor sunt schimbătoare, atât cele create pe baze teritorial-etnice, cât și în virtutea**

unor cauze economice, politice, militare și de altă natură. Fără a nega semnificația istorică a Statului mono-etnic, Biserica Ortodoxă salută în același timp unirea de bunăvoie a popoarelor într-un organism unic și crearea de State multinaționale, dacă în ele nu sunt încălcate drepturile nici unui popor. Totodată, trebuie admis că **în lumea contemporană există o anumită contradicție între principiile universal acceptate ale suveranității și integrității teritoriale, pe de o parte, și năzuința unui popor sau a unei părți a acestuia spre independență Statală, pe de altă parte.** Disputele și conflictele care izvorăsc de aici trebuie soluționate pe căi pașnice, pe baza dialogului, printr-un acord cât mai deplin al părților. Amintind că unitatea este un bine, iar lipsa unității este un rău, Biserica salută tendințele de unificare ale țărilor și popoarelor, îndeosebi ale celor care au o istorie și o cultură comună, cu condiția ca această unificare să nu fie îndreptată împotriva unei a treia părți. Biserica se întristează atunci când o dată cu divizarea unui Stat multi-etnic comunitatea istorică a oamenilor este distrusă, drepturile lor sunt încălcate și în viața multora vin suferințe. Divizarea unui Stat multinațional poate fi socotită justificată numai dacă unul din popoare se află într-o stare de umilire sau dacă **voința majorității locuitorilor țării nu mai e îndreptată spre păstrarea unității.**

Istoria recentă a arătat că separarea unor State din Eurasia a produs o ruptură artificială între popoare, familii și comunități de afaceri, ducând la practica dislocărilor și deplasărilor diferitor grupuri etnice, religioase și sociale, în urma cărora acestea și-au pierdut pentru totdeauna locurile lor sfinte. Încercarea de a crea State mono-naționale pe ruinele unor uniuni a devenit cauza fundamentală a sângeroaselor conflicte interetnice care au zguduit Europa de Est.

Având în vedere cele mai sus menționate, este necesară recunoașterea **utilității creării de alianțe interstatale** care au drept scop unirea eforturilor în domeniile politic și economic, precum și crearea unei apărări comune de amenințări exterioare și pentru ajutorarea victimelor unei agresiuni. În cooperarea economică și comercială dintre State trebuie aplicate aceleași reguli etice ca și în activitatea economică și antreprenorială individuală. În sfera dată, interacțiunea dintre popoare și State trebuie să se întemeieze pe cinste, dreptate și dorința distribuirii rezultatelor muncii comune tuturor participanților la ea (vezi și XVI.3). Cooperarea internațională în domeniile cultural, științific, educațional și informațional este binevenită cu condiția să se edifice pe echitate și respect reciproc și să fie îndreptată spre îmbogățirea experienței, cunoașterii și capacității creatoare ale fiecărui popor implicat în ea.

XVI.2. În secolul XX, acordurile multilaterale interstatale au dus la crearea unui complex sistem de drept internațional, obligatoriu pentru semnatarii tratatelor respective. Există și organizații internaționale alcătuite din State și ale căror hotărâri sunt obligatorii pentru Statele participante. Unora din aceste organizații li s-au delegat de către guverne puteri care privesc activitățile economice, politice și militare și nu numai în relațiile internaționale, ci și în viața internă a popoarelor. **Regionalizarea și globalizarea au devenit, juridic și politic, o realitate.**

Pe de o parte, o astfel de dezvoltare a relațiilor dintre State contribuie la intensificarea cooperării comerciale, industriale, militare, politice ș.a.m.d. – necesitate dictată de intensificarea firească a relațiilor internaționale și de nevoia unui răspuns comun la provocările globale ale contemporaneității. În istoria Ortodoxiei, există exemple ale influenței pozitive a Bisericii asupra dezvoltării legăturilor dintre State la nivel regional. Organizațiile internaționale contribuie la rezolvarea diferitelor

dispute și conflicte. Pe de altă parte, pericolul distanțelor care pot apărea între voința oamenilor și deciziile organizațiilor internaționale nu trebuie subestimat. Aceste organizații pot deveni instrumente ale dominației nedrepte a țărilor puternice asupra celor slabe, a celor bogate asupra celor sărace, a celor avansate informațional și tehnologic asupra celorlalte prin practicarea unor standarde duble în domeniul aplicării dreptului internațional în interesele Statelor ce se bucură de o mai mare influență.

Toate acestea **constrâng Biserica Ortodoxă să recurgă la prudență critică față de procesele internaționalizării juridice și politice, chemând toate puterile, atât la nivel național, cât și internațional, la responsabilitate maximă. Orice decizie legată de încheierea unor tratate internaționale cu valoare de destin și definirea poziției unei țări în cadrele de activitate ale unei organizații internaționale trebuie să fie luate în acord cu voința oamenilor, pe baza unei informări depline și obiective cu privire la natura și consecințele deciziilor planificate. În implementarea unei politici legate de acceptarea unor obligații internaționale convenite și traduse în acțiune de organizații internaționale, guvernul trebuie să mențină identitatea spirituală, culturală și de altă natură a țărilor și popoarelor, precum și interesele legitime ale Statelor lor. Chiar și în cadrele organizațiilor internaționale trebuie asigurată egalitatea Statelor suverane în ce privește accesul la mecanismele de luare a deciziilor și a dreptului de vot, inclusiv în definirea standardelor internaționale. Situațiile conflictuale și disputele trebuie rezolvate întotdeauna numai cu participarea și acordul tuturor părților ale căror interese vitale sunt atinse în fiecare caz concret. Adoptarea de decizii obligatorii fără acordul unui Stat pe care această decizie îl privește direct e posibilă numai în caz de agresiune sau masacru în masă în interiorul acestei țări.**

Amintindu-și necesitatea unei influențe spiritual-morale asupra acțiunilor liderilor politici, a cooperării cu ei, a preocupării de nevoile poporului și oamenilor în parte, Biserica intră în dialog și interacțiune cu organizațiile internaționale. În cadrele acestui proces, ea își manifestă invariabil convingerea în semnificația absolută a credinței și acțiunii spirituale pentru munca, deciziile și instituțiile umane.

XVI.3. Globalizarea are dimensiuni nu numai politico-juridice, ci și economice și cultural-informaționale. În economie, ea este legată de apariția corporațiilor transnaționale unde s-au concentrat însemnate resurse materiale și financiare și unde muncesc un număr enorm de angajați în diferite țări. Persoanele aflate în fruntea structurilor economice și financiare internaționale concentrează în mâinile lor o putere enormă aflată deasupra controlului popoarelor și chiar a guvernelor și care nu recunoaște nici un fel de limite, fie ele granițe de Stat, identități etnice și culturale sau necesitatea conservării stabilității ecologice și demografice. Uneori ei refuză să țină seama de tradițiile și obiceiurile religioase ale popoarelor implicate în realizarea planurilor lor. Nu poate să nu îngrijoreze Biserica și practica speculațiilor financiare care detașează obținerea de venituri de munca depusă. Una din formele acestor speculații sunt și „piramidele financiare”, a căror prăbușire produce zguduiri sociale pe o scară largă. Pe ansamblu, astfel de schimbări în economie duc la pierderea priorității muncii și a omului asupra capitalului și a mijloacelor de producție.

În domeniul culturii și informației, globalizarea este condiționată de dezvoltarea tehnologiilor care facilitează deplasarea oamenilor și obiectelor, dobândirea și distribuirea informației. Societăți odinioară separate de distanțe și granițe, și care de aceea erau predominant omogene, intră acum în contact cu ușurință și devin multiculturală. Acest proces însă e însoțit de încercări de stabilire a dominației elitei bogate asupra restului oamenilor și a unor culturi și viziuni despre lume asupra celorlalte, fapt inacceptabil îndeosebi în sfera religioasă. Drept rezultat a apărut tendința de a prezenta drept unic posibilă o cultură universală golită de orice spiritualitate și bazată pe concepția despre libertatea neîngrădită de nimic a omului căzut ca valoare absolută și etalon al adevărului. O astfel de evoluție a globalizării este comparată de mulți în lumea creștină cu construirea Turnului Babel.

Recunoscând caracterul inevitabil și firesc al proceselor de globalizare care fac cu putință în multe privințe comunicarea oamenilor, difuzarea informației și eficacitatea activităților productive și antreprenoriale, Biserica atrage în același timp atenția asupra contradicțiilor interne ale acestor procese și asupra amenințărilor. În primul rând, alături de schimbarea modurilor convenționale de organizare a proceselor economice, globalizarea începe să schimbe modurile tradiționale de organizare a societății și de exercitare a puterii. În al doilea rând, multe roade pozitive ale globalizării sunt accesibile numai unor națiuni care alcătuiesc doar o mică parte a umanității, dar au un sistem politic și economic asemănător. Celelalte națiuni însă, din care fac parte 5/6 (cinci șesimi) din populația planetei, se află la periferia civilizației lumii. Ele cad în dependența datoriei față de organisme financiare din câteva țări industriale dezvoltate și nu pot să creeze condiții de viață demne pentru ele. În rândul acestora, nemulțumirea și dezamăgirea sunt în creștere.

Biserica ridică întrebarea cu privire la necesitatea stabilirii unui control cuprinzător al corporațiilor transnaționale și al proceselor ce se desfășoară în sectorul financiar al economiei. Un astfel de control, al cărui scop este subordonarea activității antreprenoriale și financiare intereselor omului și popoarelor, trebuie exercitat prin toate mecanismele aflate la dispoziția societății și Statului.

Expansiunii spirituale și culturale care are drept scop unificarea totală trebuie să i se opună eforturile unite ale Bisericii, structurilor de Stat, societății civile și organizațiilor internaționale pentru afirmarea în lume a unui schimb cultural și informațional cu adevărat echitabil și reciproc avantajos, unite cu eforturi de protejare a identității națiunilor și celorlalte comunități umane. Unul din mijloacele atingerii acestui scop poate fi asigurarea accesului țărilor și popoarelor la resursele tehnologice fundamentale, care să le dea posibilitatea obținerii și difuzării de informație la nivel global. Biserica reamintește faptul că multe culturi naționale au rădăcini creștine și următorii lui Hristos sunt deci chemați să contribuie la întărirea interacțiunii dintre credință și moștenirea culturală a popoarelor, opunându-se cu fermitate oricăror fenomene de anticultură și comercializare a spațiului informației creației.

Pe ansamblu, provocarea globalizării necesită un răspuns adecvat din partea societății contemporane pe baza preocupării de menținere a unei vieți pașnice și demne pentru toți oamenii în unire cu năzuințele spre desăvârșirea lor spirituală.

Pe lângă aceasta e nevoie de eforturi pentru realizarea unei astfel de organizări a lumii care să fie edificată pe principiile dreptății și egalității oamenilor înaintea lui Dumnezeu și care să excludă orice încălcare a voinței lor de către centre de influență politică, economică și informațională naționale sau globale.

XVI.4. Sistemul de drept internațional contemporan se întemeiază pe prioritatea intereselor vieții pământești a omului și a comunităților umane asupra valorilor religioase (îndeosebi în cazurile în care acestea intră în conflict). Această prioritate, consfințită în legislația națională a multor țări, este adeseori cuprinsă în principiile care reglementează diferitele forme de activitate ale organelor puterii, sistemul educației publice etc. Multe mecanisme sociale cu influență recurg la acest principiu în opoziție deschisă cu credința și cu Biserica, cu scopul scoaterii lor din viața socială. Aceste fenomene oferă un tablou general al **secularizării vieții Statului și societății.**

Respectând opțiunea de viziune despre lume a oamenilor nereligioși și dreptul lor de a influența procesele sociale, Biserica nu poate să sprijine însă o ordine seculară pentru care în centrul a toate stă personalitatea umană întunecată de păcat. De aceea, deschisă invariabil posibilității cooperării cu oameni de convingeri nereligioase, **Biserica năzuiește spre afirmarea valorilor creștine în procesul luării deciziilor de importanță socială atât de nivel național, cât și internațional.** Ea luptă pentru recunoașterea legitimității viziunii religioase despre lume ca bază pentru acțiuni semnificative social (inclusiv de Stat) și ca factor esențial în elaborarea (schimbarea) dreptului internațional și în activitatea organizațiilor internaționale.

Fundamentele concepției sociale a Bisericii Ortodoxe Ruse sunt chemate să servească drept ghid pentru instituțiile sinodale, eparhii, mănăstiri, parohii și alte instituții bisericești canonice în relațiile lor cu puterea de Stat, cu diferite organisme și organizații seculare și cu mass-media nebisericească. Pe baza acestui document conducerea bisericească va lua decizii în diferite chestiuni a căror relevanță e limitată de cadrele anumitor State sau ale unei anume perioade de timp, sau care privesc chestiuni particulare. Documentul va fi inclus în programele de învățământ ale școlilor teologice ale Patriarhiei Moscovei. Pe măsură ce vor avea loc schimbări în viața socială și de Stat și vor apărea în acest domeniu și alte probleme semnificative pentru Biserică, fundamentele acestei concepții sociale pot fi dezvoltate și perfecționate. Rezultatele acestui proces vor fi confirmate de Sfântul Sinod și de Soboarele locale sau episcopale.